

Egy levél a sok közül, Franz Kafka írta Milenának [Franz Kafka: Briefe an Milena]. A Palatinus Kiadónál jövőre megjelenő összes Milena-levelek közül azokat fordítom, amelyek Eörsi István fordításában még nem jelentek meg. R. P.

Péntek

Mikor lesz képes az ember végre ezt a feje tetejére állított világot talpára állítani? Napközben kilúgozott fejjel járkál – olyan szép romok vannak itt mindenütt a hegyekben, az ember azt gondolja, neki is ilyen szépnek kellene lennie –, az ágyban pedig a legjobb ötletei támadnak, ahelyett hogy aludna. A tegnapi javaslatom kiegészítéseképpen ma például az jutott eszembe, hogy nyáron Stašánál¹ lehetne, akiről azt írta, hogy vidéken van. Tegnap azt a butaságot írtam, hogy némely hónapban nem lesz elég a pénz, ez képtelenség, mindig elég lesz.

A kedd reggeli és esti levele igazolja javaslatom értékét, ami persze nem valami különös véletlen, hiszen javaslatom értékét mindenkinek, de tényleg mindenkinek meg kell erősítenie. Ha a javaslatban bármiféle ravaszság volna – hol nincs ez a szörnyű fenevad, amely ha kell, egészen kicsire összehúzódkodik –, akkor majd magam tartom féken, még a férje is bízhat bennem. De túlzásba esem. Ennek ellenére: lehet bízni bennem. Nem fogom látni Magát, sem most, sem akkor. Vidéken fognak élni, amit Maga szeret. (Ebben hasonlítunk egymásra, kissé mozgalmas táj, a nem egészen középhegység, ez a kedvencem, és erdő és tó benne.)

Levelének hatását félreismeri, Milena. Hétfői leveleit (jen strach o Vás²) még mindig nem olvastam el teljesen (ma reggel próbáltam, ment is egy darabig, némileg történelmivé is lett közben a javaslatom miatt, végig azonban még nem tudtam elolvasni őket). Keddi levele viszont (valamint a különös képeslap – egy kávéházban írta? – Werfelt illető vádjaira majd még válaszolnom kell, tulajdonképpen semmire nem válaszolok Magának, maga sokkal inkább válaszol és az nagyon jó) a hétfői levél miatti csaknem álmatlan éjszaka ellenére ma eléggé megnyugtatót és bizakodóvá tett. Nyilvánvalóan a keddi leveledben is van tüske, ami utat vág a testben, de Te vezeted ezt a tüskét, és mi volna – ez persze csak egyetlen pillanat igazsága, a boldogság és fájdalom borzongatta pillanaté –, mi az, amit nehéz elviselni Tőled?

F

Rácz Péter fordítása

¹ Milena barátnője

² csak félelem Maga miatt

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XI. évfolyam 5. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza), **Elek Szilvia** (zene), **Király Farkas** (vers), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (dokumentum), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (törtélem), **Vincze Ferenc** (műbírálat), **Wehner Tibor** (művészet).

Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Terjesztés: **Németh Lóránt**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gazdag Dávid**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Schwajda György**, **Konrad SutarSKI** (tiszteltetbéli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. mf. sz. 29. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Franz Kafka levele Milenának

(Rácz Péter fordítása – a borítóbelsőn)

Hangírás

A Hunt-Pázmánoktól a megformálásig

(Lator Lászlóval Szepesi Dóra beszélget) . . . 3

Fénykör

Bánki Éva 15; Barna Imre 15;

Báthori Csaba 16; Benyhe János 17;

Csehy Zoltán 18; Deres Péter 18;

Gyukics Gábor 20; Halasi Zoltán 20;

Kovács Katáng Ferenc 20; Lackfi János 22;

Márton László 23; Matolcsi Balázs 24;

Németh István Péter 25; Papp Tibor 26;

Rácz Péter 27; Romhányi Török Gábor 28;

Tasnádi Edit 28; Tornai József 29;

Turczy István 29; Vihar Judit 30

Hetedhét

Guillaume IX, duc d'Aquitaine: Egy dalt írok

(Báthori Csaba fordítása) 31

Miriam Van Hee versei (Lackfi János ford.) . . . 34

Ronald Stuart Thomas versei

(Tornai József fordításai) 39

William Shakespeare: Othello

(Márton László fordítása) 41

Gustave Flaubert: A két barát

(Romhányi Török Gábor fordítása) 48

Cecilie Løveid: Ágnes monológja

(Kovács Katáng Ferenc fordítása) 56

John Burnside, Gael Turnbull,

Iain Crichton Smith és Robin Fulton versei

(Turczy István fordításai) 60

Peter Bland versei (Dörgő Tibor fordításai) . . . 64

Ray A. Young Bear versei

(Gyukics Gábor fordításai) 66

Viggo Mortensen versei (Benkő Ágnes ford.) 68

Tárlat

Wehner Tibor: A precizitások festőisége 71

Benedek Barna festményei (a színes mellékleten)

Hetedhét

Orhan Pamuk: Az Ártatlanság Múzeuma

(Tasnádi Edit fordítása) 73

Zoran Ferić: Fakócsagok

(Radnics Magdolna fordítása) 78

Niccolò Ammaniti: Fém (Matolcsi Balázs fordítása)	83
Cesare Pavese versei (Nagy Ágnes Noémi fordításai)	91
Francis Edeline, Françoise Hàn, Jacques Réda és Jacques Roubaud versei (Papp Tibor fordításai)	94
Marin Sorescu, Gheorghe Grigurcu és Aglaja Veteranyi versei (Szlafkay Attila fordításai)	96
Ioan Buteanu: A szél a lapok között (Király Farkas fordítása)	97
Annie Saumont: Nana	98
Thomas Bernhard: A hangimitátor; Pisa és Velence	100
Eduardo Galeano: A lázálom joga; Felhívás a röplésre (Arató János fordításai).	101
Julia Franck: Délibába (Almássy Ágnes fordítása)	104
A csupasz lábú farkas	109
Stig Claesson: Magányosan Budapesten . . .	110
Nyina Obrezkova versei (Tillinger Gábor fordításai)	112
Vlagyimir Cibin és Sztella Morotszkaja versei (Cseh Károly fordításai)	114
Christian Morgenstern, Conrad Ferdinand Meyer, Quintus Horatius Flaccus, Georg Trakl és Marie von Ebner-Eschenbach versei (Németh István Péter fordításai)	116
Macuo Basó haikui; Buccso tankája; Szaigjó tankája (Vihar Judit fordításai) . . .	120
Jiddis közmondások (Halasi Zoltán fordítása)	122

Szóvár

Veres Panni: A műfordítás nyelvi kérdéseiről 123

Égalj

Ványai Fehér József: Intézményesült
a szépség huligánja. 128

Ilusztrációk

Benedek Barna festményei 46, 122

E számunk szerzői. 47

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 35.

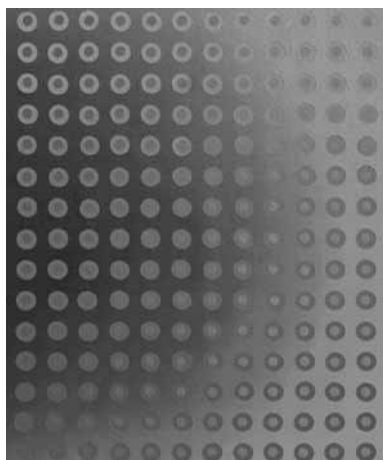
Szótagok (Kántás Balázs válogatott versfordításai)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XI. évfolyam 5. szám

Hetedhét irodalom

KVANTUM 3. (RÉSZLET)

SZTEREÓ XI. (RÉSZLET)

A Hunt-Pázmánoktól a megformálásig

(Lator Lászlóval Szepesi Dóra beszélget)

Családfa, rokonság

– Kérem, mesélje el, honnan indult? Kik voltak a szülei? Volt-e a családban előképe az Ön pályájának? Erről meséljen, vagy ha van valami érdekes története, kérem azt is ossza meg velünk!

– Közvetlen családi indíttatásom nem volt, mert a szüleim nem voltak se írók, se különösebben irodalmárok, bár sokat olvastak. Az apám földbirtokos volt, vidéki dzsentrí, mondjuk így. Az anyám családja meg más tekintetben sokkal érdekesebb. Ha a családomról kellene beszélni, azzal kezdeném, hogy az apai ág Viskről származott. Visk Kárpátalján van, Nagyszöllős és Huszt közt félúton. Apai őseim parasztok voltak, pontosabban hétszilvafás nemesek. Azzal kezdődött a család felemelkedése vagy műveltté válása, hogy az egyik fiút kitaníttatták református papnak. Az ő unokája, Lator Gábor pedig már jogi egyetemet végzett, a politikával is kapcsolatba került. Itt láthatja ezt a szép nekrológot a Vasárnapi Újság Pest, 1869. május 23-i számában. Arról is nevezetes ez a dédapám, hogy amikor Wesselényi Miklós kiszabadult a börtönből, az országgyűlési ifjak fáklvás menetének az élén ő köszöntötte. Két generációval korábban még parasztok voltak a Latorok, az apai őseim, és a dédapám 1848 után már ismert ember, egy időben ugocsai alispán, Deák-párti képviselő, az ő fia, nagyapám, erdőmérnök. Apám pedig mérnöki egyetemet végzett, de nem tudta befejezni, mert közbejött az első világháború, behívták, éveket szolgált a keleti fronton. Amikor visszajött, akkor már Csehszlovákiához tartozott az én szülőföldem, Kárpátalja, akkortól kezdve gazdálkodott. Azt akartam ezzel a nem részletes, rövid családtörténettel mondani, hogy egy jellegzetes képlet az apám családja: egyszer csak a hétszilvafás nemességből felemelkedik, és egy, mondjuk így, vagyonos család lesz belőle. Az anyám családjával éppen fordítva történt: nagyon nagy család volt, úgy hívták őket, hogy Újhelyiek, Tiszaújhelyi Újhelyiek, hajdan az övék volt fél Ugocsa vármegye. Ha levenném a polcra az *Ugocsa története* kötetet, kiderülne, hogy szinte minden ugocsai falu, város, település körül ott voltak az Újhelyiek. Szóval, mondhatni, történelmi család volt, a lexikonban is megtalálja, és onnan azt tudhatná meg, hogy az anyai őseim a Hunt-Pázmán nemzetségből származnak, szász vagy sváb lovagok voltak: ősrünk ütötte lovaggá Szent Istvánt, ez benne van a családi hagyományban. Ha elolvassa Kodolányi Jánosnak az önéletrajzát, abban ő is ír erről, Kodolányi anyja is Újhelyi volt, és ugyanezt hallhatta untig Kodolányi, mint amit én is: az őse ütötte lovaggá Szent Istvánt. Nagyapám házában volt egy családfa, olyan igazi családfa, levelekkel, és az alján, a gyökérnél ott volt, hogy Hunt-Pázmán. Ez a család azonban elszegényedett. A fordított pá-

lyát járta be, az a bizonyos lecsúszott dzsenti vagy középnemes család volt, amelyikből aztán a vármegyei hivatalnokréteg alakult ki. Egyrészt elmulatták, másrészt rosszul gazdálkodtak, elvesztették a vagyonukat és lett belőlük megyei tisztviselőréteg.

Most már inkább az irodalommal foglalkozzunk! Akkor azt mondom el, hogy voltak előzmények a családban. Dédapám felesége volt Szentpály József. A Szentpály család egy nagyon ismert erdélyi származású nagycsalád volt. Hogyha elolvassa véletlenül Vitányi Iván önéletrajzi írásait, ő nem tudom, hányadik unokatestvérem, neki is Szentpály elei voltak, ott le van írva, hogy volt egy XVII. századi Szentpály Ferenc, aki írt, foglalkozott irodalommal. De sokkal érdekesebb figura volt Lator Gábornak a sógornője, Szentpály Janka, ismert, közepes, elfelejtett író, akit megtalál az irodalomtörténetekben. Regényeket, novellákat írt, de ennél sokkal érdekesebb, hogy ő írta az első arcismét Magyarországon, a svájci Lavater tudós munkája nyomán, arról szólt, hogy az arc alapján mire következtethetünk. Van még egy érdekes történet Szentpály Jankáról: volt egy szerelme, vőlegénye, aki 1848-ban honvédtiszt volt, bebörtönözték, éveket ült talán Aradon, nem tudom pontosan, hol, és közben levelezett jövendőbelijével – ezek a levelek szintén megjelentek –, és a történet szép befejezése az, hogy nyolc éven keresztül hűségesen leveleztek egymással, majd összeházasodtak, és a házasság egykettőre elromlott, elváltak egymástól. Ez a Szentpály Janka és egyáltalán a Szentpály család egy kicsit furcsa, azt hiszem, egy kicsit – egy-egy személy legalábbis – egzaltált volt, mondhatnám, hogy túlfokozott intellektus vagy lélek vagy szellem lakott bennük. Még hadd tegyem azt is hozzá, hogy valaki Svájcban megírta, így tudjuk, valószínű, hogy így van, hogy az egyik Szentpáli ősrünk Drakulának, Vlad Țepeşnek a dédunokáját vette feleségül. Szóval a Drakula vére is bennem van.

De a szülői házban irodalmi indíttatást nem nagyon kaptam. Apám gazdálkodott; anyám sokat olvasott, nemcsak prózát, legkedvesebb írója egyébként, ma is emlékszem, Dosztojevszkij volt, *A félkegyelműt* szerette a legjobban, de verseket is olvasott, az ő kezéből kaptam Adyt és Babitsot. Egész kisgyerekkoromban olvastam, akkor még Babitsnak nem voltak összes versei, csak külön kötetek, és hát Adyt persze. Ady nagy fertőzés volt nekem, mert nagyon erős a szuggesztívója, annyira hatott rám, hogy tíz-tizenöt éves koromban állandóan Ady-verseket írtam, alig tudtam kilábalni belőle. Szóval elindultam a költészet felé, ami a kezembe akadt véletlenül, azt olvastam. Volt egy nagyon fontos olvasmányom, Vajthó Lászlónak a *Mai magyar költők*je. 1941-ben jelent meg. Abban fedeztem fel például Weöres Sándort. Hihetetlen hatással volt rám a *Valse triste*, az, hogy „Hűvös és öreg az este, csörög a venyige teste, elhull a szüreti ének”... és így tovább, meg a *Panasz*dal, szóval a nagy Weöres-versek közül néhány. Akkor fedeztem fel József Attilát is, aki először talán ebben az antológiában szerepelt a súlyához, rangjához méltóan. Vajthó Lászlót egyébként később megismertem, az Európa Kiadóban kapcsolatba kerültem vele. Az a nevezetes antológia jelölte ki nekem a költészet lehető útjait. Írni gyerekkoromban kezdtem el, nem az olvasmányaim hatására, hanem csak úgy, ahogy minden gyerek szokott. Egy darabig jó verseket írtam, mert nem rontott meg még az olvasott vagy az iskolában tanult irodalom. De aztán elkezdtem utánoz-

ni előbb a Petőfi-féle költészetet, később, ahogy mondtam, Adyt. Elég sokáig tartott, amíg megtaláltam a hangomat.

– Egy kicsit visszamennék, a *gyerekkori versekhez*. Hány éves korában kezdett írni?

– Öt-hat éves koromban, nemcsak hogy írtam, de meg is jelentek a verseim. Mondtam, hogy Csehszlovákiában laktam, ott is születtem, ott gyerekeskedtem. A Prágai Magyar Hírlapnak volt egy vasárnapi gyermekmelléklete, a szerkesztője Darvas Iván apja volt. Ő volt az első szerkesztőm.

– Meséltek Önnek?

– Nem nagyon meséltek, egy kis faluban laktam, nagy kertünk volt, ott töltöttem a napjaim nagy részét. Iskolába nem jártam, mert Csehszlovákiában, a faluban nem volt magyar iskola, magántanuló voltam. Minden év végén, félévkor be kellett menni a hajdani megyeszékhelyre, Nagyszőlőssre vizsgáznunk. Rengeteg időm volt, naphosszat csavarogtam. Az a falu, a Tisza mente, a hajdani Ugocsa vármegye, a holtágak, az erdők nagyon sokat adtak nekem. Ott kaptam azt az anyagot, amit később, már érettebb fejjel használni tudtam a verseimben. Ha teheti, olvassa el a Holmiban *Zsinórpádlás* című önelelmzéseimet. Azt írom meg bennük, hogy hatott rám, hogyan került be a verseimbe ez a gyerekkori táj: hogy használtam fel azt az anyagot, amit gyerekkoromban, akaratlanul magam gyűjtöttem össze. Később egy komolyabb ifjúsági lapban is jelentek meg verseim, egy református diákújság volt, A Mi Utunk. Nagyon jól szerkesztett újságocska volt, sokan kezdték ott a pályájukat, például Nemes Nagy Ágnes, úgy emlékszem, Szabó Magda, Szabó Ede – akire nem biztos, hogy emlékeznek már –, nagyszerű kritikus volt 1945-től ameddig lehetett, és mások is, akikből írók lettek. Még később, 1944-ben, Zilahy Lajos képes folyóiratában, a Hídban is megjelentem. Akkor én olyan tizenhat éves lehettem. Az a vers természetesen utánérzés, mondhatnám, ha akarja, meg is mutatom, mert az véletlenül megvan. Mégis nagy dolog volt, egy komoly felnőtt folyóiratban megjelenni. Utána jött a háború utolsó szakasza, és hát ez mind félbeszakadt. Egyébként még a beregszászi gimnáziumnak is volt egy diákfolyóirata, az Együtt, az is sok versemet közölte. Szóval sokfelé szerepeltem.

A háború után a breszt-litovszki fogolytáborban voltam 1945. november végéig, december elejéig, szerencsével szabadultam, hazamehettem a szülőföldemre. Akkor már szovjet terület volt. Átszöktem a határon, merthogy a szüleim nem voltak ott, egyáltalán senki sem volt ott, aki vagy ami odakötött volna. Átszöktem, megtaláltam a szüleimet Makón. Ott éltek apám húgai, a család odaköltözött, jó, hogy elhagyták Kárpátalját, mert abból sok baj lett volna, ha ott maradnak. Felnőtt verseim már Makón íródtak. Makó nagyon eleven szellemű város volt, az iskolában meg az iskolán kívül is, azok pártfogoltak bennünket, akik József Attilát, akikhez József Attila járt, akiktől segítséget kért, akik gyógyították, amikor öngyilkos lett az internátusban. A mi irodalmi estjeinken mind ott voltak ezek az öreg irodalmárok, irodalompártolók. Abban az időben írott verseim már belekerültek később a köteteimbe, megjelentek folyóiratokban, a Magyarokban, a Válaszban, a szegedi Tiszatájban, 1946–47-ben, talán még 1948-ban is. Előkészületben volt egy kötetem. De ezt a kötetet az akkor létesült Könyvhivatal, vagyis a cenzúra, noha ki volt már szedve, betiltotta. A Válasz nyomdájának, az Antiquának az igazgatója megtette nekem,

hoggy csinált belőle tíz levonatot. Úgyhogy ha megnézi a spenótban, benne van, hogy megjelent, csak nem került forgalomba. Húszéves koromban írott verseim voltak benne, később persze, amit jónak ítéltem belőlük, más köteimbe belekerültek.

1949-től nem írtam, mert nem írhattam. Egyszerűen nem tudtam olyat írni, ami megjelenhetett volna, vagyis a szocialista realizmus, a pártos költészet nekem nem ment, úgyhogy akkor elhallgattam, csak az íróasztalfióknak írtam. Akkor kezdtem igazából műfordítással foglalkozni, mert már Eötvös-kollégista koromban a műfordítás az írók megélhetésének egy neme volt, mindig is szerettem fordítani, de azért is fordítottam, hogy valamiből megéljek. Először nem is fordíthattam a saját nevemen, hanem mások adták kölcsön az övéket. Egy időben Fodor András, ez a kollégiumból való kiebrudaltatásunk idején volt, úgyhogy van olyan fordításom, Chaucernek a *Canterbury meséjében*, amelyik először Fodor András nevével jelent meg, később az én nevemen. Kormos István is kölcsönözte a nevét. De ez nem sokáig tartott, mert aztán már fordíthattam a saját nevemen is. Amikor tanár lehettem, nagy szerencsével, Körmenyden, Vas megyében, nemcsak tanítottam, folytattam a műfordítást is. Rendszeresen kaptam részben Kormos Istvántól, részben Vas Istvántól fordítanivalót. Mikor 1955-ben hívtak vissza Pestre, az Európa Kiadóhoz, némi habozás után visszajöttem, és onnan kezdve tulajdonképpen azt fordítottam, amihez kedvem volt. Már megjelenhetett egy csomó olyan költő is, 1957-től, akiket korábban nem lehetett Magyarországon kiadni. Akkor már nemcsak muszájból csináltam, kiválaszthattam magamnak a fordítanivalót.

– *Mielőtt áttérnénk a műfordításra, hadd kérdezzem meg, van-e testvére, testvéreket nem említ...*

– Egy bátyám volt, aki apám mesterségét folytatta, agronómus lett belőle, Nógrád megyében, Szécsényben egy nagy állami gazdaságnak volt a főagronómusa. Nagyon nagy tekintélyű szakembernek számított egészen nyugdíjazásáig. Aztán visszaköltözött Makóra és ott halt meg, tulajdonképpen fiatalon.

– *És a leszármazottak?*

– A bátyámnak sajnos nem lehetett gyereke. Nekem egy fiam van, ifjú Lator László, aki például ezt a negyedikes történelemkönyvet írta. Történész, és annyiban irodalmár is, hogy azért sokat olvas, az olvasási kedv nem veszett ki belőle.

– *Van még valami, amit esetleg megemlítené ebből a gazdag családtörténetből?*

– Még ilyesmiket mutathattam volna: ez itt Kossuth Lajos levele, dédnagynénemnek írta Torinóból. Megmagyarázza benne, válaszul a forradalmár hevületű hölgynek és férjének, Lator Györgynek, miért nem állította haditörvényszék elé, miért nem lövette főbe idejében Görgeyt. Ez csak a Prágai Magyar Hírlapban megjelent hasonmása a később sajnos elveszett kézírásos Kossuth-levélnék.

– *Ez nagyszerű. Nagyszerű család!*

– Az ember egyébként a családjával nem büszkélkedhet és nem szégyenkezhet miatta, mert nem tehetünk róla, hogy kik voltak, mik voltak ősünk között.

– *Az viszont nagyon jó, hogy meg lehet őket ismerni, mert van dokumentum, és tudni lehet, hogy ki kicsoda.*

– Hát van, igen, igen.

„Minél pontosabb, annál költőibb” – a műfordításról

– Azokkal a kérdésekkel kezdem, amelyeket más műfordítóknak is feltettünk. Van-e belső szabálya, amelyet műfordítói gyakorlatában követ: saját használatú öt-, hétparancsolat?

– Nincs semmiféle parancsolat, vagyis mindenfajta elméleti meggondolás meglehetősen idegen tőlem. Mindig nagyon érdekelt a fordítás, szerettem fordítani, most már nem fordítok. Minden hivatott fordítónak az az indíttatása, legalábbis a magyar lírában, hogy meghódítson valamit a világirodalomból. A kis népeknek szükségük van a világirodalomra, a világ költészetére, és a fordítókat érdekli, hogy lehet ezt vagy azt megcsinálni magyarul, hogy lehet birtokba venni a világ költészetét. Arany, Vörösmarty meg Petőfi is fordítottak, de ez a fajta módszeres bekebelezése a világirodalomnak, a világköltészetnek, a Nyugat első nemzedékével kezdődött. Ennek a hátterében az is ott volt, hogy a modern költészet mintáit a fordított költőktől vették. A Babits, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc fordításában megjelent Baudelaire-kötet azért is fontos, mert egyfajta mintát adott a modern látásmódra, a modern költészetre. Ez az egyik oka annak, hogy az ember fordít. A másik: kipróbálni a saját erőmet, hogy tudom megcsinálni azt, ami az eredetiben van. Mennyire tudom alkalmazni a magyar nyelv lehetőségeit, merthogy a magyar műfordító formahíven fordít, ellentétben sok más nemzet fordítójával. Ráadásul meg is van rá minden lehetőségünk, mert a magyar nyelv alkalmas rá, hogy bármit megcsináljunk. A Szabó Lőrinctől az én nemzedékemig tartó műfordító-költőknak volt az a felfogása, hogy minél pontosabban kell fordítani. A Nyugat első nemzedéke úgy tartotta, hogy minél szebben. Szabó Lőrinc Babitscsal, Tóth Árpáddal kezdte, de később a fiatalkori fordításait nem vállalta. Egyszer az Európa Kiadóban egy Verlaine-kötetet szerkesztettem, megkértem Szabó Lőrincet, engedje meg, hogy a húszéves kori Verlaine-fordításkötetéből is válogassak. Visszaírt, hogy ő ehhez nem adja a hozzájárulását, mert csak azokat érzi a magáénak, amiket átdolgozott a mostani felfogása szerint az Örök barátaink számára. Fiatalkori szabadabb, szabadosabb fordításait nem vállalta. A harmadik nemzedék költői – Radnóti, Vas István, Weöres Sándor, Jékely Zoltán, Kálnoky László, Rónay György –, ki így, ki úgy, a maga természete szerint, de nagyon pontosan, az eredetihez ragaszkodva fordítottak.

– Említette a pontosságot. Önnek van is egy mondása: „minél pontosabb, annál költőibb” – ez még áll?

– Igen, most is így gondolom. A Nyugat első nemzedéke választott a költőség javára, különösen Kosztolányi, azt mondták, az a fontos, hogy a fordítás szép magyar vers legyen. De valahányszor én abban a helyzetben voltam, hogy választanom kellett egy vers több fordítása közül, mindig az derült ki, hogy a legpontosabb a legszebb. Persze, ha jó fordító csinálta. Mondjuk Szabó Lőrinc mindig sokkal pontosabb, ha azt a Baudelaire-kötetet megnézi, Tóth Árpád, Babits vonzódik a szabadabb átköltéshez, Baudelaire egy kicsit a Babits hangján szól, egy kicsit a Tóth Árpádén. Ezzel szemben, ha elolvassa Szabó Lőrinctől az *Egy dög* zseniális fordítását, abban semmi más nincs, csak ami a Baudelaire-ben van. Azt gondolom, az a dolgunk, hogy úgy szólaltassunk meg

egy idegen költőt, ahogy szól, nem igaz az a sokszor elmondott hamis mondás, hogy a műfordítás olyan, mint az asszony: vagy szép, vagy hű, minél szebb, annál jobb, nem kell annyira hűnek lenni. Mondom, Szabó Lőrincről, Illyés Gyulától kezdve aztán a fordítói felfogás megváltozott.

– Születhet-e szellemes személyes megfogalmazása – akár most, kérésünkre – a műfordítás mibenlétének?

– Nem nagyon hiszek a szellemes megfogalmazás hasznában. Azt gondolom, a műfordítónak az a dolga, hogy verset csináljon, költészetet, de nem a maga kedve, ízlése szerint. Nem jó, ha magunkat tesszük bele a fordításba. Persze a mondatszerkesztésbe, a rímelésbe, ebbe-abba óhatatlanul belekerülünk, de a versbe nem szabad mást beletenni, mint ami benne van. Vagyis műfordítói elvem: minél hívebben fordítani.

– A Nyelvi álarcok (Balassi Kiadó, 2008) című könyvben 13 műfordító nyilatkozott a fordításról, köztük Ön. Ez egy nagyon hosszú és izgalmas interjú, amelyben Ön többek között azt mondja, hogy azt gondolja – és többek közt azért hisz a fordításban –, hogy egy versnek a lényegét, a magját igenis lehet közvetíteni, ami körülötte van, azt nem lehet. Erre mondja példaként, hogy ha magyarul azt mondom, hogy „rendületlenül”, és lefordítják valamilyen nyelvre, akkor azt mondják, „rendületlenül”. De ami nekünk ebben a szóban benne van, az felidézi a reformkort, Vörösmartyt, Petőfit, Világost – azt nem lehet közvetíteni. Ezt eleve fel kell adni. De a lényegét, a magját lehet. Ehhez érzem közel a saját teóriámat, amit egy idézettel támasztanék alá. Szerintem a lényeg és a lény az ugyanaz, és van ehhez egy kedvenc idézetem is Archibald MacLeish Ars Poeticájából: „A poem should not mean but be” – azaz egy vers ne jelentsen semmit, hanem létezzen. („ne szóljon a vers / de legyen” – idézem Várady Szabolcs fordítását.) Én ezt úgy értelmezem, hogy lény (lényege) van a versnek, amit úgy kell átültetni (németül pontosan übersetzen), mintha valakit szinte szó szerint átültetnének az egyik székéről a másikra, s hogy ott a lehetőségek szerint jól érezze magát, és ki tudja fejezni a lényegét, a lényét. Van ebben valami?

– Azt hiszem, van. Ez tulajdonképpen ugyanaz, amit én szárazabban elmondtam, hogyha egy verset idegen nyelven olvasok, értem, minden szavát értem, de azt a többletet, amit az anyanyelv szavai adnak az embernek, azt nem értem, azt nem fogom fel. Vas Istvánnal valamikor sokat vitatkoztunk, hogy jobb egy verset olvasni, fordításban vagy eredetiben. Egyszer azt mondta, ha egy idegen verset meg akarok érteni, le kell fordítanom, fordítás közben értem meg igazán. Ez nagyon fontos: elemeire kell szedni a verset, újra összerakni, hogy az a bizonyos átültetése a vers lényének, lényegének megtörténhessen. Minden ízét értenem kell, már amennyire lehet, mert mondom, hogy egy idegen nyelv szavainak az asszociációs szétágazásait, háttérét én nem ismerem, mint ahogy egy idegen költő sem ismeri a magyar nyelv asszociációs köreit. Rengeteg példát lehetne erre mondani, nem tudom, az említett interjúban elmondtam-e a kedvenc példámat, hogy miért nem lehet két anyanyelve az embernek: ha franciául, németül, oroszul vagy olaszul egy trágár szót mondok, olyat, aminek magyarra lefordítva obszcén asszociációs köre van, nem érzem olyan trágárnak. Ha mondjuk franciául azt mondom, hogy *con*, hiába tudom, mit jelent (egyszerűen nevén nevezi a nő nemi szervét), nem érzem a trágárságát. Ha ugyanezt magyarul mondom, jobb társaságban kiszaladnak a szobából.

Mondhatnék bonyolultabb példákat, hogy milyen jelentésköre, holdudvara van egy-egy szónak, de ez is elég. Verset azért kell fordítani, hogy felkínáljuk az olvasónak a szavak egész jelentéstartományát. Ha azt mondják, hogy egy verset éppen azért nem lehet lefordítani, mert nem tudom a nyelvi szuggesztióit közvetíteni, igaz, de a vers lényegét át tudom adni. Vagyis ha lefordítom, mondjuk Baudelaire-nek az *Egy dög* című versét, lehet, hogy ez vagy az a szó nem olyan visszhangos, mint a franciában, de a vers lényege, az átjön. Ezzel én arra az elsősorban francia műfordítás-elméletre válaszolok (újabban a hermeneutika vagy a recepcióesztétika is azt mondja), hogy nem lehet fordítani. A franciáknak van erre egy nekem nagyon ellenszenves aforizmájuk: fordítani nem lehet, de kell. Ha nem lehet, akkor nem kell! Én azt mondom, hogy fordítani lehet és kell, tudomásul véve, hogy ilyen-olyan eltérések lesznek a vers asszociációs köreiben. De a vers lényegét közvetíteni lehet. Ha bármilyen nyelvre lefordítják *A vén cigányt* (van is itt egy olyan Vörösmarty-kötet, amelyikben tizenöt francia fordítása van), valamiféleképpen kiderül a lényege. Az egyik ezt veszi el, a másik azt adja fel, amazt teszi hozzá, de a lényege mindenképpen átjön. Ugyanúgy, ahogy, különösen prózában, még közepes fordításokból is megértettük a nagy klasszikusokat, Tolsztojt, Dosztojevszkijt. Ha én később oroszul olvastam vagy olvastam volna bármelyiket, nem kaptam volna sokkal többet belőle, mint amit Szabó Endre közepes vagy gyenge fordításaiból. Az *Anyegint* Bérczy Károly szecessziós, cicomás fordításában olvasta az ember először. Van, aki ma is azt szereti, mert gyerekkorában, kamaszkorában az rögződött bele az agyába. Jobban is le lehet fordítani, de ha oroszul olvasom el, nekem akkor sem mond többet, mint amit az Áprily Lajos vagy a Galgóczy Árpád vagy akár a Bérczy magyar változatából megtudtam róla. Ha én bármilyen verset elolvasok, németül, olaszul és elég sok nyelven olvastam elég sok verset, akkor se kerültem közelebb ahhoz, ahogy egy francia olvassa Baudelaire-t, Apollinaire-t. Ha fordításban olvasom, lehet, hogy egy kicsit mást olvasok, de a lényegét megkapom, és kapok egy csomó olyasmit is, ami a francia szövegben nekem nem szólal meg. Vas Istvánnak van egy gyönyörű Apollinaire-dalfordítása – dalt a legnehezebb fordítani –, úgy kezdődik, hogy „Letéptem ezt a hangaszálát...” Az eredetit franciául is betéve tudom, sokszor elolvastam, Apollinaire kedvéért tanultam franciául: „J'ai cueilli ce brin de bruyère”. Először magyarul olvastam, és attól kezdve imádtam ezt a verset, és hiába olvastam később nagyon sokszor franciául, már csak azért is, mert ez volt a foglalkozásom az Európa Kiadónál, akkor se mondott nekem többet.

– *Vajon miért? Mert az akusztikája más?*

– Azért, amit megpróbáltam elmondani. Arról, hogy hangaszál, egy csomó minden eszembe jut, amit nem tudok szavakba foglalni. A brin de bruyère, hiába tudom, hogy mit jelent, nem visszhangzik bennem.

– *Egyébként erről az Apollinaire-versről én is akartam kérdezni, de előbb még visszatérnék a magyar nyelvre; Ön is mondta, hogy magyarra például játszva lefordítható minden görög, latin antik metrum, pl. a rímes-időmértékes verselés, hangsúlyos, tagoló vers – lehet ez is egy jele annak, hogy a magyar nyelv zseniális?*

– Nem mondanám, hogy zseniális, mert ugyanolyan zseniális az olasz vagy a francia, bizonyos dolgokban zseniálisabb, mint a magyar. Azt mondom, hogy

minden nyelv gyönyörű, csak a magyar úgy alakult, hogy olyasmit lehet vele vagy általa megcsinálni, amit az indoeurópai nyelvek nem tudnak. A latin tudott, a görög tudott időmértékesen verselni, de a francia vagy az olasz vagy a spanyol nem tud, más módokat kell keresniük.

– A zsenialitást úgy is értem, hogy annyira barátságos, hogy könnyen átültethetők magyarra más nyelven íródott versek.

– Igen, így van.

– Ön németből, oroszból, latinból, olaszból és franciából fordított.

– Igen, de nemcsak abból, mást is lehetne mondani, például szlovén költőket is fordítottam.

– Apollinaire tehát a kedvence, ez kiderül, és nagyon ismeri, mivel az Európa Könyvkiadóban az Apollinaire-kötetek az Ön kezén mentek keresztül...

– Igen, az egyik kedvencem.

– Mulatságos volt a könyvben az a részlet, amit a véletlen félrefordításokról mesélt, amikor Vas István félrefordította Apollinaire-t, A megcsalt szerető énekében barbár orgonák (orgue de Barbarie) szólnak a verkli helyett, mivel a francia kifejezés azt jelenti, verkli, kintorna. Érdekes az is, hogy mit lehet lefordítani és mit nem is érdemes. Például Ön azt mondta, hogy Apollinaire-től A Mirabeau-hidat lefordították vagy tizenöten, de nem volt érdemes senkinek se lefordítani... Viszont például, Vas István nyolc évig fordította ezt az öt sort, de érdemes volt: „Letéptem ezt a hangaszálát / már tudhatod az ősz halott / E földön többé sose látlak / Ó idő szaga hangaszálak / És várlak téged tudhatod.” – érdemes volt. De nyolc év, az nyolc év! Ebből is azt érzem, hogy teljesen mindegy, csak „Legyen!”, tehát hogy a költők az örökkévalóságnak dolgoznak. Így van?

– Egy viszonylagos örökkévalóságnak, amíg mondjuk világ a világ, amíg nem esünk be egy fekete lyukba, a világmindenségben. De hogy nyolc évig dolgozott, azt úgy kell érteni, hogy Vas István leült és megpróbálta lefordítani, úgy-ahogy sikerült, lefordította, és nem volt elégedett vele. Itt nem tetszett neki, ott nem tetszett, ez nem tetszett, az nem tetszett. Nem úgy volt, hogy nyolc évig ült az íróasztalánál és gondolkodott rajta, hanem csinálta a dolgát és egyszer csak eszébe jutott egy megoldás, hazament és leírta.

– Szintén említette, hogy egyes költők a maguk képére formálják a fordított verseket, például hogy Tóth Árpád a fordításába mindig beletette saját imádott szavait: „lomha”, „fáradt”. Önnek is vannak ilyen imádott szavai, amiket a fordításaiban is szívesen alkalmaz?

– Természetesen vannak, csak nem veszem annyira észre, mert a kedves szavaimat nem azért teszem bele az írásaimba, mert imádom őket, hanem mert azok jönnek a nyelvemre. Részben gyerekkori nyelvi élmények, de későbbiek is lerakódtak, leülepedtek bennem, és azokat szeretem használni, észre sem veszem.

– Észrevettem én is már ebben az első kis kötetben, meg a mostaniban is, hogy az erdő, a természet szavai, azok mindenképpen kedvencek, az ihlet színterei.

– Igen, vannak a természet, a körülöttünk áradó tenyészet részleteit, darabjait megidéző szavak, mert azok fejezik ki mindnyájunk közös lényegét.

....abban a versben én is benne vagyok a magam öregségével. De ebből nem következik, hogy másnap nem írok egy elragadtatott szerelmes verset."

Költészetről, erotikáról, memoárról

– Kossuth-díjas költő, műfordító, irodalomtörténész. Önálló kötettel először műfordítóként jelentkezett, 1968-ban. Ez volt a Kalandok, szenvedélyek. Azt mondta, bár nagy szenvedélyei voltak Lermontov, Blok, Trakl, Jouve, mégis inkább a magyarok hatottak saját verseire. Kicsodák?

– Tizennyolc-húsz éves koromban nagyon erősen hatott rám Kassák Lajos. Biztosan Weöres Sándor is, látásmódjával, és persze a Nyugat első nemzedéke. De ezek a hatások szinte kimutathatatlanok. Már csak azért is, mert Weörest nem lehet utánozni, olyan független, zseniális költő. Ady stílusát, modorát lehet, Weöres Sándort nem. Vas István mondta egyszer, hogy ha elolvas egy Szabó Lőrinc- vagy Illyés Gyula-verset, irigyli, mert úgy érzi, hogy azt ő is megírhatta volna. De Weörest nem érdemes irigyelni, úgyse lehet utánacsínálni. Nemes Nagy Ágnes meg azt mondta, hogy „ja, Sanyikának könnyű, ő nem ember”. Kassákon kívül biztos hatott rám Szabó Lőrinc, leginkább a mondattechnikája. Nyilván mások is, de hogy ki mindenki, ma már nehezen tudnám kinyomozni.

– Sokakat tanított a versfordító szemináriumon, több generáció megfordult ezeken az órákon, például Ferencz Győző, Kun Árpád, Kemény István, Tóth Krisztina, Szabó T. Anna, Varró Dániel – azóta is mindenki hálásan hivatkozik Lator tanár úrra, ahol verstant is tanultak, a versformákat is alaposan megtanította nekik. A formával kapcsolatban szeretnék kérdezni. Az Ön egyik tanítványa, Imre Flóra egyszer azt mondta nekem egy interjúban, hogy a vers egyfajta gondolkodás. Fölvetődik egy megfoghatatlan, megfogalmazatlan, amit az ember megpróbál megfogni és megfogalmazni. Elkezd letisztulni, valamiféle eredményre jutni, és a formátlan formát kap, és ezáltal értelmet is kap.

– Nagyon jól mondja.

– A költő szerint a forma segítségével gondolkodik. Nem a gondolatot követi a forma, hanem a formából születik a gondolat is. A versformára is igaz, és a képpel is ez történik, hogy valahogy belőlük jön a szöveg, és a formákon keresztül fogalmazódik meg, ami megfogalmazódik – mondta Imre Flóra.

– Igen, igaza van Imre Flórának, én is hasonlóképpen gondolom. Legfeljebb annyit változtatnék rajta, hogy nem egyszerűen formát mondanék, mert az sokaknak csak a metrumot, a ritmust, a rímet jelenti, a disztichont, a hexametert, a szonettet, a stanzát. Én inkább megformálást mondok. A vers egész anyagának van valamilyen rendje. Hogy érthető legyen: ha olvasom, hogy öt-száz bizony dalolva ment lángsírba walesi bárd, gondolhatom, hogy ez rossz szórend, hogy minden szó más helyen van, mint ahol lennie kellene. Ha egy diák ír ilyesmit a füzetében, a tanár aláhúzza. De Arany el tudja hitetni, hogy ez éppen így zseniális, így lesz az egyszerű közlés valami sokkalta több.

– Ehhez kapcsolódva megjegyzem, Ön azt nyilatkozta a fordításról szóló Nyelvi álarcok című interjúkötetben, hogy a tartalom attól lesz tartalom,

hogy meg van formálva, meg azt, hogy egy vers attól lesz mély, zseniális, nagy gondolatokkal, érzelmekkel terhes, ahogy a közhelyet megformáljuk.

– Igen, példának a világirodalom bármelyik nagy versét idézhetem. Ha egy Shakespeare-sonettet másképp, prózában mondok el, vacak közhely lesz belőle. Vagy az *Elhull a virág, eliramlik az élet*. Gyönyörű sor! Pedig mi van benne? Csak annyi, hogy az élet mulandó. Ugyanezt úgy is el lehet mondani, ahogy Karády Katalin énekelte: *Minden elmúlik egyszer, minden végéhez ér*. A két sor ugyanazt mondja, mégis fényéynyire vannak egymástól. Mellé tehetném Berzsenyit is: *Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül*. Vagyis a közhely úgy válik nem közhelyé (eredeti nagy gondolatokat már nem nagyon lehet kitalálni), hogy másképpen mondjuk el, mint ahogy a köznapi életben szokás.

– Tehát a közhelyet megformáljuk. Itt is a formáról van szó. Tulajdonképpen micsoda az a forma? Hogyan tudná megfogalmazni?

– Az valamilyen rendje annak, amit csinálunk. Az egész vers rendje, szerkezete, a részek, az elemek egymáshoz való viszonya, egymáshoz kötődése, egymással való felelés. És persze, a mondatok megformálása. Szóval: ahogy elmondom azt a valamit, amit el akarok mondani.

– Az erotikus költészet nagyon hangsúlyos Önnél. Kerényi Grácia ezt a vonást nevezhette tudatos panteizmusnak. Egyáltalán az Erósz mint világsemlélet jellemzi a verseit. Mi a véleménye erről?

– Én is így gondolom. Várad Szabolcs egy nagyszerű esszében írta meg, hogy az erotika az én verseimben nem vagy nemcsak személyes, hanem a világot szervező mozgóerő, vagyis Erósz nemcsak bennünk van, hanem az állatokban, a növényekben, az egész körülöttünk áradó tenyészetben. A párzási ösztön, a fajfenntartó ösztön nélkül minden megállna, kipusztulna. Az emberi, a személyes erotikáról nem könnyű írni. Én úgy képezem, hogy amit csak lehet, ki kell mondani, de úgy, hogy ne legyen trágár, pornográf. Van egy francia regény, *A szerelem fészkei*, a feleségem fordította, annak előszavában a szerző, Benoîte Groult azt latolgatja, hogy a szerelmi élet tárgyait, eszközeit miért olyan nehéz nevükön nevezni. Vagy az orvostudomány szavait használjuk, és akkor rideg, steril lesz a leírás, vagy azokat a közönséges szavakat, amelyeket tilt a szemérem, a prűderia, a képmutatás, akkor meg könnyen belecsúszunk a pornográfiába. Én egy versemben leírtam azt, hogy pina. Egy cseppet sem érzem trágárnak, azt szeretném, ha áhítatos erotikának olvasnák, ha a versben a szeretkezés részletei visszakapnák ősi szépségüket. Mostanában sok költő hajlamos szabad szájúan írni, egy-két trágár szót beletenni a versbe, mert annak keletje van. De az nem erotikus költészet. Néhány évvel ezelőtt a Századvég Kiadó felajánlotta, hogy állítsak össze a világlírából egy erotikus antológiát. Mászt szerettem volna csinálni, mint Babits Mihály az *Eratóban*. Ő egymás mellé rakta az erotikus, a pajzán, a pornográf verseket. Én azt szerettem volna, hogy az én válogatásomban csak, olykor nagyon merész, erotikus versek legyenek. Az egyik ciklusnak Verlaine-től vettem a címét: *Combotok s farotok szent börtönében vágyom*. Határán van ugyan a pornográfiának, mégis nagyon erotikus vers. Persze, hogy mit érzünk trágárnak, illetlennek, az koronként is változik. Pálóczi Horváth Ádám (egyébként ő is tágabb rokonságom körébe tartozik) nevezetes *Ötödfélszáz magyar énekeiben* csak gorombán szókimondó obszcén dalok vannak, úgy kétszáz évvel ezelőtt. Például olvashatunk benne ábécé-rendbe állított

nőnevekre egy-egy kis trágár négysorost, ilyeneket: *Vica vicsog, s mint a szája, trallalalom, trallala, / Úgy karicsál a picsája, trallalalom, trallala.* Ezzel szemben Verlaine mindent néven nevez, mégis tud zavartalanul erotikus verset írni.

– A *Magyar erato* című válogatásba például hat verse bekerült, ez nem kevés. Mikor íródtak ezek a versek? Hogyan változik ez a szemlélet az idő múlásával az Ön életművében?

– Nem a szemléletem, inkább a technikám változott. Régen eldugtam a versben, amit ma ki tudok, ki merek mondani. Egyébként nem emlékszem már, milyen verseket vett be tőlem Réz Pali a *Magyar eratóba*.

– Itt a könyv.

– Igen, látom, benne van a könyvben *A teremtés*. Ez az 1970-ben írott versem már gátlástalan, mondhatni, szakszerű fiziológiai leírása a szeretkezésnek (*A csigázott test görcse-lankadása, / a szakadozott zihálás csecsetől / a horpadó, feltorladó hasig, / a remegés a nyakszirt tollpihés / teknőjétől a csigolyákon át / a tompor tündöklő ikerhegyéig, / a ragadozó vadállatszagot / párolgó test sötét bozótja közt / az öl bársony falán-redőin át- / ütő harmat mohó kínálkozása, / a száj, a kéz, a hónalj és a combok / nyílása-zárulása, / mert egész lényre kész, hogy befogadja / a hútagot / egy örökké érvényes pillanatra*). Úgy képzelem, hogy ez igazán elemien erotikus, szexuális izzású vers, és az akkor talán még szokatlanul szókimondó ábrázolását csak valami, mondjuk, az *Énekek énekét* visszhangozó emelkedettség szelídíti. Úgy képzelem, hogy az idézett részlet nagyon személyesen szól a női testről, mégsem egy alkalomhoz kötődik. Akár azt is mondhatnám, hogy mitizálja a közösülést, a nemzést. Vagyis arról szeretne szólni, hogy Erósz, az erotika, a párási ösztön teremtmő erő, benne van az emberben, minden élőben, a viszonylagos megöröklésre törekvő anyagi világban. Ez a fajta egyszerre személyes és egyetemes erotika korai verseimben is benne van, csak talán a sokféle ékítmény alatt nehezebb észrevenni. Az erotika, később egyre inkább, nekem ellenpontja, ellenérve a halálnak, valami menedék a pusztulás ostromgyűrűjében. A Holmiban mostanában egy-egy versem háttérét, genezisést próbálom elemezni. Legutóbb a *Mikor a gyertyák csonkig égnekét*. Abban is van egy, a személyes és személytelen pusztulással felelő strófa: *Mikor a fák még lobbanékony / hevükben megmeredve állnak, / mikor a nyirkos hasadékon / minden az érett magra árad*. Mindkét kép tudatosan erotikus, háttérükbe, ha tetszik, odagondolhatjuk a férfi- és a női testet. De hadd próbáljam még egy példával jellemezni erotikus verseim természetét.

– Az egyetlen lehetőség című válogatásból?

– Igen. A *Szarvasbőgésben* összezsúszik az ébrenlét s az álom / a test a lélek ködképeivel. Szóval olyan verset szerettem volna írni, amelyben elmosódik a határ a tudat-féltudat és a tudatalatti közt, együtt, egymást erősítve adnak ki valami nekem fontosat. *Mindenfelől özönlő seregével / hirtelen tör lakóira az éjjel, és hasára fordul, meggörbíti térdben a bal lábát, felnyomja tomporát* – ez egy pontosan rögzített, olyan valószínű álom, hogy akár valóság is lehetne. Félre is vezetem az olvasót, mert a *dombja alatt negyedtenyérnyi éden* úgy folytatódik, hogy nem folytatódik, mert a *part síkos, homályos sűrűjében* lehetne folytatása az erotikus álomnak, de a síkos már nem a női testre, hanem az ázott, erdős-vízmosásos, szarvasok lakta tájra vonatkozik. Ebben is, abban is az örökké testre éhes szerelem tiltakozik az élők, mindnyájunk veresége ellen.

– Az idei Könyvhetet Ön nyitotta meg, és ezekkel a sorokkal zárta beszédét, hogy érezzük magunk körül a Gutenberg-galaxis gravitációs tereit. Mi a véleménye arról, hogy az internet világában mennyire megváltozott a publikációs lehetőség? Mindenki írhat, új műfajok alakulnak, például a blog. Hova fog ez vezetni?

– Ha én azt tudnám, próféta volnék, nem író. Mindenesetre azt hiszem, hogy a világhálónak, egyáltalán, a modern technikai civilizációnak lehet rossz hatása is, meg jó is. Jó, hogy mindenki megírhatja, szabadon, amit akar, felteheti a netre, és rossz, mert ez a műkedvelők szabadsága is. Rossz, hogy szabadon zúdul ránk a silányság, a vacak, piacra termelt árucikk. De jó, hogy ez-az felébreszti a fogékonyakban a kedvet, hogy utánajárjanak, akár könyvtárban is, ha valami érdekeset, nekik valót látnak. Jó, hogy szinte mindent egy pillanat alatt meg lehet találni. Rossz, ha olyasmit keresünk, amit nem érdemes. Csak remélhetem, hogy több lesz a haszna, mint a kára.

– 1948-tól 2007-ig tíz saját kötetet adott ki, ebből egy műfordítások, kettő esszékötet, a többi verseskötet. A legutóbbi, két évvel ezelőtt jelent meg, Az egyetlen lehetőség, összegyűjtött versek. Nem mintha Ön nem lenne tele vitalitással, de A herceg halála című vers után akár úgy is érezhetném, hogy szinte már nem is lehet mást írni, annyira kozmikus – vagy mégis?

– Mindig lehet írni, írjuk a pusztulást, a halált, ezt, azt, amazt. Egyébként A herceg halálát nem kell okvetlenül személyes vallomásnak olvasni. Fiatalon is nagyon szerettem A Párducban, Tomasi di Lampedusa regényében azt a gyönyörű, szorongató jelenetet, amelyben a haldokló herceg egy tengerparti szálloda teraszáról nézi a csillámló nagy vizet, és közben érzi, hogy fut ki belőle, nagy hullámokban, az élet. De akárhogy is, azért abban a versben én is benne vagyok a magam öregségével. De ebből nem következik, hogy másnap nem írok egy elragadtatott szerelmes verset. Egyik nap ilyen kedvünk van, másik nap olyan. Igaz, ahogy vénülünk, egyre gyakrabban van amolyan, de azért nem lőjük főbe magunkat, legalábbis remélem.

– A tér, a tárgyak kötetében van egypár fiatalkori verse, amit 60 év után átígazított. Mit szól a régi verseihez mint tanár, mint „rálátó”?

– Amit fiatalkori verseimből jónak ítéltem, beletettem valamelyik kötetembe. Amit most is egészen a magaménak érzek, tavalyelőtt megjelent válogatott verseimbe, Az egyetlen lehetőségbe. Néhány verset korábban azért nem adtam ki, mert fogyatékosnak éreztem őket. Hatot megpróbáltam újraírni. Kettőből csak kihúztam ezt-azt, négyet teljesen átdolgoztam. Azokat úgy kellett megcsinálnom, hogy olyanok legyenek, amilyenek akkor lettek volna, ha sikerülnek. Szóval mostani technikai tudásommal, mégis belehelyezkedve húszéves énembe.

– Tehát akkor, mint megtudtuk, lehet A herceg halála után még írni. Min dolgozik most?

– Lassan, üggyel-bajjal, de nagy kedvvel írom a visszaemlékezéseimet. Nem mondhatom önéletírásnak, mert nem az elején kezdődik és a végén végződik, összevissza ugrálok az időben. Néhány részlet megjelent belőle, de még mesze vagyok a befejezéstől. Szeretnék egy újabb esszékötetet is összeállítani, sok minden kész van belőle, de írnom is kell hozzá, hogy az egésznek értelmes szerkezete legyen. Próbálok verset is írni, de azt nem lehet előre elhatározni. Vagy sikerül, vagy nem.

Gúzsba kötve táncolni? Szépen hűtlenkedve? Öncélú magamutogatás? Hosszú kirándulás? Mondatépítéset? Újjászületés?

Hogyan fordul a mű? Húszan fejtik ki, gyakorló interpretátorok, a maguk választát az alábbi kérdésekre:

a) Van-e belső szabálya, amelyet műfordítói gyakorlatában követ: saját használatú öt-, hétparancsolat?

b) Születhet-e szellemes személyes megfogalmazása - akár most, kérdésünkre - a műfordítás mibenlétének?

c) Meddig ér egy szakfordító kompetenciája, és állhat-e helyt műfordító szakfordítóként?

Bánki Éva

a) A műfordítás „arany szabályait” azért nehéz meghatározni, mert ezek évtizedről évtizedre változnak, és nincs is olyan szabályrendszer, ami önmagában garantálná, hogy „csodálatos” műfordítások szülessenek. Talán nem is a műfordítói gyakorlat, hanem a műfordító személyének oldaláról érdemes a kérdést megközelíteni. Van néhány olyan karakterjegy, ami nélkül szinte lehetetlen jól műfordítani. Alázat, fegyelem, műveltség – másfelől költői tehetség, formaérzék, kísérletező kedv. Ezek a vonások valamilyen módon szinte minden nagy magyar műfordítót jellemzik.

b) A műfordítás „versről írt vers”, azaz igazi hungarikum. Nehéz is a „mibenlétét” szellemesen meghatározni, mert maga a kifejezés (idegen nyelveken nincs is olyan szó, hogy *műfordítás*, a műfordítókat is *fordítóknak* nevezik) és maga a „műfordítás” mint bevett gyakorlat szinte csak a magyar irodalomban létezik. Mert miről is van szó? A magyar költő alázatosan fejet hajt egy másik költőnek, kisajátítja (ha tetszik, „megőrzi”) egy idegen vers formáját, képeit, és miközben a vers fölé a külföldi költő nevét írja, bízik abban, hogy ezen az áron egy, a külföldi költeménnyel egyenrangú vagy akár azt felülmúló műalkotás születik. És ez gyakran sikerül is neki.

c) Az a tapasztalatom, hogy a műfordítók ritkán szakfordítanak. De persze a pénz mindenre megtanít(hat).

Barna Imre

a) Egyetlen szabályt követek, Lator László felülmúlhatatlanul bölcs útmutatása alapján: „Azt kell lefordítani, ami ott van.” Azt tehát, és nem mást. És ez végtelemül bonyolult dolog is, persze. Hiszen – először is – „az” nem magyarul van ott, hanem valami más nyelven. Azt a nyelvet pedig, bár a műfordítónak legeslegel-

sősorban magyarul kell tudnia, mégiscsak ismerni kell. Tudni például, hogy a „Que-est-ce que c'est?”, a nyelvtani látszat ellenére, semmiképp sem fordítandó alárendelt összetett mondatnak; vagy hogy a jellemzően nominális neolatin és germán szerkezeteknek alapesetben többnyire igesülniük illik a magyarban. A többi szinte már csak ráadás. Hogy nem szavakat fordítunk, hanem szöveget, és hogy az persze mondatokból áll. Azoknak pedig többé-kevésbé elejük, közepük és végük van, meg kell állniuk a maguk akárhány lábán, méghozzá úgy – hacsak nem éppen ez a feladat –, hogy ne billegjenek. És mindennek már a közönséges prózafordítás esetén is köze van valamiféle zenéhez, annak pedig valamiféle filhalláshoz... És a többi, és a többi.

b) Lásd mint fent. Vagy hogy egy másik élő klasszikust idézzek: *Dire quasi la stessa cosa*. Ez az Eco-tanulmánykötetcím („Majdnem ugyanazt mondani”) a Lator-féle „azt, ami ott van” verziónak természetesen csak látszólag mond ellent. Mert törekednem ugyebár „ugyanarra” kell, de közben tudomásul kell vennem azt is, hogy a legnagyobb eredmény is csak „majdnem” ugyanaz lesz. Az igazán jó fordító talán arról is megismerszik, hogy ez a tudomásulvétel nem csupán a veszteség, hanem egyúttal a kreatív lehetőségek felismerésével is párosul benne; ez utóbbiakkal viszont esze ágában sincs visszaélni.

c) Nem tudok lényegi különbségről. A fordítónak mindig ugyanaz a dolga: fordítson. „Azt”, ugye, „ami ott van”, l. m. f. Ha szakszöveget, akkor azt, ha művet, akkor meg azt. Ha kötött formájú verset például, akkor ügyeskedjen a rímekkel. Ha viszont egy műszaki leírásban vél asszonáncot felfedezni, ne lásson belé feladatot: tudja, hogy csak véletlenbe botlott.

Báthori Csaba

a) Most csak a versfordításról: A versfordítás műalkotás, a versfordító művész. Nem kell ismernie az idegen nyelvet, de műalkotást kell létrehoznia a célnyelvben. Formát kell teremtenie, mert forma nélkül nincs művészet. A versműfordítás legfontosabb feltétele a tehetség. Ezt nem helyettesítheti sem a szorgalom, sem a nyelvtudás, sem formai nehézség. Manapság – amint a líra, úgy a versfordítás is – halott. Hogy feltámad-e halottaiból? Ahhoz sokkal többet kell kibírnia a szívnek, mint ami körülveszi.

b) Ugyanerről másképpen: Minden fordítás nehéz. Minden eredeti alkotás átültetés is. Minden fordítás eredeti alkotás is. A fordítás a felelősség műfaja; tanácsos fordítóként ritkán megszólalni. Ugyanakkor: manapság ez a műfaj – mint a művészetként viselkedő hamis írásgyakorlatok zöme – az öncélú magamutogatás terepévé silányodott. Lehet, hogy újra kellene olvasnunk klasszikus fordításainkat – Aranyt, Babitsot, a fordító Illyést. Ilyen hatalmas tükörben, nincs kétség, újra fordítóvá nevelhetnénk magunkat.

Benyhe János

a) Több is van. A legfontosabbak:

Tisztetem az eredeti (prózai) mű tagolását. Nem szabadhatjuk darabokra Proust, Cortázar vagy Claude Simon olykor többoldalas mondatait. Azok is a szerző és a mű stílusának és szemléletének szerves részei.

Tisztetem a nyelvünk Fogarasi János fölsimerte és az indoeurópaiktól teljességgel eltérő értelmi-hangsúlyozó törvényét: mindig az állítmány előtt álljon a mondatunk értelmi nyomatéka. Ha maga az állítmány a nyomatékos mondatrész, semmi se álljon előtte.

Tisztetem a mondat értelmi vázát. Még a leghosszabb bővített mondatban is. Arra a vázra, mint karácsonyfára aggam föl a „díszeket”, a járulékos bővítményeket, hogy a legszövevényesebb stíláriis bonyodalmak is áttekinthetők maradjanak (ha ugyan nem épp a zavarosság a szerző alkalmi célja, mert úgy kívánja meg a jellemrajz).

Tisztetem a szöveghangulatot és a megjelenítéséhez szükséges szóleleményt mint alapkövetelményt, valamint a találó fordítói megoldásokat, kerülöm az afféle lábjegyzetes fegyverletételt, hogy „Lefordíthatatlan szójáték...”.

Tisztetem a mondatépítészetet. Hogy lehetőleg mindig olyan szó következék a mondatban, amely az előbbi szó (vagy gondolat) fölvetette (képzeletbeli) kérdésre válaszol. Így elégűlhet ki az ember természetes logikaigénye, és így részesűlhet az – érzékeny – olvasó stíláriis „orgazmus”-sorozatban.

Tisztetem a mondat ívét. Nem bonthatók szét benne bizonyos (például a birtokos vagy az is-es) szerkezetek, mondjuk, így: „Petőfi – már a Toldi óta – barátsága mindvégig melengette Arany szívét”. Vagy „Mikes a száműzetésbe – pedig haza vágyott – is elkísérte Rákóczi”. A záró- vagy gondolatjelbe tett mondatszakasz sem idegen test, annak is illeszkednie kell az előzmény és a folytatás közé, a szöveg egészébe.

Tisztetem a nyelvünk hangzását, dallamát. Sosem tévesztem szem elől benne az e hangnak hangzóilleszkedés is fokozta, közismert túltengését. Ahol csak tehetem (különösen a színpad vagy fölolvadás kedvéért), szívesen élek színező lehetőségekkel, szópárhuzamokkal: fel helyett föl, csend helyett csönd, veder helyett vödör, seper helyett söpör stb.

b) Mindig úgy éreztem – Kosztolányi nyomán –, hogy ha művészet az írás, a műfordítás meg gúzsba kötött táncművészet.

c) Semmilyen szakmaiság sem tehet erőszakot a nyelvünk szerkezetén és szemléletén. Műfordító is lehet jó szakfordító, csak – a nyelven túl – a szaknyelvhez is értenie kell.

Csehy Zoltán

A műfordítás meglehetősen problematikus dolog: a legnagyobbistább műfaj, ráadásul zárvány, vagyis innen valóban nincs tovább. A fordítás fordítása senkit sem érdekel. Ugyanakkor elképzelhetetlen nélküle a létezés, mivel szerves egészet alkot a mindenkori kortárs folyamatokkal. Alapelvem az, hogy a fordítás akkor jó, ha beleszól a kortárs irodalmi folyamatokba, vagyis ha a régiségből adódó valós vagy tulajdonított bölcsessége hatást vált ki, inspirál, szövegeket gerjeszt. Az irodalom, Ezra Poundtól tudjuk, Homérosz óta jelen idejű: ez a jelenidejűség viszont magában hordozza a múlt használhatóságának kérdését. Magyarán: a felelősség és a bukás lehetősége óriási. Egy régi szöveg nem múzeumi tárgy vagy ismeretlen, kultikus fétis, hanem inkább a jelen arénájába betuszkolt gladiátor, akinek lehetőség szerint élve kell maradnia.

A lefordított szöveg erejét talán a nyelv ficánkolása adja, és az arányérzék biztonsága (ebben zajlik a ficánkolás). A nyelv ficánkolását úgy értem, hogy egy-egy szó nem akkora, amekkora, hanem akkora, amekkora ficánkolást csap maga körül a jelentéseiben és asszociativitásában. És ez minden nyelvben másmilyen, ebben van az igazi idegenség, meg kell találni az átfedéseket.

Deres Péter

Néhány szó (főleg) színdarabok fordításáról:

Színdarab fordításánál különösen fontos, hogy az elkészült szöveg „színpadszerű” legyen. A tartalmi, nyelvi, stilisztikai pontosság korántsem elég; a lefordított szövegnek „mondhatónak” és természetesnek kell hatnia. Bár fontos megjegyezni, hogy egy színdarab szövege – akár bármely más irodalmi műve – mindig „kitalált” szöveg, műalkotás, s a „hétköznapi”, ismert szóhasználatához, beszédmódhoz képest költött textus. Még a legtermészetesebbnek tűnő drámai nyelv sem azonos az „utcai nyelvvel”. Amikor a néző boldogan konstatálja, hogy a színpadi hős „ugyanúgy beszél”, mint a közös képviselő, a hentes vagy épp Kovács doktor úr, akkor 1. a néző tulajdonképpen téved (de szerencsére a maga javára és öröme), és 2. a színdarab szövege jó, mert természetes hatást kelt. A *Csirkefej* Sráca, Haverja, a *Koccanás* Vállalkozója, Rendőre vagy a *Portugál* Masnija, Becéje, Kocsmárosa *úgy* beszél, de nem *ugyanúgy*. Az említett darabok például ezért is jó darabok – és ezt a természetes hatást meg kell próbálni visszaadni a fordításban is. Ez a bizonyos „természetes hatás” az említett darabokban jellegzetes ritmussal, lüktetéssel jár együtt. (És itt elidőzhetnénk, mondjuk, a norvég Jon Fosse drámaszövegeinek ritmusánál...) Ezt a – gyakran egyáltalán nem kiagyalt, hanem a nyelv önműködéséből éledő – tónust ugyancsak illik meghallani és tolmácsolni.

Mondható, színpadszerű, „színpadbarát” fordítás, avagy: Egyszerű észrevételek 10 pontban:

1. A jó színdarab konkrét (!) szituációkra épül, a jó fordító felismeri és tolmácsolja ezeket a szituációkat. Szituációból fordít, nemcsak szótárból.

2. A jó fordítónak nemzetközi (!) humorérzéke van. (Egyébként ezzel bizonyítható legkönnyebben, hogy az illető valóban ismeri-e azt a nyelvet, amelyből fordít.) Meghallja az eredeti darab poénjait, és igyekszik átültetni azokat a célnyelvre. Persze bizonyos határokon belül: Basil Waczak (*Waczak Szálló, Faulty Towers*) szlogenszerű mondatát („He is from Barcelona”), amellyel a suta spanyol pincért, Manuelt alázza, helytelen lenne „Ő BAZ meggyéből jött”-re fordítani...

3. A jó fordító felismeri az eredeti szöveg kulturális utalásait. (Természetesen itt is vannak kemény diók: az említett Spiró-darab, a *Koccanás* remek epizódja, amikor a balesetről vitatkozó autósok, járókelők, kíváncsiskodók zsi-váját hirtelen elnyomja Szepesi György futballközvetítése az aranycsapat egyik győztes mérkőzéséről. Látjuk magunk előtt, ha a *Die Karambolage* című német verzióba az '54-es berni VB-döntő közvetítése kerül bele?)

4. A jó fordítónak van „írói vénája” (drámafordítónak esetleg színészi, rendezői), avagy: sokszor a jó íróból lesz a legjobb fordító és vice versa. És itt elég Molnár Ferenc franciából készült drámafordításaira gondolni.

5. A szerencsés (!) drámafordítónak olykor megadatik, hogy színpadot és színészeket láthat maga előtt. Ezt ki kell használni! Képzeljük el azt a helyzetet, hogy egy Broadway-színház XY-t felkéri a *Rómeó és Júlia* újrafordítására, s a rendező még azt is megsúgja a fordítónak, hogy Rómeó szerepére két esélyes van: az egyik Sean Connery, a másik meg Jim Carrey...

6. A jó drámafordító nem lusta. Be-benéz a színházba, ismerkedik az előadásokkal, a társulattal, a rendezővel – tengernyi szabad idő esetén a díszlet-, illetve jelmeztervezővel is.

7. A jó drámafordító elolvassa a szerző más darabjait is.

8. Ha még él a szerző, a jó fordító esetleg felveszi vele a kapcsolatot. Mert bár a jó fordítás egyéni, az eredeti szöveget mégiscsak megírta valaki. S ehhez kapcsolódik a következő pont:

9. Ti. a jó drámafordító (első körben) nem önmagát akarja megvalósítani. (Ha átdolgozásra, „magyarításra” stb. kéri, az más.) Molière-től a *L'avare*-t lehet *Zsugori, telhetetlen fősvény ember*-nek fordítani (ahogy a maga idejében, vagyis az 1790-es években nyilván sikeres volt e változat is), de a komédia mégis *A fősvény* címmel futott be szép karriert a magyar színpadokon.

10. A jó fordító legalább alapfokú nyelvvizsgával rendelkezik az adott nyelvből. Szegény Petőfi! Kerényi Ferenc emlékeztet rá, hogy Adolf Dux a *Megy a juhász a számaron* című híres néprománcot így kezdte németül: „Sitzt der Juhász auf dem Esel...”, Kertbeny Károly pedig a virtuóz *Mi kék az ég!* című verset értette félre: „Was ist blau? der Himmel...”

Ezek után ne csodálkozzunk azon, ha a *Good Will Hunting* című amerikai filmet „Isten vadászni fog”-nak fordítják...

Gyukics Gábor

- a) Van, a fordítás ne váljon saját verseddé.
- b) Létezhet, nem tudom.
- c) Aki verset fordít, az nem szakfordító, aki a tejgyártásról fordít, annak sok mindent kell tudnia a tejgyártásról a tökéletes fordításhoz.

Halasi Zoltán

a) A legfontosabb parancsolat: felolvasva jól szóljon. Az összes többi ebből következik. Általánosságban: legyen olyan, mintha eleve magyarul írták volna. Konkrétabban: Ha próza, hasson természetesnek (vagy mesterkéltnek, ha ez az írói intenció), legyen gördülékeny, lehetőleg magyaros szerkezetű, de ne magyarkodjon. Ha vers, illeszkedjék a költői hagyományba, legyen formatartó, tartalmilag pedig a hanghoz hű (ezért könnyebb egy költőtől sok verset fordítani, mint keveset). Ha próza, ha vers: hozza át az eredeti szellemiségét.

b) A jó műfordítás egy termékeny félreértésen alapul: a fordító összetéveszti magát a szerzővel, és ebben az illúzióban az olvasók is osztoznak.

c) Egy borról szóló kézikönyv részfordítójaként annyit mondhatok: a szakkönyvnél nem segít az ihlet. A borászok nyelve legalább olyan kifinomult, mint a borraik. És viszont: a vinológia szókincsének felsőfokú ismeretével sem jut előbbre az ember, ha szakfordító és nem költő, mondjuk, Omar Khajjám borverseinek fordításában.

Kovács katáng Ferenc

a) Nagyjából 6000 nyelvet beszélnek a világon. Előrejelzések szerint száz év múlva eltűnik a fele. Havonta két nyelvel leszünk szegényebbek. (Tromsøi Egyetem Nyelvészeti Int.)

Az idei, salzburgi fordítói világkonferencián is megkondították a vészharangokat. Ha meg akarjuk őrizni a nyelvi kultúránk sokszínűségét, akkor komolyan kell venni a kisebb, nem világnyelvnek számító nyelvek közötti kommunikációt. Óriási feladat hárul a fordítókra, de elsősorban a korántsem könnyen ajánlkozó kiadókra és az állami támogató szervekre. Göran Malmqvist svéd professzor szerint a fordítóknak nagyobb szerepet kell vállalniuk a művek kiválogatásában. Svédországban az 1986–90-ig terjedő időszakban 5000 fordításkötet jelent meg, s 700 kivételével mindegyik eredetije francia, német vagy angol, s a maradék 700 is főleg európai nyelvű volt. Ázsiai, latin-amerikai, afrikai mű szinte egyáltalán nem került a polcokra. Az utóbbi években, nem utolsósorban a globalizáció hatására, egyre nyitottabb lett a gazdasági és a munkaerőpiac.

Új népvándorlás kezdődött. S annak ellenére, hogy Svédország is multikulturálissá vált, a 2005–2007 között kiadott 9000 fordításkötetből is csak 25 volt afrikai, vagyis olyan nyelvű, amin Svédország egyik legnépesebb bevándorló-csoportja beszél. Ezek az unikális fordításkötetek ráadásul kis kiadóknál, kis példányszámban jelennek meg.

Norvégiában pl. 1992–2004 között öt fordításkötet jelent meg kortárs orosz szerzőtől. Ennél már a magyar irodalom is szerencsésebb, hiszen évente legalább egy új kötet lát napvilágot. A Nobel-díjasokat sem kíméli a fordításirodalom-piac. Elfride Jelinek 2004 előtt még nem volt olvasható norvégul.

Hátat kell fordítani annak a fordítói politikának, ami a média segítségével igyekszik világsztárokat faragni, s műveiket egy időben a világ elé tárni.

Óriási tehát a probléma. Nagy feladat vár a sajtóra, a tv-re, a rádióadásokra s nem utolsósorban a kritikusokra, akiknek végre már nemcsak az irodalmi műveket kellene – ha egyáltalán – ismertetniük, hanem a fordítók munkáját, alkotását is.

– Fordítani annyi, mint elmélyülni az anyanyelvben. Aki Hamsun írásait szereti, az Hamsun gondolatvilágában is otthon érzi magát. (Georg Johannesen norvég költő)

– Minden olvasott szöveg tolmácsolás. Az olvasó szemüvegén, elméjén átszűrt, tudatban formálódó történet. A fordító másként olvas. Szó szerint, sorról sorra, gondolatról gondolatra: az eredeti szöveget adja vissza. Más nyelven. (Thomas Lundbo norvég kritikus, műfordító)

– Sokan képzelik, hogy lehet úgy fordítani szerelmes verset, hogy maguk még csak a közelében sem jártak a vak és beteljesületlen szerelemnek.

– A fordítás veszteség, távolságtartás, hiányok sorozata az eredeti és a fordított szöveg között. Szabadság. A szabadság hiánya. (Hanne Ørstavik norvég író)

– Az ember nem pénzért fordít. A könyvek iránti elapadhatatlan érdeklődés hajtja. (Kirsti Baggethun norvég műfordító)

b) **Műfordítás:** új szerelem, új kálváriák. A vére, a lázas álmai hajtják az embert. Felébred, visszaalszik, de már nem a régi. Párnáján új illatok után szimatol, keze tétován csúszik a lepedő gyűrődésein. Keres, kutat, a levegőt öleli. Jó esetben a régi emlékek hullámain bealszik, de a vére új vizekre, új vadászmezőkre űzi. A reggel józanító, tárgyilagos, szokás szerint esik, de minimum szél fúj. Isten ments új kalandba bonyolódni, mindent előlről kezdeni. De mindhiába, új kedves tűnt fel a láthatáron. Kerülgetjük, mint macska a forró kását. Messziről, egyre kisebb sugarú körökben. Végre megy a játék. Harc a hódítás öröméért, a birtoklásért, harc a harc kedvéért. Mámorító, gömbölyded formák, kristálytisza gondolatok, remekmű a célkeresztben. Minden tökéletes és szép. Ez a csoda is csak velünk történhet meg. Még az sem gyanús, hogy volt már korábban is ez a mámor, s nyomában hamar érkezett a keserű valóság. És lám, már dokumentumokba, határidőkbe burkolózik a préda. Észre sem vesszük, magunk képére akarjuk formálni, bársonyossá simogatnánk narancsbőrét, duzzadtra cirógatnánk ereszkedő bájait. Ellenáll, nem szívesen adja magát. Örök huzavona, hol egyik, hol másik kerül fölültre. Kötélhúzás, hullámvasút, berepülőpilóta fejjel fönt és lent. Édes, bearanyozott napok, felhőtlen, szikrázó kék ég, s mint zápor, zivatar, derült égből a villámcsapás: borús, elfeketült napok. Mintha

rossz álomból ébrednénk, savanyú lehelettel, másnaposan, meszesgödörként égő gyomorral. Mitha rossz fát tettünk volna a tűzre.

Szerелеmbе estünk. Mintha saját verset, novellát, regényt íránk, de műfordítunk.

c) **Szakfordítás:** Urambocsá, olyan prostitúcióféle... Új kávézó nyílt a placcon, pici kerek asztalokkal. Itt ülök órák hosszát, püfölöm az írógépet. Leül mellém egy *olyan* lány, beleles a szövegembe, kinevet. Nem rosszindulatból, csak zavarában. Nem ért semmit. Nem is érthet, lemezezni szoktunk, hallgatni egyikőjük fecsegését, de irodalomról, színházról soha szót sem váltunk. Nem az ő világuk, miként is lenne az. Ez itt idétlenkedik, s megfenyeget, ha kifecsegem az újságokban, keresztben nyel le, kiszívja a vérem, s néhány apró kínzásfélét is emleget. Kell is a lapoknak efféle történet, majd pont ők nyúlnak darázsfszekbe. Novellákat írok, rövid történeteket. A lányok mesélnek, én meg tovább gondolom. De mire önálló kötetem lesz, talán ez az ősi mesterség is kihal. Írj NN-ről – biztatnak –, könnyes, szép történeteket, vennék, mint a cukrot. Ne ránk pocsékolj az idő. Az nem megy, lányok, tér és idő, új dimenziók... itt egy hosszabb fejtegetésbe kezdek. Elvétem a mércét, ezt a többdimenziós, idősíkos dolgot nem kultiválják, s félreérthetetlenül mutogatják, mi kellene ide. Elűtjük tréfával, másról beszélgetünk. Nagy sóhaj közepette új oldalt nyitok, egy virtuális multimédiáról szóló zavaros tanulmány fordításába kezdek...

Lackfi János

a) József Attila azt mondta: „pontosan, szépen”. Ez csak két parancsolat, de Jézus is kettőben foglalta össze az ószövetségi tízet, anélkül hogy annak érvényét eltörölte volna. Ezt lehet cizellálni, de a műfordítás terén is ez az alap. Ha a fordítás pontosabb, mint szép, akkor az illető ne fordítson irodalmat. Ha szebb, mint pontos, akkor írjon inkább eredeti munkákat, hátha az jobban megy neki. Keskeny palló ez, belátom, de ezen kell közlekedni. Akinek több térre van szüksége, az a kötél tánc helyett válassza a balettet. Visszatérve a József Attila-idézethez: ugye, „ahogy a csillag megy az égen”. Mármost nem biztos, hogy pontosságtól és szépségtől rögtön csillag is lesz a fordító. Ott van Jancsó Júlia, aki gyönyörűen lefordította Proustot, ki tudja róla, kicsoda ő? Magazinok címlapjára kellene kerülnie, tévében forognia, ehelyett pusztán a szűk szakma tudja, hogy ő az, akin keresztül Proust megszólal magyarul. Ez nem csupán annyi, hogy ja, megtanult franciául, meg aztán tud magyarul is, hiszen ez az anyanyelve! Nem, ez egy nagy irodalmi hang! A szerzői jogokat szabályozó, máig érvényben lévő 1922-es berni megállapodás, melyet hazánk is aláírt, leszögezi, hogy a műfordító teljes jogú szerzője az általa átültetett szövegnek. Gondoljunk csak bele: miként is lenne lehetséges egy remekművet újra létrehozni anélkül, hogy „agya méhében” ne forgassa, gömbölygessen valaki, mint gyermekét? A teljes szókészletnek, szereplőgárdának, különböző regisztereknek ott kell munkálni hónapokig abban, aki formába önti az idegenből kapott nyersanyagot. Ez nem (vagy nem csak) játék! Ráadásul a fordítás a létező „leg hazafiasabb” irodalmi

munka, hiszen bármely más műfaj művelője fél szemmel pisloghat arra, hogy bár értékeit honfitársai kellőképp el és fel nem ismerik, munkáit egy szép napon lefordítják, és a külföldi közönség ünnepelni fogja. A fordítás ellenben, amint azt Dunajcsik Mátyás kollégám szellemesen megfogalmazta, fordíthatatlan. Vagyis a fordító láthatatlan a külföld számára, és az az igazság, hogy gyakran itthon is megmarad árnyékboxolónak. Nyáron jártam Oslóban, az európai műfordító-szervezetek szövetségének (CEATL) éves közgyűlésén, ott a jogvédelem és a honoráriumügyek mellett gyakran esett szó szakmánk „átlátszóságáról”. Hiszen nem azt mondjuk, hogy micsoda stílusa van Bognár Róbertnek, hanem hogy Le Clézio remekül ír. Nem Benyhe János virtuozításáról beszélünk, hanem Cortázar elképesztő tudásáról. És vajon aki rajongója Hrabal pompásan áradó mondatainak, hallotta egyáltalán a nagyszerű Zádor András nevét?

b) Egy helyütt oda nyilatkoztam, miszerint a műfordítás betegség, akár a szerelem. Vagyis akiben ott motoszkál ez a vírus, az állandóan olvas idegen nyelven, és mindörökre ott motoszkál benne az „átvihetnék”, lesi, mit menthet át a túlsó partról az innensőre. Én, ha egy francia, belga, svájci, luxemburgi vagy éppen kanadai regény hatása alá kerülök, és az még nincs meg magyarul, rögtön matekozni kezdek: a margón számolgom, kezdetnek melyik, saját lábán is megálló részletet lehetne elsűtni egy folyóiratban, ízelítőképpen. Lehet, hogy ebből ki lehet gyógyulni, egyelőre ennek semmi jelét nem tapasztalom magamon. Olykor ha csak kis időm is akad egyéb munkák között, rögtön nekiesem egy szép versnek, és azonmód megmagyarítom. Újabban például Dezső Csaba keletkutatóval szanszkrit verseken dolgozunk, ő küldi nekem villámpostán a rövid tartalmat, magyarázatokat, metrikai képletet, én pedig földön, vízen, levegőben, repülőn, buszon, metróon, hajón csinálgom az egyes darabokat, és én is e-mailben küldöm vissza ellenőrzésre...

c) Természetesen kollégáink egy része szakfordítóként dolgozik, ám ezt szerelemből teszi, az anyagi juttatásnak ehhez semmi köze. A műfordításért olyan busásan megfizetnek bennünket, hogy afféle nyalánkságszámba megy közepes vagy annál rosszabb amerikai filmek szinkronfordítása, illetve használati utasítások, termékleírások magyarázása. Belső levlistánkon kitűnő műfordító barátunk számolt be róla, hogy akár ingyen is megcsinálná angolul következő munkáját, a már csak ellenállhatatlanul vonzó címével is hívogató cikket: *Koronaéter típusú királis gazdamolekulák enantiomer-felismerő képessége*. Hát nem gyönyörű? Ki tudna ennek ellenállni?

Márton László

A gyakorlati fordítói kérdések halmazából körültekintve, nagyon nehéz egy általános fordítói credót megfogalmazni. Mindig az adott fordítandó mű dönti el, miféle problémák vetődnek fel, és azokra milyen megoldást keres (jó esetben: talál) a fordító. Például: senki sem (vagy igen kevés hozzáértő) vonja kétségbe, hogy ajánlatos hűnek lenni az eredetihez. Igen ám, de mást jelent a hűség egy egysíkú és mást egy bonyolult struktúrájú szöveg esetében; mást ott, ahol az árnyalt és

pontos fogalomhasználat számít, és megint mást ott, ahol a szöveg zeneiségének érzékeltetése a legfontosabb. A fordítónak mindenekelőtt azt kell eldöntenie, hogy mik a szöveg legfontosabb struktúra- és formaképző faktora, mi az, ami elsősorban átmentendő saját nyelvünkre; és csak ezután következnek az átmentés mikéntjének kérdései. Ez az újrafordítások esetében látszik a legvilágosabban. Saját gyakorlatomból mondok egy példát: amikor megbízást kaptam a *Faust* első részének újrafordítására, végig kellett gondolnom, miben különbözik az én munkám Jékely Zoltán – bízást nagyszerűnek mondható – átültetésétől; és igazából akkor kaptam lendületet, amikor világossá vált: Jékely nagyszabású költeménynek olvasta Goethe művét, melynek történetesen színpadi formája van, merthogy dialógusokból és monológokból áll; én viszont drámának láttam, melyben óriási költői potenciál van. Emiatt számomra fontos volt, hogy jól mondható legyen a szöveg, a mondathatárok egybeessenek a sorvégekkel, csattanjanak a concettik és a szentenciák stb., viszont nem törekedtem arra, ami Jékelynek szemléltetőmást fontos volt: a lírai szárnyalás folyamatos fenntartására.

Ami a másik kérdést illeti, röviden ezt mondhatom: a műfordítás megvalósított, szöveg által megtestesített műelemzés. Az ilyen műelemzés lebontja az eredeti nyelven megalkotott művet, és egy másik nyelven újjáalkotja, újjáépíti.

Matolcsi Balázs

a) Műfordítói hitvallás:

1. Első és legfontosabb: kedvvel, szeretetből csinálni. Aki pénzért akar műfordító lenni, az ne legyen.

2. A műfordítást nem lehet tanulni, vagy van tehetség, vagy nincs, de ha van, azt nemcsak lehet, hanem kötelező csiszolni.

3. Csak olyan munkát szabad elvállalni, ami örömet okoz, én olvasatlanul sosem mondok igent egy könyvre.

4. Mielőtt elkezdeném a fordítást, megpróbálok mindent megtudni az íróról, az összes fellelhető művét elolvasom, hogy megismerjem különleges fordulatait, szavait.

5. Fordítás alatt maximálisan törekszem a pontosságra és a stílus tökéletes átadására. Mindennek utánanézek, ha csipetnyi kételyem is támad. Nem hagyok munkát a szerkesztőknek.

6. Az elkészült munkát részenként és egyben többször átnézem, átolvasom, javítgatom, tökéletesítem.

b) Mi a műfordítás? Hosszú kirándulás, hajnali indulás a menedékházból a zord bércek felé, sziklafalak megmászása, átkelés hömpölygő patakokon, barlangok feltárása, füves tisztások illata, hosszú kaptatók az ég kékje felé, szusszanásnyi pihenő a csúcson, madarak éneke, nyári zápor, a fáradt lábak meg-megbicsaklása az ereszkedőn, és a megérkezés öröme.

c) A műfordítás és szakfordítás két külön terület, de én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy szakfordítóként is jelentős gyakorlatra tehettem szert.

Fordítottam famegmunkáló gépek leírását, textilipari, biztonságtechnikai, jogi szakszövegeket, szerződéseket. Az alapelv itt sem lehet más: törekedni a tökéletességre és a pontosságra.

Németh István Péter

a) A műfordítás legyen legalább annyira szép, mint az eredeti.

A műfordítás legyen hű az eredetihez, maradéktalanul adja vissza annak értelmét. Ez a klasszikus fából vaskarika esete, de az előttünk járó generáció (Sütő András, Nagy László...) szerint ahol a lehetetlen, ott a költő. Amennyire csak képességünk engedi, a szorosabban vett tartalmi és formai hűséghez ragaszkodva (míg követjük az idegen szöveg ritmusát, dallamát, összecsengéseit) adjuk vissza szép ráadásként a mű lefordíthatatlannak tűnő szójátékait is.

Csak olyan műfordítandó anyagot vállaljunk, amelyet saját opuszként magunk is szíves-örömezt megírtunk volna.

Ne válasszunk saját költői/írói színvonalunk alatti műveket magyarra való fordításra, hogy ne kelljen föltupírozni, kiváltázní (Gömöri György terminusa), „földobni őket”, mint például Mátyás Ivánnak kellett azt tennie az ötvenes években a magyar rádióhangjátékokkal. Saját költői színvonalunk fölött pedig amúgy sem tudnánk dolgozni, Fodor Andrásék ezt is megírták elméleti munkáikban és műfordítói vallomásaikban.

b) A műfordító és a fordítandó mű költője virtuálisan úgy áll egymással szemben, mint Jákob az angyallal. Meg kell mérkőzniük Jabbok gázlójánál, Peniél mellett. Ha Rilket, vagy bárki nagy klasszikust magyarítok, mindig ez a harc van a szemem előtt. Kicsiny vagyok, mint az ószövetségi hős az angyalhoz képest. Erőm és képességem nyilván töredéke az isteni lény erejének és képességének. Mégis nekifogok a lehetetlennek, legyenek a sorok szépek és épek az anyanyelvemen. Nem lehetek a mestereknél tökéletesebb (bár Weöres Babitsnál virtuózabb volt, amikor Dante Isteni színjátékának átültetésébe belefogott, ám tiszteletből már a második éneknek sem kezdett neki), hiszen Jákob is csak döntetlenre tudta hozni a meccsét az angyallal. Így az maradt, hogy én is legalább ideig-óráig egyenlő ellenfele legyek a kedves alkotómnak s az idegen műnek, aki s amely megtisztel azzal, hogy szóba áll, mérkőzik velem. Jákob nem engedi el addig az angyalt, míg az meg nem áldja. Én is addig küzdök a műfordítással, míg nem részesít a nagy művészet élményében. Edz, mestersegre tanít, s olyan ajándékot ad, ami végül tényleg kegyelemféléhez hasonlít.

c) Szabó Lőrinc szerint igazi költő fordítsa a verset, a filológus (mint szakfordító!), ha lehet, ne. Európában zömmel úgyis ők fordítottak s fordítanak, nem pedig a legjobb poéták. (Hazánkban a megélhetésre való törekvés is szerepet játszott abban, hogy legkiválóbb költőink műfordítottak.) Még az sem nagy baj, ha a költő nem tud jól azon az idegen nyelven, amiből a műfordítást készíti. Csak tudjon jól költőül. Viszont ne bízzuk rá egy-egy import holmi használati utasításának szabatos ismertetését. Azt adhatjuk a két tannyelvű iskolába járó gyermeknek is.

Papp Tibor

Egyik nyelvből egy másikba áttelepítendő költemény kétféleképpen valósulhat meg a befogadó nyelvben: 1) ismeretterjesztő (kultúratesterjesztő) változatként, amikor is készül egy szemantikailag lehető legtökéletesebb (változatokkal tűzdelt) szöveg, melyet az eredeti nyelv irodalomtörténetébe beágyazó magyarázat és egy nagyon részletes formai leírás egészít ki. Ezt a megoldást gyakran „egyetemi fordításként” emlegetjük, ugyanis tökéletesen eleget tesz az egyetemi kívánalmaknak. (Bár sok lenne belőle honi könyveinkben és a külföldre ajánlott anyagainkban úgyszintén!)

A másik változat, az ún. műfordítás, más szóval megközelítve: az átültetés nyelvenként, országonként másfajta elmélet függvénye. A magyar fordításelméletről (melyet elsősorban a tartalmi és formai hűség formula jellemez) azt gondolhatnánk, hogy univerzális. Nem az. Szerb Antal azt írja a *Száz vers* előszavában: *„A magyar irodalom egyik legértékesebb sajátossága, hogy rendkívül gazdag tökéletesen szép és hűséges versfordításokban.”* Gara László a hatvanas években franciául megjelent *A magyar költészet antológiája* utószavában a következőket mondja: *„a magyar fordítók – hűen az immáron régi hagyományokhoz – becsületbeli ügynek tekintik a költemények olyan módon való átültetését, hogy a szótagszám megegyezzek, a rímkeplet ugyanaz legyen...”*

Mindez nehezen egyeztethető össze Jakobsonnak a párizsi *Change* folyóirat 4. számában közzétett levelében mondottakkal, mely szerint: *„egy-egy vers-tan, egy verselési rendszer sohasem választható el egy adott nyelvtől (...) az elemek és a forma között egyfajta erőszakos viszony áll fön, s van egy határ, amin túl ez az erőszak elviselhetetlen...”* Vagyis mit jelent a Szerb Antal-i vagy Gara László-i megkötés? Azt, hogy a formát elszakítjuk az adott eredeti nyelvtől, semmibe vesszük a szöveg szerkezetére nehezedő esztétikai hagyományokat, a számtalan kulturális behatást, melyek a forma jelentéstartalmának egy részét képezik.

Eddigi gyakorlatomban (mindkét irányban: francia–magyar, valamint magyar–francia) a legfontosabbnak a fordításban azt (tartottam) tartom, hogy a befogadó nyelvben az adott pillanat legjobb verseivel vetélkedő alkotás jöjjön létre, amennyire lehet, átmentve az eredeti költemény szellemét. Azaz minden esetben megfelelő az Ezra Pound-i *logopoeiá*nak, ami nem más, mint az *értelem tánca a szavak között*. Ebben az esetben a szavak nemcsak direkt jelentésük, hanem a használati szokás függvényeként, a szöveggörnyezet ismert vagy újonnan befogadott jelentése és az ironikus lehetőségeinek függvényeként használandók.

Rácz Péter

a) Az 1. szabály: nincs szabály. Adott író, adott művében adott, konkrét hely van – azt kell lefordítani. 2. Szeresd, amit csinálsz, szeresd az irodalmat és a nyelvet; szerelemben az idő nem számít, napokig törheted a fejed a helyes megoldáson. Főleg a saját nyelvedet és irodalmadat ismerd. Meg azt, amit fordítasz. 3. Merj. Merj merni mindent. A fordítás – miként az írás – szabad tevékenység. 4. Az író nem téved, legfeljebb nem ismered még a gondolatmenetét. 5. A fordításod hangozzon megfelelően, de a szöveg képe is fontos lehet. 6. Mint mondtam, mindennek az ellenkezője is igaz.

b) Miért? Az *írásnak* van szellemes és személyes megfogalmazása? A zenélésnek? A festésnek? Az alkotót és majd a közönségét a végeredmény érdekli. Persze kékharisnyák olykor fontosnak tartanak tudni, hogyan készül a mű(fordítás) és mire gondolt közben az alkotó. Végül is persze lehetnek érdekesek ezek a kérdések is. De azért a lényeg olyasmi, hogy a műfordítás annyi, mint az eredetivel majdnem megegyező, de más nyelvű irodalmi alkotás létrehozása, feltételezve, hogy mind a műfordító, mind a közönség elfogadja: nekünk, az olvasók 99 százalékának a lefordított mű lesz az eredeti. Ami nemcsak azt jelenti, hogy Tolsztoj vagy Böll hősei szinte magyarok, hiszen magyarul gondolkoznak a regények oldalain. És persze el kell fogadnunk, Nemecsek is lehet olasz vagy bolgár kisfiú, ha egyszer olaszul és bolgárul érez, gondolkozik, beszél. És Csingcsguk is tud magyarul. Sőt: szlovákul is.

Hogy más nyelven íródott regények vagy versek magyarul is regények vagy versek legyenek, a műfordító majdnem ugyanazt teszi, mint az író – s közben használ egy mankót. A műfordító mankója az eredeti mű. A közfelfogás szerint a mű (új) nyelvéeért a fordító felel, és ez így helyes.

Az olvasó tudja, de ne érezze, hogy fordítást tart a kezében. Megoldani minden problémát meg kell oldania, hogy hogyan, az az ő magánügye.

c) A kérdést alig értem. A szakfordító kompetenciája a szakszövegig terjed. A szakfordítónak az adott szakterület 200-1000 szakkifejezését kell ismernie. Ha egy műfordító ismeri valamely szakterület 200-1000 szavát, akkor szakfordíthat, ha van kedve hozzá. Műfordítani (irodalmi művet létrehozni) mindig nehezebb, mint szakszöveget más nyelvre átültetni. Egy szakfordítónak nem kell stilisztikai bravúrokra törekednie, munkájához elég az egyszerű nyelvtudás. Mindebből világos, hogy az irodalmi fordítást, azaz a műfordítást, amely a nyelvi kultúra alapja, alfája és ómegája, magasan a szakfordítás fölé helyezem. A szakfordítás iparosmunka, a műfordítás művészet.

Romhányi Török Gábor

- a) A bér munkák előtt kitérek, csak saját választást igyekszem elfogadtatni kiadóval, szerkesztőséggel – innen az alkotás illúziója.
- b) Kottából zongorázni, de nem a Boci, boci, tarkát, hanem Beethovent.
- c) A műfordítás Szókratészig terjed és Arisztotelésznel szükségképpen vége szakad.

Tasnádi Edit

Műfordítói credo, ars poetica? „Száraz minden elmélet, de zöld az élet olajága” – jut eszembe a goethei gondolat és egy frivolabb megfogalmazás is rögtön, Kiss Józseftől: „A csókot gyakorold, ne magyarázd!” Nem vagyok – no nem a szavak – az elméletek embere, de tudom: navigare necesse est – fordítani kell. Nézzük akár a könyvtárak polcait, akár a könyvesboltok kirakatait, akár saját könyveinket: igen magas a fordított művek aránya. A Bibliától Marxig, Ibn Szinától (Avicennától) Anna Karenináig, és persze térben és időben sokkal távolabbról is mi minden vált az emberiség közös kincsévé a fordítások révén! Sokkal tartozunk a fordítóknak. Az általuk átültetett szövegek egy másik nyelv olvasói számára kultúrák, gondolatok, elképzelések és napi tudnivalók megismerésének kényelmét nyújtják.

Művész a műfordító? Legalább félig annak kell lennie. Ha a mű tartalom és forma kettősségéből áll, a tartalmat ki kell emelnie eredeti nyelvének burkából, és e kincsre vigyázva, a célnyelv adta anyaggal és eszközökkel az eredetinek tökéletesen megfelelő formát kell létrehoznia. Ez pedig alkotás, minél jelentősebb műről van szó, annál inkább. Az eredeti stílus újra megteremtésén fáradozó fordítónak a „szóról szóra” fordítás Széküllája és az édes anyanyelvünk kívánalmainak való megfelelés Kharübdiszé között kell hajóznia, ebben a szűk átjáróban még arra is ügyelve, hogy legyőzze az idegen kultúrák nálunk ismeretlen fogalmainak magyarítása során útjába kerülő akadályokat.

Köztudott, hogy mi, magyarok műfordító-óriások nyomdokaiban járunk. Kevésbé közsímet talán, hogy aki törökből fordít, Balassit is elődjének tudhatja, hiszen ő több versét is „török szép versekből fordítja”.

Közsímet a panasz, hogy a műfordítókat nem illeti meg se kellő tisztelet, se megfelelő díj. Pedig az elismeréshez nem kell feltétlenül pénz. Törökországban például a fordító neve a könyv címlapjára kerül, sőt adott esetben a nyersfordítóé is. Kemal Özer költővel készített József Attila-kötetünk megjelenése után futottunk össze az utcán isztambuli barátnőm ismerősével. „Edit Tasnádi” – mondtam bemutatkozásul, mire ő így felelt: „Attila József”. Kell ennél nagyobb kitüntetés?

Tornai József

1. Az eredeti versszöveg tökéletes megértése mind nyelvi, mind jelentésbeli értelemben a legfontosabb. Ezután kell ízig-vérig magyar verset fölépíteni, amennyire csak a fordító csúcsára juthat saját költői képességeinek.

2. Annak idején, mikor Rimbaud *Oféliáját* fordítottam, azt a paradoxont igyekeztem föloldani, hogy a vers mint vers lefordíthatatlan, mert a mágia csak az eredeti nyelven sikerül. Ilyenformán tettem föl magamnak a kérdést, mit tehetünk, mikor fordítunk? A válasz a vers és a költészet közti különbség tényében keresendő. A költészet – és ezt most ne kelljen meghatározni, úgyse lehet –, szemben a mindig egyedi verssel, általános, egyetemes, tehát fordítható. Függsz a verstől, de nem véglegesen, teljesen kiszolgáltatva a nyelvnek, kultúrának. A költészet azonos az emberrel, a kozmosszal, a léttel. Amit elveszíthetünk az eredeti más nyelven való fölédzésével, lényegében visszanyerhetjük a költészet közvetítésével.

Turczi István

„A fordítások olyanok, mint a nők, vannak közöttük csúnyácskák, melyek hűségesek, és vannak közöttük hűtlenek, de gyönyörűek.” Benedetto Croce szellemes megjegyzésének említésekor akaratlanul felvetődik, hogy a „szép hűtlenek” és az analitikus fordítók elméleti csatájában van-e középút? Pláne, arany? S ha van, szükség van-e rá? Lehet-e úgy engedni a megérzés csábításának, hogy közben a megértés hídfőállásai ne gyengüljenek, és fordítva: egy tapasztalt faljáró nem szédül-e meg, ha ott, ahol nem számít rá, szilárd talajt érez a lába alatt? Mai tudásunk alapján a műfordítás több „két szöveg közötti autonóm viszony”-nál, gyakorlata nem azonosítható sem az „értelémátmentő” rekonstrukció, sem pedig a „tónusmegőrző” egyénítés technikáival.

Szókratész szemében már a rhapszodoszok is azért voltak irigylésre méltóak, mert nem pusztán az „isteni költő” szavainak közvetítése volt a feladatuk, hanem – és mindenekelőtt – a homéroszi szavak értelmén való munkálkodás. Nagyon egyet tudok érteni azzal az elméletileg gondosan aládúcolt megállapítással, miszerint „ha igaz, hogy bármely szövegnek a nyelvbe kell visszatérnie ahhoz, hogy közölni tudjon valamit, sokszorosan igaz a műfordításra: csakis akkor létezik, ha a pusztá közvetítés helyzetéből vissza tud térni az irodalomba, a nyelvi beszéd művészetébe”. Abba a közegbe, ahol a saját világban megjelenő idegen világ által mutatkozik meg, hogy mi is, milyen is a világ.

Az enyém például elég színes, szélesvásznú, magyarul beszélő, és néhol csak tizenhat éven felülieknek ajánlott. Négy kultúra kereszthuzatában nyílnak és csapódnak az ablakok aszerint, hogy az elmúlt negyedszázadban milyen földrajzi és szellemi légtérben volt tartós maradásom. Az ausztrál, a finn, az izraeli és a skót versfordításaimban az a közös, hogy mindegyik más. És nem kell minden ablakon ki- vagy benézni ahhoz, hogy kiderüljön, a fordító is csak egy huzatra érzékeny ember. *(Minden ablak nyitva 1984–2009 [Palatinus] – fülszöveg)*

Vihar Judit

- a) 1. Mindig először végigolvasom a fordítandó művet.
2. Miután elolvastam, hasonló stílusú sikeres eredeti magyar irodalmi művet olvasok, hogy a fordítandó mű stílusába beleéljem magam.
3. Csak akkor vállalom el a fordítást, ha a művet feltétlenül testhezállónak érzem. Például csak egyszer fordítottam le egy parasztháborúról szóló regényt. A háborús tárgyú könyvek idegenek tőlem, ezért ezt a szókincset sem ismerem jól.
4. A nehezebb részek fordítását mindig hangosan is elolvasom, mert akkor jobban kijönnek a hibák. Akkor vagyok nyugodt, ha van idő arra, hogy az egész művet hangosan el tudom olvasni.
5. Talán a legfontosabb: mindig odaképzem magam a mű helyszínére és idejébe.
- b) A műfordítás: *újjászületés*. Míg az eredeti műnek egy szerzője-szülője van, a műfordításnak kettő: a szerző és a műfordító. A műfordítás sohasem adekvát az eredeti művel. Mindig más, mert a műfordító személyisége is más, mint az íróé, más helyen, időben és más kulturális közegben születik újjá. A fordított mű sikere nagyon sokban függ a műfordító tehetségétől és anyanyelvi tudásától.
- c) Teljesen más feladat. A szakfordító a totális pontosságra törekszik, a műfordító is, de a művészi ihletettség nélkül a műfordítás mit sem ér.

Guillaume IX, duc d'Aquitaine

Egy dalt írók

Egy dalt írók, míg álmodom,
járkálok, állok a napon
s a rossz hölgyeket átkozom,
akik gazul
tipornak lovag-szerelmet,
méltatlanul.

Ha hölgy szeret hű lovagot,
halálos bűnre még nem ok –
de ha szeret csuhást, papot
a szertelen:
valódi lángon süssék meg
máglyatüzön.

Auvergne-ben, Limousin fele –
rajtam zarándok köpenye –
Garin neje, Bernart neje
bukkant elém.
Köszöntek. Szent Lénárt neve
röppent felém.

Az egyik így szólt latinul:
„Isten áldja, zarándok úr!
Ön szép formára domborul,
azt állítom –
és oktanul tévelyeg
a sok barom.”

Egy mukk se jött, egy bakkanás,
egy bú, egy bá, bólogatás,
csak úgy a csöndbe hosszukás
lágú hangokon:
„Babariol, babariol,
babarian.”

„Nővér – susogta egyikük –,
hisz ez az, amit keresünk!”
Nővér, imádjuk Istenünk –
a némaság
elég kezes, hogy nem kerül
titkunk tovább.”

S begyömöszölt leple alá
a kamrába, hol tűz parázs
és szép és jó a látomás
és tűz libeg,
hol fűtenek és ízzanak
kövér szenek.

Ebédre kappan-teriték
jött, pirosra sült pecsenyék –
szakács sehol, se más segéd,
csak mi hárman:
vörösbor és fehérkenyér,
bors a tálban.

„Nővér, a mamlasz – meglehet –
ravasz... Szereti a cselet...
De tán a nagy veres macsek
szimatja jobb:
ő megneszel minden merész
fondorlatot.”

S már ment, hozta a dögöt.
Iromba test, a száj fölött
hosszú bajusz... Majd meglökött
a félelem.
Roppant rettegés vett erőt
az emberen.

Később, a lakoma után
legyűrték rólam a ruhám,
és a macskát a két kaján
gerincemen
vonszolta-vonta hosszasan
és éktelen.

A macska, persze, karmosan
játszadozott a farkamon...
Sebem számoltam, száza van
a testemen:
de nem szóltam, álltam, túrtam
hősiesen.

„Nővér – hüledt el egyikük –,
csakugyan néma, ez kiüt.”
„Nővér, mosdjunk meg mielőbb,
ideje van.”
És nyolc s több napot töltöttem
nem hasztalan.

Elsültem, halld meg, annyiszor:
száznolcvannyolcszor, ennyiszor,
petyhüdt vonóm alig csiszol,
bicskám oda –
s bajaim sokasága is
nagy kaloda.

Monet, reggel légy útra kész,
dalom legyen zsebedben. És
Garin nejét, Bernart nejét
úgy üdvözzöld:
ölessék meg a kedvemért
azt a dögöt!

Báthori Csaba fordítása

Guillaume IX, duc d'Aquitaine (1071–1127) a dél-franciaországi trubadúrköltészet nagy alakja. Ő az első trubadúr, aki roppant változatos versformákban – occitániai nyelven – írja talányos verseit, és megteremti a keresztény Európa világi költészetét.

Miriam Van Hee flamand költőnő Gentben született 1952-ben. Orosz költészetet tanít, Oszip Mandelstam és Anna Ahmatova fordítója. Két lábbal jár a földön, roppant éles megfigyelő, finom, pasztelles képei szorongásról, szerelmi gyöttelemről, egzisztenciális félelmekről beszélnek.

Miriam Van Hee

Szederszüret

Bregjének

válassz egy forró napot szeptember elején
mikor rezgőnyárfák zizegnek, mikor
porfüggönyön keresztül zuhog a fény,
és kitárva minden ablak

délután, mikor diófája alatt
pihen a szomszéd,
és tekintete bejárja a völgyet,
ahogy filmet néz az ember: amott
madarak röpdösnek, látótávolságon kívül,
de el nem enyészve szemünk előtt

indulj el hát, és szedd le a legérettebb,
fénylő, nehéz és bársonyos szemeket,
melyek engedelmesen leválnak,
hagyd a dacoskodókat,
hamarosan eljön az idejük

és ne bántsd az elérhetetleneket se,
mert mindennek ára van:
a tüskék felsérthetik
bőrödöt, felferhetsz egy alvó
vipérát, elejtheted
a kosarat

ne kapkodj hát, inkább tedd meg többször is
ugyanazt az utat, zümmögj valami
nyugtató dalt a darazsaknak

és mikor már úgy érzed, itt maradnál,
térj vissza oda, hol múlik
az idő, hol színesen káprázik a
fény, hol a jégvermek kigyúlnak,
hol lyukakat szokás fúrni a falba,
ahol ma este feltámad még a szél is,
hisz beköszönt az ősz, ahol
várnak rád

Álomtámadás

rengett a világ, a fénykévék
többé nem találtak
célba
kubizmus, gondoltam, amint
a pázsit elmozdult helyéből,
lányom épp most indult el
szólongattam: vajon
visszkapom-e még, jobb, ha
mi ketten együtt zuhanunk
megláttam őt a messzeségben,
a karámok táján tántorogni, nevét
kiáltottam, kapaszkodjon meg a fűben,
kiáltottam
ahol elesett, ott találtam reggel
sápadtan, hajglóriába fagyva
hét óra elmúlt már

arcon csókoltam, így élesztettem újra

Utazni

lovak álltak a réten kettesével,
tehenek, nyolcan-kilencen is összeverődtek,
birkák – képtelenség megszámolni őket,
túl gyorsan suhantunk
gémekeket láttunk néha, jel volt
vagy tán szerencse, máskor madarak
csapatát a párkányokon, bicikliző
gyereket, mezőn járó asszonyt,
róluk olvastuk le a szélirányt
elkótyavetyéltük a végzetest átlagosra
az odaátot ittre, ablak melletti
hely, honnan kinézhetünk,
teheneket és lovakat
számolgathatunk, feltehetjük a kérdést:
mi jár a fecskék fejében
mikor összegyűlnek
a mező feletti
drótokon

Vidéki nyár

fiam megkérdezte, mi értelme
sétálni, de senki sem
tudott rá felelni, darázs
ragadt a lekvárba,
a macska gyíkokat kergetett
a messzeségben
traktor forgolódott

te pedig közelebb léptél hozzám
a hátam mögé
a fűben szerszámok
szétdobálva

valaki orosz dalt énekelt
a rádióban, virágzó
vadcseresznye, vadludak

ha túl sokáig tart a várakozás
az örömben villanásnyi bánat vegyül

A keselyűk

odafenn, sziklák magasában
a keselyűk kedélyes társasági életet
élnek, szőrmegalléros nyakukat
behúzva várnak,
mint tétlen detektívek,
de vajon mire,
de vajon várnak-e?

és vajon miről fecserésznek?
alighanem az időjárásról, mert
épp eső szemerkél

van-e a keselyűknek gyerekkora,
hát emlékezete? vannak-e
álmaik? van-e köztük félénk természetű?

minderről mit sem tudunk,
csak annyit, hogy jobban
kedvelik a szelet, mint az esőt

Csókák

a fák alatt ballagva
felkaptam fejemet, tisztán hallottam,
amint a csókák figyelmeztetnek, siess, hahó,
a napok mind rövidebbek, az utak
veszélyesek, a boldogság nem magányos,
csak hát a költő
rossz helyen kereste

a csókák az éterbe rikoltozták
nevüket, játszadoztak,
fecsegték, harapdálva szelíden
a lélek eleven húsát

és úgy éreztem, volt már ilyen
máskor is: vasárnap, séta a
fák alatt, csókák
meg én, aki nyelvüket
nem értem

David Garedzsa (Grúzia)

így képzeltem el régen
a lelket: táj, ahonnan
mindenki elmenekült
s a domboldalban üresek a házak

holtak hevernek, hegy lábánál por szállong,
túl messze minden, táj, amelyet látni,
de már nem hallani,
pergő filmkockák, levették a hangot

és most nézd, itt van a szélben,
pontosan olyan, a hegyek tartják
össze, hol napfényben,
hol árnyékban látszik

a kettő közt olykor egy kutya
baktat a régi keréknyomban,
az jut eszünkbe: még egy kutyának,
ugye, még neki is van otthona

még egy kutyának is van otthona

Fedélzeten

a mellvédnél állva nézted
az estében elhaladó partot
apád jutott eszedbe
anyád jutott eszedbe
a távolság nem sodor messzire, hiszen
mindenütt, még a vízen is utak vezetnek

a habok közt odalenn jeleket
kerestél, hang hallatszott:
vonz a mélység, és valóban úgy érezted,
leugorhatnál, még csak fájni sem
fájna, egy másodperc az egész,
elvesznél, elmerülnél máris
verseid mélyén, egyszer s mindenkorra

de aztán apád jutott eszedbe
anyád jutott eszedbe
mellettük voltál kisgyerek
velük vészeltél át sok tengeri vihart,
míg a hajó oldalát csapdosták a láncok
látni akartál más országokat

szerettél volna elveszni
hogymajd rád találjanak
az éjbe borult hajóhídon, itt

Arra gondolsz

arra gondolsz: biztos van olyan napszak
mikor az állatok láthatatlanná válnak

meg aztán meg is elégtelmed
a napok hosszát tartó magányt

arra gondolsz, elég
meghozni a döntést

te és én, arra gondolsz, egymagunk
te és én

Lackfi János fordításai

Ronald Stuart Thomas

Nincs válasz

Csakhogy a kemikáliák nem
voltak készen az agyamban, így hát
hagytam, működjön tovább, oldva
a szavakat a
nyelvemen. Barátom, megmondtam,
az élet túl rövid
a vallásra: sokáig tart,
míg fölládozzuk magunkat
az Istennek. Fordulj inkább
a tudomány felé, az mindent
föltár, nincs ára a
kérdésnek. A tudás hatalom:
a régi bölcsesség
nem változott. Az atommagok
nem várnak a parancsszavunkra. Előre,
kiáltjuk, és a por kiteríti
szőnyegét. Hitvallásaink
és remekműveink fölött forognak a kerekeink.

Szinopszis

Platón nem sok olyat ajánlott
nekünk, amit Arisztotelész ne vett
volna vissza. Később Spinoza
racionalizálta a megközelítés formáját:
megtanultuk, hogy a szeretet
létünk intellektuális
módusza. Hume azonban megkérdőjelezte
azt is, aki szeret,
és azt is, akit szeretnek. Az én, kit meghagyott
nekünk, volt az, amit Kantnak
nem sikerült transzcendálnia. Vagy Hegelnek
eltüntetnie a rémségnek azt a szürke
alanyát, kit Sören Kierkegaard
festett le, amint áttör ezer mélység fölött,
a bestiát, a történelem dühöngő örültjét,
ki mosolyogva elnököl a pozitivisták tanácskozásain.

Elveszett karácsony

Egyedül. Karácsony.
Három fa tart a hegyre, a három király.
Csillag is ég
a sötét jászol fölött. De hol a gyermek?

Milyen kár! Ő is messziről jött,
akár a fák, kik türelmesek voltak,
mint ő. De lelke megelőzte
a hosszú úton. A jászol üres.

Ámen

Minden elrendeltetett:
szűz a gyermekkel, születés
Bethlehemben, a poros út föl
Jeruzsálembe. A próféták
megjövendölték, az írások fölkészítették arra,
hogy elfogadja. Júdás tette a dolgát
savanyú csókjával; mi mást tehetett
volna?

Bölcs öregkor,
a kitartó szolgálatért járó érdemjelek
nem méltók egy megváltóhoz. Meg kellett
ölni; a megváltás halálos
bünt kíván. A lélek sötétjébe gyökerező
fát, az eredeti létbe-ágazást: isteni
kertészkedést. Nincs értelme az életnek,
míg vannak emberek, kiknek nem kell
a szeretet. Istennek szüksége volt a vértanúságára.
A keresztről révedő szelíd szemek
perverz diadalára. Mit tehet arról,
hogy az embereknek csak ilyen csekély áldozatra tellett?

Tornai József fordításai

Ronald Stuart Thomas (1913–2000) anglikán lelkész,
korának legismertebb, 1995-ben Nobel-díjra jelölt walesi
költője.

William Shakespeare

Othello

I. felvonás

*1. jelenet. Utca Velencében.
Jön Rodrigo és Jago.*

RODRIGO Elhallgass! Nagyon rossz néven veszem,
hogy te, Jago, ki pénztárcámmal úgy bánasz,
mint sajátoddal, tudtad ezt a dolgot!

JAGO A kurva életbe! Végig se hallgatsz?
Nem sejtettem, hogy történhet ilyesmi,
de ha mégis, akkor leköphetsz.

RODRIGO Azt mondtad, hogy gyűlölöd azt az embert.

JAGO Lehányhatsz, ha nem gyűlölöm.
Három szenátor engem javasolt:
engem léptessen elő ezredessé!
Én tudom, mit érek, és esküszöm,
hogy alkalmas vagyok rá. Na de ő
presztízskérdést csinált belőle, hogy
kitérjen a javaslatuk elől:
szakmai érveket, hadászati
szempontokat hozott fel, s végül is
a pártfogóimnak azt mondta: nem.
Azt mondta nekik: „Az a helyzet,
hogy megvan már a szárnysegédem.”
És milyen ember az a szárnysegéd?
Mit mondjak? Egy nagy... matematikus!
Bizonyos Cassio! Firenzei!
Egyszer egy csinos nőt már majdnem elvett.
Csatában századot még sohasem vezényelt,
a kötelékharcról nincs több fogalma,
mint egy vénlánynak, ám elméletben kiváló!
Úgy hablatyol, mint egy politikus:
sok-sok duma, semmi cselekvés;
ez az ő harci tudása, uram.
De neki megvan már a szárnysegédje!
És én, ki oly sokszor álltam a próbát
Rodoszon, Cipruson és más keresztény
meg pogány földeken: én mellőzve vagyok,
nekem nincs előléptetés,
mert ez a számológép lesz az ezredes,

RODRIGO
JAGO

és én – a rosseb egye meg –
maradok a néger századosa!
Én inkább a néger hóhéra lennék.
Ez van. A szolgálat már csak ilyen.
Előléptetést csak protekció hoz,
nem mint a régi rendszerben, ahol
mindenki sorba állt. – Ezek után, barátom,
van-e bármi okom is arra,
hogyan szeressem a négert?

RODRIGO
JAGO

Én nem maradnék a szolgálatában.
Csak ne aggódj! Az ő szolgálatában
nem szolgállok én mást, mint magamat.
Mindenki nem lehet úr, s nem lehet
minden úrnak híven szolgálni. Láthatsz
sok görnyedő, térdhajlító hülyét,
ki kedvét leli a nyomorult szolgaságban,
s fáradozik, mint egy hajszolt számár,
a pusztá abrakért, s ha megvénül, kirúgják.
Korbácsot a becsületes hülyének!
Másképp vannak olyanok is, akik
tiszteletudó arcot öltenek,
de a szívük önmagukért dobog,
s míg színlelik a hűséget urukhoz,
jól meghíznak a zsírján, és ha már
vastagra bélelték kabátjukat,
maguk urai lesznek; s igazuk van!
Ilyennek vallom jómagamat is.
Mert, barátom,
amilyen biztos, hogy te Rodrigo vagy,
oly biztos, hogy: ha én lennék a néger,
nem lennék Jago semmi pénzért.
Őt szolgálva szolgálom magamat.
Az Ég legyen tanúm, hogy
nem szeretet, kötelességtudat –
ezek látszata visz saját céloim felé!
Mert ha viselkedésem megmutatná
a szívem valódi természetét,
akkor kitűzhetném a szívemet
a kabátomra, hogy a csókák
belevájják a csőrüket!
Nem az vagyok, ami vagyok.
A vastag ajkúnak mázlija lesz,
ha megússza!

RODRIGO

JAGO

Hívd a lánynak az apját!
Kergesd a négert, űzd a négert!
Mérgesd meg örömet!
A nyílt utcán gyalázd!

Uszítsd rá a lány összes rokonát!
 Ha megmarad is az élvezetek közt,
 tedd életét pokollá döglegyekkel,
 s bár gyönyör marad a gyönyör,
 te addig szemétkedj, amíg
 színárnyalata kissé megfakul.

RODRIGO Ez a házuk. Fellármázom az apját.
 JAGO Tedd azt! Csapj riadót szörnyű üvöltözéssel,
 mint nagy városban, ha az őrség
 nem vigyáz, és tűz üt ki éjszaka.

RODRIGO Hahó, Brabantio! Signor Brabantio, hahó!
 JAGO Tolvaj! Tolvaj! Ébredj, Brabantio!
 Lopja a házat, lopja a lányodat,
 lopja a pénzedet a tolvaj!
 Tolvaj! Tolvaj!

(Megjelenik Brabantio az egyik fönti ablakban.)

BRABANTIO Mi e szörnyű riadalom oka?
 Valami baj van?

RODRIGO Uram, itthon van az egész családot?

JAGO Az ajtó zárva?

BRABANTIO Mi?! Mért kérded ezt?

JAGO Ki vagy fosztva! Szégyen-gyalázat! Öltözz!
 Szíved széttörve, fél lelked oda!
 Most, épp most, egy ronda fekete kos
 dugja a te fehér bárányodat!
 Ugorj, szaladj! Verd félre a harangot!
 Ébreszd a horkoló polgárokat,
 vagy nagypapát csinál belőled az a sátán!
 Ugorj, ha mondom!

BRABANTIO Elment az eszed?

RODRIGO Tisztelt uram, felismered a hangom?

BRABANTIO Nem én! Ki vagy?

RODRIGO A nevem Rodrigo.

BRABANTIO Na, akkor tűnj el innen!
 Kértelek, hogy ne lépd át küszöbünket,
 és kerek perec közöltem veled:
 lányom nem lesz tiéd; te pedig eszelősen,
 tele gyomorral, szesztől gőzölögve
 idejössz, és botrányt csinálsz,
 és megzavarod álmodat!

RODRIGO Nem! Nem! Nem!

BRABANTIO De biztos lehetsz benne, hogy
 ezt megkeserülöd: erről gondoskodik
 rangom és haragom.

RODRIGO Hallgass végig, uram!

- BRABANTIO Miféle rablásról fecsegsz?
Ez itt Velence, és a házam
nem őrizetlen ócska viskó!
- RODRIGO Nagyra becsült Brabantio,
a legtisztább szívvel jöttem ide!
- JAGO A francba, uram! Te is csak olyan vagy, hogy még a Jóistent
sem szolgálod, ha ezt az ördög kéri tőled. Idejövünk, hogy
segítsünk neked, és te garázdának nézel minket; így aztán
ne csodálkozz, ha leányodat egy barbár tenyészcsődör hág-
ja meg; unokáid majd azt mondják neked, hogy „nyihaha!”;
családodban csődör, ivadékok igásló.
- BRABANTIO Hát te ki vagy, te mocsadék?
- JAGO Én olyasvalaki vagyok, uram, aki azért jött, hogy tudomásod-
ra hozza, hogy lányod és a néger négykezű-négylábú állattá
olvadt össze.
- BRABANTIO Te szarházi!
- JAGO Te meg... politikus!
- BRABANTIO Ezért felelni fogsz! Ismerlek, Rodrigo!
- RODRIGO Uram, felelek mindenért. De kérlek:
ha így tetszik neked, és ha jóváhagyod
– mint látni vélem –, hogy szép lányodat
e tolvajt szülő, sötét éjszakán
elvigye egy olcsón bérelhető
gazember, holmi evezős
– nem rosszabb kíséret, nem is jobb –
a kéjsóvár néger karjaiba,
ha ezt te tudtad, és ha engeded,
akkor garázda pimaszok vagyunk;
de ha nem tudtad, úgy – véleményem szerint –
ne velünk veszekedj. Ne hidd,
hogy illendőséget lábbal tiporva,
ily módon játszanék a hírneveddel!
Még egyszer mondom: hogyha lányod
e házból tudtad nélkül távozott,
ezzel súlyos árulást követett el:
a szívét, a szépségét, az eszét
és a szerencsáját hozzákötötte
egy kóborló és jöttment idegenhez,
aki hazátlan! Győződj meg magad:
ha itthon van a lányod, akkor
államunk törvénye sújtson le rám,
amiért így félrevezettelek!
- BRABANTIO Lámpást ide! Fényt, fényt ide!
Az egész személyzet jöjjön ide!
Olyasmit álmodtam, mint amiről szólsz,
és borzaszt, hogy talán van benne valami.
Fényt, ha mondom! Fényt, fényt ide!

(Visszahúzódik az ablakból.)

JAGO

Most mennem kell, Isten veled.
Nem hinném, hogy illő a helyzetemben
tanúskodnom a néger ellen;
de ha itt maradok, muszáj.
Jól ismerem az államot:
lehet, hogy megrovásban részesítik,
viszont kirúgni nem lehet
biztonságunk sérelme nélkül,
ahhoz túlságosan jó hadvezér,
és éppen indul a Ciprus miatt
nemrégien kitört háborúba.
Nincs hozzá fogható szakember,
ki kézben tartaná ügyünket,
s ezért, bár őt úgy gyűlölöm,
akár a pokolbeli kint,
most arra kényszerít a szükség,
hogy kitűzzem a szeretet
zászlóját és jelét, mely semmi több,
mint pusztá jel. – Megtalálod a négert
a „Lövész” fogadóban. Vidd oda
az őt üldöző csapatot!
Én ott leszek vele. Na viszlát!

(El.)

(Lent jön Brabantio hálóköntösben, fáklyás szolgákkal.)

BRABANTIO

A szörnyűség igaz: a lányom elment,
s amit még várhatok megutált életemtől,
már csak keserűség. – Mondd, Rodrigo,
hol láttad őt? – Szerencsétlen leány! –
A négerrel, azt mondd? – Hát ezért
legyen apa az ember? –
Miről ismerted fel? – Jaj, becsapott,
jaj, késő bánat! – Mit mondott neked? –
Fényt, még több fényt ide!
Hívjátok egész rokonságomat! –
Szerinted megvolt már az esküvő?

RODRIGO

Szerintem már igen.

BRABANTIO

Átkozott! Hogyan szökhett ki?
Elárulta a vérét! Ó, apák,
mostantól ne higgyétek lányotok
érzéseit olyannak, mint mutatja!
Vagy talán nincs olyan varázslat,
melytől az ifjúság és a szüzesség
elvetemül? Ilyenről, Rodigo,
nem olvastál?

RODRIGO De olvastam, uram.
BRABANTIO Hívd a rokonaimat! – Ó, jaj,
bár adtam volna őt neked! –
Ti erre, ti meg arra! – Tudod-e,
hol lehet elfogni őt meg a négert?
RODRIGO Azt hiszem, rátalálok, hogyha adsz
egy erős őrszakaszt, és ha velem jössz.
BRABANTIO Kérlek, vezess! Minden házat riasztunk,
kötelesek szót fogadni nekem.
Fegyvert ide! És jöjjön minden őrtiszt!
Rodrigo, hálás leszek, ha segítesz!

(El.)

Márton László fordítása

SZTEREÓ XII.

(HORVÁTH S. GÁBOR FELVÉTELE)

E számunk szerzői

Almássy Ágnes (1961) – műfordító,
Budapest

Arató János (1949) – újságíró, műfordító,
Budapest

Barna Imre (1951) – műfordító, szerkesztő,
Budapest

Bánki Éva (1966) – író, műfordító, egyetemi oktató, Budapest

Báthori Csaba (1956) – író, kritikus,
műfordító, esszéista, Budapest

Benedek Barna (1973) – festő, tervezőgrafikus, vizuális nevelőtanár, Budapest

Benkő Ágnes (1967) – gyermekgondozó,
Gödöllő

Benyhe János (1926) – irodalomtörténész,
műfordító, kritikus, esszéista, Budapest

Cseh Károly (1952) – költő, műfordító,
Mezőkövesd

Csehy Zoltán (1973) – költő, műfordító,
Dunaszerdahely (Szlovákia)

Deres Péter (1978) – fordító, tanár,
dramaturg, Budapest

Dörgő Tibor (1960) – irodalomtörténész,
Budapest

Gyukics Gábor (1958) – író, költő, műfordító, Budapest

Halasi Zoltán (1954) – író, műfordító,
Budapest

Kántás Balázs (1987) – költő, műfordító,
egyetemi hallgató, Budapest

Király Farkas (1971) – költő, műfordító,
Budapest

Kovács katáng Ferenc (1949) – író,
műfordító, képzőművész, Oslo (Norvégia)

Lackfi János (1971) – költő, műfordító,
Piliscsaba

Lator László (1927) – költő, műfordító,
Budapest

Márton László (1959) – író, drámaíró,
műfordító, Budapest

Matolcsi Balázs (1971) – tanár, műfordító,
Díósjenő

Nagy Ágnes Noémi (1978) – nyelvtanár,
műfordító, Berekbőszörmény

Németh István Péter (1960) – könyvtáros,
költő, irodalomtörténész, Tapolca

Papp Tibor (1936) – író, költő, műfordító,
tipográfus, Budapest/Párizs

Rácz Péter (1948) – költő, műfordító,
Budapest

Radnics Magdolna (1950) – műfordító,
Budapest

Romhányi Török Gábor (1945) – irodalmár, műfordító, Budapest

Szepesi Dóra (1957) – újságíró, író, Budapest

Szlafkay Attila (1953) – költő, műfordító,
Budapest

Tasnádi Edit (1942) – műfordító, újságíró,
turkológus, Budapest

Tillinger Gábor (1975) – nyelvész, műfordító, Budapest

Tornai József (1927) – költő, műfordító,
esszéista, Budapest

Turczai István (1957) – író, költő, műfordító, drámaíró, szerkesztő, Budapest

Ványai Fehér József (1959) – újságíró,
költő, Gyomaendrőd

Veres Panni (1985) – egyetemi hallgató,
Budapest

Vihar Judit (1944) – irodalomtörténész,
műfordító, Budapest

Wehner Tibor (1948) – író, művészettörténész, Budapest

Gustave Flaubert

A két barát

Az első érzelmek iskolája (Részlet)¹

XXIII.

Henry apja olyan ember volt, aki cse-resznye-pálinka helyett *kirschwassert* emlegetett. Általában széles, fehér nyakkendőt hordott, amely elfedte állát, gondosan nyírt pofaszakáll a fülétől az orráig húzódott olyan benyomást keltve, mintha arca kétfelé lenne osztva; fölül széles, alul szűk kürtőkalapját mélyen a szemére húzta, gyöngyház gombos nanking mellényt hordott, fémgűrűvel díszített, vastag nádpálcával járt és hatalmas zsebórája volt, amelyet szőke hajból font *biztonsági láncon* viselt a nyakába akasztva.

Esténként szemüveggel olvasta az újságot, de nem tudta a lornyont használni és nagyon finoman gúnyolódott a lornyonnal olvasó embereken.

Megvetette a kölnit, általában minden illatszert és különleges illatot; a fehér kesztyűs férfiakat sem kedvelte; úgy gondolta, hogy a bajusz csak a katonáknak való és ha valaki nem tengerész, annak nem illik dohányozni.

Közhelyszerű nézetei voltak minden lehetséges témáról; szerinte minden fiatal lány *tiszta* volt, minden fiatalember *lókötő*, minden férj *főlszarvazott*, minden szegény *tolvaj*, minden csendőr *durva* és minden táj *pompás*.

Ami a művészetet illeti, szalonjában császárkori csatajeleneteket ábrázoló festmények díszeltek, a dolgozó-

szobájában pedig az íróasztala fölött az *Anyjától fegyvereket kérő Ámor*.

Szabadságot akart, de azt mondta, hogy a sajtószabadság már a szabadossáig megy, néhány újságíró pedig nem ártana időnként gályarabságra ítélni. Állandóan a kormány ellen mennydörgött, ám a legkisebb zendülés esetén a legkeményebb ellenintézkedéseket követelte. Gyűlölte a papokat, mindegyiket képmutatónak, hazug szemforgatónak tekintette, de kijelentette, hogy a népnek igenis szüksége van vallásra. Tulajdonos volt, tehát védte a tulajdont, reszketett a sajátjáért és rettegett a proletártól.

Voltaire-t és Rousseau-t egyaránt csodálta, akiknek műveivel tele volt a könyvtára és akiket nem olvasott és meg sem értett volna. Gyakran beszélt IV. Henrikről, akit csak úgy per béarninak nevezett, és a „tyúkról a fazékban”, amelyet a jó uralkodó akart megeztetni a gyermekeivel vasárnaponként; rendkívül gyakran idézett unalomig ismert történelmi mondásokat.

A csemege után szívesen énekelt Béranger-dalokat, és úgy vélekedett, hogy ilyenkor egyáltalán nem kellemtelen egy kis zongoraszót hallgatni; ha valami nem francia négyes volt, akkor az nem lehetett más szerinte, csakis gyászzene.

Könnyű pezsgőt ivott és kávéját kilötyögtette a csészealjra. A mezőn sétálva néha megállt egy tanyasi vityil-

¹ A fejezetrészt a Napkút Kiadónál szeptemberben megjelenő teljes műből tesszük most közzé.

ló előtt és így szólt: „Na, ez már igen, ezt nevezem! Éljen a vidék! E lakhelyekből csak úgy árad a tulajdon és a jólét.” Majd visszatérve a városba: „Na, itt vannak ám csak igazán szép házak! Itt találkozunk a nagyszerű életszínvonalal és a kényelemmel!”

Télen a jól befűtött kandalló mellett ekképp kiáltott föl: „Milyen nagyszerűen érzi magát az ember a családi tűzhely kebelén!” Tavasszal pedig: „Na, most meg itt a tavasz, a fák rügyeznek, a madarak dalolnak, csupa ígéret minden!” Nyáron: „Részemről szeretem a nyarat, az ember leülhet a fűbe, kirándulhat, nincs bezárva a négy fal közé.” Végül ősszel pedig: „Valljuk meg, hogy ez a legszebb évszak. Nincs annál szebb a világon, mint látni, hogy a parasztok szüretelnek.”

E kitűnő férfiút egy temetés látványa elszomorította, a holdfény pedig gondolkodóba ejtette. A bálban a táncoló ifjúság látványa szórakoztatta, ilyenkor az „öröm forgatagát” emlegette, és minden este eljárt kártyázni.

Mielőtt adott volna egyetlen filért is egy szegény embernek, tudni óhajtott, nem semmittevő-e az illető és miért nem dolgozik valamelyik gyárban.

A házában természetesen megkövetelte a rendet, a tökéletes erkölcsiséget, és fölháborodott volna, ha megtudja, hogy a cselédlány lefeküdt az inassal, nagyon örült viszont, ha más házaknál megesett botrányos történetekről hallott, amelyeket nagy-lelkűen pajkos csínytevésként megbocsátott.

Pityergett a melodramákon, érzékenyedett a gimnázium nagytermében rendezett bohózatokon és kapcsolatot keresett a városba érkező színészekkel, a színházon kívül is szívesen találkozott velük; nagy-

vonalúan kávéval vendégelte meg őket, ám méltatlankodott volna, ha valamelyik színész vacsorázni is az asztalához ül.

Filozófus volt, emberbarát, a haladás és a civilizáció barátja, a krumpolitermesztés és a néger rabszolgák felszabadításának lelkes híve, aki folyton hangoztatta, hogy minden ember egyenlő, de roppant módon elcsodálkozott volna, ha a fűszerese nem köszönti előre, amikor elhalad a boltja előtt. Szigorúan kezelte a személyzetét és csak úgy emlegette őket, hogy „ez a népség”, és mindig annak a véleményének adott hangot, hogy a munkások pocskékolják az időt.

A nagy nyájból való volt, se nem jó, se nem rossz, nem nagy és nem kicsi, olyan arccal, mint mindenki, és olyan ésszel, mint a többi, aki értelmesnek képzei magát és egyik képtelen dolgot a másik után követi el, aki azzal dicsekszik, hogy nincsenek előítéletei, és azt hiszi, más fából faragták, mint a többi, folyton az ítéleteit hangoztatja és olyan szűk látókörű, hogy az már siralmas.

Olyan ember volt, aki nem ver meg senkit, mert nem született erőszakosnak, nem gyilkol, mert iszonyodik a vértől, nem lop, mert nincs szüksége semmire, nem iszákos, mert a bor nem tesz jót a gyomrának. Aki féli kissé Istent, amikor mennydörög, de még jobban fél az ördögtől halála előtt; aki azt akarja, hogy minél többen osszák a nézetét, az ízlését, az érdekeit, minél többen beszéljenek az ő nyelvén, hordjanak olyan ruhát, mint ő, lakjanak azon a vidéken, ahol ő, a városuk, az utcáik, a házaik, a családjuk legyenek olyanok, mint az övé, és aki lelke mélyén mégis szelíd, ember-séges, józan, mértékletes, erkölcsös, hazafias, erényes, emelkedett dolgokat ostobaságnak tart, marhaságokat

meg komolyan vesz, ám elsősorban önmagát veszi komolyan.

Ismer ilyen embereket, nyájas olvasó? Látott már olyan embert – talán éppen ön volt az –, aki iszonyodik a pókoktól és vén csoroszlyát vesz feleségül, megengedi, hogy használják a pipáját, ám megtiltja, hogy iganak a poharából, nem tud aludni egy színházi tragédia után, de nyugodtan vacsorázik az esküdszéki bírósági tárgyalásról jövet, igazságosnak tartja Konstantinápoly ágyúzását, mert azok ott törökök, de vérig sértődik, ha betörnek az ablakát, mert szerinte merényletet követtek el ellene? Minden a szótól, a szólástól, a szemüvegtől függ, amelyen keresztül nézzük a dolgokat, távcsövet használunk-e vagy mikroszkópot. A fagyalt kitűnő nyáron, ám ki az, aki télen is kívánja? Pedig a fagyalt mindig ugyanaz; a tűz megolvasztja a fémeket, elpárologtatja a folyadékot és megfőzi a tojást, de az ember üvöltve átkozza, amikor megégeti magát, és biztos vagyok benne, hogy akik a havon fekszenek, akár anyjuk koporsójának deszkáival is táplálnák a tüzet.

És maga az élet, az élet maga, nem mindig ugyanaz az üres fecsegés-e, ugyanaz az örök dallam, fülhasogatóan éles, magas hangjaival, no meg komor, mély hangjaival, amelyek megadják a mértéket. Látam tegnap önt, amint csordultig teli szívvel egy isteni dalt dúdolt. Nem talált szavakat elragadtatása kifejezésére, valósággal átlényegítette e csodálatos kompozíció; az örömtől túlcsoorduló szívvel sírva fakadt a boldogságtól; de ma, mivel meghalt a felesége, elkóborolt a kutyája, kilyukadt a cipője és egész nap csak rohangu, hogy megadhassa a tartozását, gyűlöletes zagyvaléknak érezte ugyanazt a dalt, befogta

a fülét ugyanazon refrén hallatára és eltakarta szemét a nap elől.

Ha így szóltak volna Henry apjához: „A fia elcsábított egy tisztességes és gazdag hölgyet, aki jó családból való és szép kastélya van, házasságot kötve vele jó partit csinált”, akkor a derék ember megköszönte volna ezt a sorsnak, meghívta volna összes barátját nagy ünneplést csapva a helyszínen. Pincéje legjobb borait itták volna, gratulálva az apának; azután az apa bizonyára Párizsba utazik megölelni a nagyszerű fiút és hogy örvendezzen az új helyzetnek, amelyben látja őt; a menyét fölruházta volna minden lehetséges erénnyel és minden elképzelhető jó tulajdonsággal. Valamely másik esetben, ha Henry mondjuk egy szénégető vagy zöldséges lányának szívét hódította volna meg, akinek aztán hamarosan kis porontya született volna tőle, ám Henry nem vette volna feleségül, nem akarván hozzá lealacsonyodni, akkor hős lelkű apja valószínűleg nagy kópénak és ügyes fickónak találja őt. Filozofikusan elnéző természetének megfelelően nem haragudott volna meg a fia sikeréért és talán még látni is akarta volna a szegény lányt, aki ilyen szeretetre méltónak találta a fiát.

E lehetőségek nem hozták volna zavarba, ha valóra válnak, hiszen számított rájuk; valójában az apa ilyenekre gondolt, amikor megpróbálta elképzelni, mi minden jó és rossz történhet Henryvel; fölépítette mindazon hipotéziseket és elképzelte mindazon kalandokat, amelyeket elképzelünk a tőlünk távol lévő szeretett lényről. Először látta őt maga előtt párbajozni, látni vélte, amint sebet kap, ráadásul elég súlyos sebet, ám nem életveszélyeset, hiszen olyan ritkán hal meg valaki párbajban, meg hát a halál képét mindenképpen el akarta üzni,

mert a gondolataink alaposan ránk ijesztenek, tehát inkább valami könnyű sérülésre gondolt, vagy enyhe lefolyású betegségre. Az is eszébe jutott, hogy a fia esetleg valami zendülésbe keveredik és lecsukják néhány napra. Meg arra is gondolt, hogy a fiú beleszeret valamely kávéház pincérmőjébe, ha ugyan jár kávéházba, és rengeteget fogyaszt, csak hogy a hölgynek kedvében járjon, aztán mivel nem tud fizetni, uzsorásoktól kér kölcsön és tartozásai vannak, mégpedig megfizethetetlen tartozásai, lévén hogy egy fiatalember élete Párizsban olyan érem, amelynek két oldala van, egyikén a szerelem, a másikon a hitetlenség képével. Beletörődött hát, hogy ki fogja fizetni e tartozásokat, ha megjönnek a számlák. A lehetséges szerencsétlenségek között sejtette a bizonytalant is, de annál inkább tartott tőle, az utcalánytól, aki annyira veszélyes a rendes fiatalemberekre, akitől a jó polgár annyira félti gyermekét, akire a fiatalember idejét és pénzét egyaránt vesztegeti, zavarja a fiút tanulmányaiiban, rászoktatja a pénzért vásárolható szerelemre, undort kelt benne a vidéki élet iránt és megakadályozza a későbbi egzisztenciateremtésben. Az apa arra gondolt, hogy mindent elkövet a fia megmentése érdekében, bármilyen nehéz helyzetbe kerül is. Ő mindent előre látott, mindent elképzelt; beletörődött mindenbe, fölkészült mindenre; de mivel nem látta és nem is képzelte el, hogy a fia megszökhet Renaud-néval, amikor ezt megtudta, leírhatatlan megdöbbenés lett úrrá rajta. A levél kiesett a kezéből, és ha a keze leválhatott volna a karjáról, hát úgyszintén követte volna a levelet.

Morel jelentette be neki ezt a hírt egy keddi nap délelőttjén. Henry és Renaud-né szombat este mentek el és senki sem tudta, hová lettek. Morel

elbeszélte, hogyan szöktek meg és mi módon jutottak az utazáshoz szükséges pénzhez.

Mindenki csodálkozott és nem akart hinni a fülének; pedig el kellett hinniük mindezt és tenni is kellett valamit. Megbeszélést folytattak a jegyzővel, aki öltöztetett csupán és nem adott használható útbaigazítást.

Már senki másra nem számítva Gosselin úr és Gosseliné úgy döntöttek, hogy azonnal indulnak Párizsba Renaud úrhoz, aki maga is szerette volna tudni, mit jelent ez az egész.

Először Morelnél szálltak meg, aki érkezésüket várva nem lepődött meg; fáradság nélkül viselte hát el a fájdalmakat, könnyeiket, nyavalygásukat, mert ő már beletörődött jó előre, hogy mindent el kell viselnie, ami sokat számít az efféle esetekben. Ha az élet összes jelenetét jól akarjuk eljátszani, akkor előzőleg alaposan fel kell készülnünk rájuk a színpad mögött; az embernek nem sikerül mindjárt megütnie a megfelelő hangot, végig kell futnia hát a skálán, sőt néha még azon túl is, be kell hatolnia a szerep szellemébe, sírnia vagy nevetnie kell lelke mélyén, jöllehet semmi kedve hozzá alapjában véve. De Morelnak nem kellett ösztönöznie érzelmvilágát, amely amúgy sem termelt volna ilyen finom érzékenységet; valóban rokonszenvezett a bánatukkal, ahogy általában együtt érzünk a mások fájdalmával; meg aztán kedvelte is Gosselinét, régi ismerőse volt, sokra tartotta őszinteségéért és becsületességéért. Kicsit talán még a közönséges modora miatt is kedvelte. Saját jó és rossz tulajdonságainkat gyorsan fölismertük másokban és ragaszkodunk hozzájuk; szeretjük az előbbieket és lelkesedünk az utóbbiakért.

Szívére vette ezt az ügyet és felajánlotta nekik szolgálatait.

– Nézzük meg előbb a férjet! – mondta. – Beszéljünk vele és majd máshoz fordulunk, ha semmire sem megyünk.

És mivel határozott, gyorsan intézkedő ember volt, azonnal bérkocsiért küldött, betuszkolta a derék házaspárt és elindultak a Renaud-féle intézmény irányába.

Gosselinné az utazástól fáradtan, kisírt szemmel betegnek és elgyötörtnek látszott; keményített, fekete se-lyemkalapja, amelynek fátylát megkö-tötte az álla alatt, hogy melegen tartsa a fülét, meggyűrődött, behorpadt, fe-hér harisnyája bepiszkolódott, fekete cipője pedig poros volt. Gosselin voná-sain fáradtság tükröződött, arca vörö-sebb volt a szokásosnál, pofaszakálla hosszabb; nyakkendője kissé besár-gult az állkapcsa alatt, öltönye pedig különösen rászolgált volna egy alapos vasalásra. Ám e szegény emberek nem sokat törődtek a ruháikkal.

– Ki hitte volna, Morel úr? – szólt az anya. – Ki hitte volna, hogy meg-esik az efféle, ilyen házban?

– Látja, látja, drága asszonyom.

– Ilyen házban, amely szinte ön-magáért beszélt! Bár mindenhonnan összegyűjtöttük a lehető legtöbb in-formációt. Istenem! Istenem.

– Ekként csalatkozik az ember – szólt az apa.

– Egy férjes asszonnyal! – ismétel-gette Gosselinné.

– Nem az a baj – felelte Gosse-lin. – Hanem az, hogy éppen a férjes asszonyok vetkőznek le minden sze-mérmet, ha úgy istenigazából bele-mennek a játékba.

– Tényleg? De mit gondol, Morel úr, hová mehettek?

– Ezt kell megtudnunk.

– Végső soron, nem is csodálko-zom az egészen – fűzte tovább a be-szélgetés fonalát Gosselinné.

– Hogyhogy?

– Igen, egy ideje a leveleiben, mintha valami furcsát vettem volna észre..., nem is tudom..., de...

– A leveleiben? Azt mondd?

– Igen. Te nem vetted észre, hogy olyan furcsa stílusban ír... különleges mondatokat fogalmaz... túlzó kifeje-zéseket használ...

– Romantikus! – kiáltott fel Gos-selin. – Gondolta volna ezt, Morel úr?

MOREL: De ez még nem ok rá, hogy...

GOSSSELIN: Elvesztette a fejét, az agyára ment valami, eltévelyedett.

GOSSSELINNÉ: Az az asszony csa-varta el a fejét, igenis!

GOSSSELIN: Lehet! Nem csodálkoz-nék rajta...

MOREL (nyugodtan): Meglehető-sen nehéz lesz megszabadítani attól a nőtől.

GOSSSELIN (sóhajtván): Sokat árt majd szegény fiú jövőjének ez az egész. (Megélenkülve.) Micsoda öt-let! Micsoda ötlet! Te jó isten, micso-da ötlet! Jobban szerettem volna, ha mindenféle kalandjai meg zűrös ügyei vannak, ha szeretője van, mint min-den fiatalembernek. Az ördögbe is! Hiszen tudjuk, hogy húszéves korban nem él az ember remeteéletet! Én is voltam fiatal, nagyon jól tudom, mi-lyen az.

GOSSSELINNÉ: Micsoda nőszemély! Így megrontani az én szegény Henry-met!

GOSSSELIN: Így küldje az ember a gyermekét Párizsba!

GOSSSELINNÉ: Bizony! Nem árt vi-gyázni.

GOSSSELIN: az ember azt hiszi, a gyermeke biztonságban van, rende-sen dolgozik, az ügyeivel törődik...

GOSSSELINNÉ: És szó sincs róla! Jön egy nyomorult... egy cemende...

(Morel kinéz az ablakon és megítélése szerint a kocsi túl lassan megy.)

GOSSELINNÉ (folytatja): ...egy cafka fehérszemély és földúlja a gyermeke életét! (Energikus mozdulattal.) Az ilyen nőket fel kellene akasztani!

GOSSELIN: Én sohasem láttam ezt a hölgyet. Hogy néz ki?

MOREL (tágra meresztett szemmel, nevetve): Hát, egészen jól.

GOSSELINNÉ: Iszonyatos, kedves barátom, iszonyatos!

GOSSELIN: Magas, alacsony, barna, szőke?

MOREL: Magas.

GOSSELINNÉ (félbeszakítja Morelt, ahányszor csak meg akar szólalni): Nagy kicsapongó!

MOREL (folytatja): Barna.

GOSSELINNÉ (félbeszakítja): Fekete, mint a gonosz lélek.

MOREL (folytatja): Meglehetősen jól ápolt, teltkarcsú nő.

GOSSELINNÉ (haraggal): Vén tehen!

MOREL: Szép fekete szeme van.

GOSSELINNÉ: Szemérmetlen külsejű, kacér teremtés, barátom!

A bérkocsi megáll, a lépcső leereszkedik. Kéretik Renaud urat, ő éppen el van foglalva, de mindjárt jön. Szereplőinket bevezetik egy kis helyiségbe a földszinten, amely a kertre nyílik, afféle nappali és előszoba a konyha és az ebédlő között.

Renaud úr végre lejön, a házikabátja van rajta, amelyet már ismerünk; mamuszán fönnakad és harmonikázik a fekete nadrágja, szemüvege a homlokára tolva, de egy gyors mozdulattal leveszi görögös hímzésű házi sapkájával együtt és mentegetőzik, amiért megvárakoztatta a társaságot. Kezet szorít Morelrel, majd udvariasan érdeklődik, hogy mivel állhat a tisztelt jelenlévők rendelkezésére.

GOSSELIN (lábujjhegyre ágaskodva, méltósággal és türtőztetve haragját): Uram!

RENAUD (udvariasan): Uram!

GOSSELIN (főlemelve a hangját, még nagyobb méltósággal): Uram!

RENAUD (csodálkozva): Uram!

GOSSELIN (kitör): Nos hát, uram!

RENAUD: Nos hát, uram, mit akar tőlem?

GOSSELIN: Eljöttem, hogy meglátogassam a fiamat. Látni akarom! Szeretném tudni, hol van.

RENAUD: A múlt szombaton távozott e házból. Esküszöm, fogalmam sincs, hol lehet.

GOSSELINNÉ: Hogyan lehet az, uram, hogy az ember önre bízsa gyermekét és még azt sem tudja, hol van...

GOSSELIN (feleségét nyugtatja): Hallgass, kedvesem, hallgass, hadd beszéljek! (Renaud-nak.) Ha nem is tudja, hol van, azt biztosan tudja, kivel van.

GOSSELINNÉ (élénken): Igen, nem egyedül ment el.

RENAUD: Most mit mondjak erre? Tán az én hibám? Nem hinném...

MOREL: Pedig felelnie kell.

RENAUD: De hát, barátom...

MOREL: Nahát, elég nagy bajban van, még keresetet is benyújthatunk maga ellen, kiskorúról van szó.

RENAUD PAPA: Hogyhogy? Keresetet ellenem? De miért? Mit követtem el? Mit várnak tőlem, mit tegyek? Tudtam erről az egészből talán? Gyaníthattam volna?

GOSSELIN (durván): Mindig gyanakodni kell!

RENAUD PAPA (nyugtalan e kaland kimenetele miatt, intézete jó hírnevét féltve): Kegyelem! Beszéljenek halkabban, könyörgöm! Még meghallják mások is, uram!

GOSSELIN: Csak hallják is meg, ha akarják!... Igen, meg is hallják, amit

mondok, és mindenütt elmondom, hogy magára bízom a fiamat, egy jó házból való fiatalembert...

GOSSELINNÉ: Aki tiszteletre méltó szülők gyermeke.

GOSSELIN: Akik vagyonosak! Akik jó nevűek! A mi nevünk nem olyan, mint bármelyik jöttmenté. Ezt nem hagyjuk annyiban, nyugodt lehet. (Levegőt vesz, majd még élénkebben folytatja.) Önre bízunk a gyermekünket, elhelyeztük magánál, maga pedig megrontotta...

RENAUD PAPA: Hahhhh!

GOSSELIN (fölemelve a hangját): ...vagy megrontották itt, ha így jobban tetszik. Ahelyett, hogy vigyázott volna az erkölcsére, az egészségére, nevelte volna, maga hagyta, hogy megrontsák, elveszejtsék. Még kezére is járt a lezüllesztés, végül pedig egy nő, a maga felesége, megszöktette a fiamat, s mindez magánál történt s maga egy szót sem szólt, még csak nem is látott semmit, vagy nem is akart semmit sem észrevenni. Igen, mindezt el fogom mondani, igazságot követelek, vissza akarom kapni a fiamat.

GOSSELINNÉ (sírva): Szegény gyermekem, szegény Henry, hol lehet? Talán meg is halt.

MOREL (vigasztalja): Nem, nem, majd megtaláljuk.

GOSSELIN: Mégis, mit gondol, hol találjuk meg őt, mi, a szülei?

GOSSELINNÉ (sírva): Mi, szegény, szerencsétlen szülei!

GOSSELIN: Nézze meg az édesanyját! Látja, hogyan néz ki? Ebbe fog belebolondulni. És én, uram, én, az édesapja, úgy gondolja, jól szórakozom? Mit gondol, mi lesz belőlünk? Tudunk így élni? Hol keressük? Mondja meg, legyen szíves..., beszéljen, csináljon már valamit, a kutyafáját neki! Találja meg, végül is a maga dolga! Ha magának mindegy is, hol van

a felesége, én igenis szeretném tudni, hol van a fiam, mégpedig azonnal!... Ha nem tesz meg mindent, ha nem adja vissza a fiamat, én elmegyek mindenhová, érte? Megmozgatok minden követ, barátaim vannak, kapcsolataim. Morel tudja, hová forduljunk, a miniszterhez, a királyhoz is, ha kell, cikket írok az újságokba...

RENAUD PAPA: Kegyelem, uram, kegyelem, az isten szerelmére! Engem tönkretesz, a házamat lejárattja, elveszett ember vagyok. Csak semmi nyilvánosság, nagyon kérem! Szánjon egy kicsit engem is, hiszen engem szintén megcsaltak, becsaptak, gondolja meg, milyen szerencsétlen vagyok! A fia itt élt, mint a többiek; a feleségemen egyáltalán nem látszott, hogy jobban szeretné, mint Mendes-t, Alvares-t vagy Schautsnichtsbachot; én megtartottam az óráimat, ő bejárt a dolgozószobámba, majd az órák végeztével visszatért a szobájába tanulni, soha nem vettem észre semmit. A fia szelíd volt, kedves, soha egy hangos szót ki nem ejtett, sohasem hittem volna róla ezt... És a feleségem, uram, a feleségem, tényleg azt hittem, hogy őszintén szeret engem. Én annyira szerettem őt. Higgye el, hogy csak önöknek panaszkodhatom és én is legalább úgy szenvedek, mint önök. Az önök fájdalmát természetesen tisztelni kell, de az enyém, uram, az enyém iszonytató, mert mégiscsak a feleségem volt ő, az én imádott feleségem!... Az én szegény Emilie-m! Ő vitte a házamat, ő intézett mindent, aki csak ide járt, mind tisztelt, Dubois-ék, Lenoir-ék, Aglaja kisasszony...

MOREL (a foga között): Nagy dolog!

RENAUD PAPA (folytatja): Egyszerre kell tehát elveszítenem a hírnevet, a feleségemet, a házamat, a va-

gyonomat, a becsületemet, a jövőmet, mindent! Istenem! Mindent! Ki küldi mármost diáknak hozzám a gyermekét? A becsületeмnek vége! És a középiskolám, amelyet a jövő évben szándékoztam beindítani, meg az esti tanfolyamaim fiataloknak! A család-

anyák nem akarnak majd jönni... Ó, Emilie, Emilie, ki hitte volna?... Pedig semmit sem tagadtam meg tőle..., tönkrementem, tönkrementem, tönkrementem!...

Romhányi Török Gábor fordítása

Gyergyai Albert: „Érzelmek iskolája. Flaubert két nagy regényt is írt ezen a címen.” A másodikat (1869) Gyergyai Albert fordításában jól ismerjük: sokak szerint ez a modern világirodalmi próza egyik őse, amelynek emlíőin nemzedékek sora nevelkedett.

Az elsőt (1845) Flaubert megőrizte és csak kéziratban hagyta ránk, 1910-ben adták ki először franciául. (Azóta még kilencszer jelent meg). Első regénye ez, két fiatalembernek, illetve barátságuk, majd végérvényes elválásuk történetének regénye. „Önéletrajzi” mű: a fiatal Flaubert mintegy szétosztja önmagát két szereplője között.

Egyikük, Henry – akinek némelyek szerint csak az a szerepe, hogy ellenpontként szolgáljon, másikuk, Jules alakjához – igazi realista, olyan ember, aki mindig tudja, mit akar, van társadalmi státusza, célja, igazi szerelme. Semmi érzéke az „örökkévalósághoz”, a feledhető közepszerűség megszemélyesítőjévé „fejlődik”.

Az igazi főszereplő azonban – aki sokak szerint maga a fiatal Flaubert önarcképe – Jules, a vidéki fiatalember, aki barátjával ellentétben csak álmodozik a szerelemről, majd egy nagy kiábrándulás után egyetlen vágya, hogy művész, író legyen és aszkétikus vaskövetkezetességgel erre az egyetlen lapra teszi fel egész életét.

Mi lehet az oka, hogy e két (stílus, szerkezet, kompozíció, jellemformálás, világnézet

dolgában) olyannyira különböző regény címe mégis egy? Ha irodalmi körökben elhangzik Flaubert neve, mindjárt mindenki a „nagy” Érzelmek iskolájára, az 1869-ben megjelent örökbecsű prózai műre gondol. Még a legvájtfulűbb irodalmárok sem aszociálnak „Az első Érzelmek iskolájára”. E könyv viszonylag mostoha sorsa, netán végzete, sokak szerint címében rejlik: ha mondjuk a szerző „Két fiatalember története” vagy a „Két barát” címet adta volna könyvének, akkor ma nem csupán az 1869-es mű „árnyékában”, ennek korai előképeként emlegetnénk, hanem egy írói zseni születésének hibáktól sem mentes első műveként. Talán egyetlen közös vonásuk, hogy ez a könyv is, csakúgy, mint az 1869-es közismert „Érzelmek” Flaubert szelleme két, állandóan egyesülésre törekvő, szöges ellentétet képező pólusát szemlélteti: a lírai, romantikus, merészen szárnyaló, szédítően csapongó írásmódét, amely az eszme és a mondat minden hangzatát megszólaltatja, a fokozódó bőbeszédűség, a nyelvi sejtburjánzás szellemében. És a későbbi világlátását, stílusét, amely mindent aláás, megkérdőjelez és félelmetes sivatagi csendjeivel, tudatosan beépített hiányaival az elnémulás felé tartva előre jelzi a világirodalmi próza egyik – talán a legHITELESEBB – útját.

(R. T. G.)

Cecilie Løveid

Ágnes monológja

Independent Tours in Western Norway 1931

Egy nő utazása Ludwig Wittgenstein norvégiai filozofikus fjord-világába. Ágnes öltözete a korhoz illő. Poggyászába csomagolt egy viktoriánus kori női ruhát, azt a bizonyos Ágnes-jelmezt, valamint Henrik Ibsen Brand című kötetét, és egy Underwood márkájú táskairógépet.

(A jelenet alatt hangolatlan húros hangszert pengetnek.)

ÁGNES

Utazóruhám a hamincas évek legújabb bécsi divatja. A Gyorsjárat fedélzetén Norvégia nyugati partját követve a Sognefjord felé tartunk. A hideg északi szél elől plédekbe burkolózom. Így elviselhetőbb. Néha felállok, elmerengek a tájban.

Independent Tours in Western Norway, olvasom az utazási katalógus címlapján.

Sognefjord. Feneketlen, a világ legmélyebb fjordja.

A bécsi dámák – valahol remek jellemzést találtam róluk, nem szabad elfelejtenem –, a bécsi dámák praktikus cukrászművészete.

Magam svájci vagyok.

Egy barátomhoz tartok, aki az Éjféli Nap Országába vágyott. Télen.

– Télen sötét van, Ludwig.

– Gyűlölöm a világosságot – vágta rá gondolkodás nélkül.

– Magányos leszel, Ludwig.

– Az ördögnek is eladnám a lelkem – mondta –, csak végre intelligens emberekkel beszélgethessek.

– Őrült vagy, Ludwig.

– Isten óvjon attól, hogy normális legyek – válaszolta.

– De Ludwig...

– Ne vesztegessük az időt! Gondoljunk közös a jövőnkre! – mondta Ludwig, és elutazott.

Éjjel-nappal sötét van. Mint ahogy nyáron állítólag örök világosság. Nehéz elképzelni. Ludwig nem utazott fel északra, na jó, nem eléggé északra. De mondhatom, irodalomban gazdag vidékre került. Egyenesen Henrik Ibsen drámai költeményének, a *Brand*-nak a színpadképébe csöppent.

Gyűlölt darab, legalább annyira gyűlölt, mint amennyire rajongva szeretett a *Peer Gynt*.

Kíváncsi lettem az igazságra, de drága Ludwigom eredetiben, norvégul küldte meg a drámát. Személyesen kell meggyőződnöm arról, hogy Ibsen tájleírása megfelel-e a valóságnak.

Bergenbe értünk...

Gőzhajón utazom. Ez is olyan ibseni, csak most én ülök itt személyesen egy szecessziós hajószalonban, fehér kávéscsésze és jófajta konyak mellett. Akár múzeum, esetleg színpadkép is lehetne, és benne én.

– Igen, Dávid – bizonygatta Ludwig az egyetlen barátjának, az angol berepülőpilótának –, már csak négy hónapom van hátra. – Ez tíz éve történt, de azóta is ragaszkodik a rögeszméjéhez. Rendszeresen visszatér rá, újra és újra ismételteti. Dávid váratlanul meghalt, és sírba vitte Ludwig fél életét is. A másik felére az ördög tart igényt.

A Gyorsjárat nem hajózhat be a Sognefjordba. Át kell szállnom a helyi járatra. Üzemanyag, kenő- és főzőolaj bűze mindenütt. Tolakodó illatok: parfüm, tenger, rothadó hal, háziállatok és izzadság szaga. A rakodótérben borjú bőg. Ludwig munkája jut eszembe, egy repülőgép-propellert tervezett.

Sötét hegyormok körvonalai tükröződnek a vízen. A sziklák között a mélyben méltóságteljesen evickélő rákok.

Csendes evezősök siklanak a fjordban. A lámpákkal elvakított rákokat hálókka merítik ki.

Hatalmas tengeri teknős bukkan fel a mélyből, mint egy szikla, utunkat állja. Húszembernyi tömeg. Megsebezte a hajócsavar.

Mintha minden fel akarna törni a mélyből. Kész vagyok elviselni bármilyen szörnyűséget.

Arra, ott lehet a Skjolden nevű település.

Arra pedig, gondolataiba mélyedve rejtőzik Ludwig.

A fjord parján elszórtan néhány faház. Mögötte égbe szökő hegyek. Két folyó rohan a mélybe.

Kikötnénk, ha végre meg tudnánk szabadulni a sérült teknőstől.

Minden olyan, mint Ibsen tájleírásában. A jégraktárat ugyan nem említi, mégis ott áll remek szimbólumként. Egy épület telis-tele természetes jéggel. Angliába exportálják.

Az ősidőkben érzem magam. Osztódik az összejt – mint az istenek; kifejlődik az élővilág és mi, emberek.

Ez megy végbe a testemben is, és mint nő tudom, hogy a vágyaim...

Vágy? Vágyakozás?

Ülök a divatlapjaim között. Számtalan festékréteg borítja a fedélzeti székeket. Kikukucsálók a réseken. Jeges szél csap az arcomba, szinte lefújja a fejem. Ázott gumi, olajos ruhák.

Kezemben a drámaköltemény. Olvasnám, ha nem lenne túl sötét, éjszaka nappal is. A hegyek minden oldalról körülölelik a falut és a fjordot.

Jotunheimen az útikönyv leírása szerint hegység. A Jotun nevű hegyi troll otthona.

Különleges formájú csúcsok, napba néző, megkövesedett hegyi manók. Hosszú ruhás dámák és térdnadrágos urak másszák meg évente e magaslatokat, de persze a divat változik. A táj, mint egy színpadkép-sziluett – nem rossz! Ibsen a legutolsó darabjában fel is használta ezt a látványt.

Vajon fekete vagy fehér papírból vágta ki?

És tudta-e, hogy ez lesz az utolsó drámája?

Először azt hittem, hogy a Brand Ausztriában van. De nem, igazi norvég hegy. A Brandot időről időre megmásszák. Fenn a csúcson, mint fejre állított katedrális, ott pompázik a kékeszöld gleccser. Turisták nem látogathatják, mert már túl sokan odavesztek.

A katedrális állandóan formálódik – a trolloknak új meg új bejárat kell...

Ez a gleccser egy turista könnyétől olvadni kezdett. A turista ugyan váltig állította, hogy ő nem az, akinek hiszik, de valóban az ő könnyei olvasztották meg a jeget. Eredetiben nem értem a könyvet, jogomban áll kicsit képzelődni.

Valójában az történt, hogy a gleccser vége leszakadt, amikor egy tehénfarkú, természetfölötti nő lény elsütötte a fegyverét. A lavina szerelemtől megittasult rénszarvascsordává változott, s a gigantikus áradat magával ragadott mindent. Annyi hordalékot sodort magával, hogy a völgy minden lakóját halálra kövezte. Éppúgy elvesztek a jók, a szelídek, a jámborak, mint a gonosz pokolra valók. És az a nő is, aki különös szemük miatt imádta a patkányokat, és mind a harminc macskáját.

Eközben egy hang szólt fenn: a Szerelem Istene vagyok.

Csak azt mesélem el, amire egy 1929-es Burg színházbeli előadásból emlékszem. A hegycsúcsok táncot jártak, és Brand olyan jelmezt viselt, mint Loke a *Niebelung* gyűrűjében. Na jó, talán rosszul emlékszem.

Ludwig fakunyhója a meredek hegyoldalon áll. A népszáj *Ausztriának* keresztelte el, mert a verandán folyvást szól a bécsi keringő, s a levegőben finom illatok szállnak. Bécsi szelet és sütemény illata – írta.

Ő az én szerelmem, akinek minden reggel újra kell építeni önmagát.

Ludwig egy levélben megkérte a kezem. Szerelmes vagyok belé, ezért próbálom elolvasni a tőle kapott könyvet. S ez a hajóút, be kell vallanom, tökéletes beavatás Ibsen színházi világába.

Küldött egy norvég nyelvű *Brand* kötetet.

Nem is az a legrosszabb, hogy norvég, illetve dán-norvég, hanem hogy nem a *Peer Gynt*. A *Peer Gynt*-öt nagyon szeretem!

Azonnal veszélyt sejtettem. A meghívólevélben egy rózsa is volt, a helyi flórából.

Ludwiggal sokat időztünk családjá különböző rezidenciáin – a bécsi palotákban, villákban, a nyaralókban. Tartottam a mérőlécet, a vízszintező zsinórt, mértük az ablakkereteket nővére új palotájának építkezésén. Ludwig tervezte.

Ezután kezdtem el építészeti tanulmányaimat. Összезavarodva, kíváncsian.

De küldte ezt a levelet, benne egy tájleírással, amit nem találok a könyvben. Északra kellett jönnöm, az Éjféli Nap Országába, télen. Némi reménnyel, hogy legalább északi fényt látok.

Táncol, mondják. Az északi fény.

Minden rosszban van valami jó. Ez valami bibliai mondás lenne?

Brand vélhetően az árnykép távolban látható csúcsainak egyike. De lehet, hogy tévedek.

Ibsen tájleírását úgy olvassa, mintha útleírás lenne. Felvonókötél csattogó zaját halljuk, a fény fokozatosan kialszik, csak a rezgő felvonókötél látszik, hangja olyan, mint egy hangolatlan húros hangszer nyekergése.

„...jobbra vad szakadék. A hegycsúcs fölött és mögött, a még magasabb meredélyeket hó fedi.”

Igen, valóban ezt látom. Kiismerem itt magam.

Kovács katáng Ferenc fordítása

Cecilie Løveid 1952-ben született. Első kötete 1972-ben jelent meg. 1980-tól kezdődően főleg drámákat ír. A norvég fiatal drámaíró-nemzedék egyik legjelentősebb alakja. Darbjait Norvégián kívül több országban játszották.

John Burnside 1955-ben született. Eddig nyolc verseskötetet és öt prózai munkát adott ki. Fife-ban él és kreatív írást tanít a St. Andrews-i Egyetemen.

Gael Turnbull (1928–2004) Edinburghban született. Orvoscént dolgozott Kanadában, az Egyesült Államokban és Angliában, majd visszatért szülővárosába. 1957-ben, amikor Kaliforniában élt, megalapította a Migrant Press kiadót; ő ismertette meg pl. Robert Creeley amerikai költőt a brit, és Ian Hamilton Finlay brit költőt az amerikai közönséggel.

Iain Crichton Smith (1928–1998) Lewis szigetén nőtt fel, élete nagy részét tanítóként töltötte Clyde then Obanban. Angol és gael nyelven írt verset és prózát.

Robin Fulton 1937-ben született Arran szigetén. Az Edinburghi Egyetemen végzett. 1973-tól a norvégiai Stavangerben él, ahol egyetemi oktatóként dolgozik. A skandináv költészet fordítójaként is közismert.

John Burnside
Lakodalmi vers

II. Heimweh

Felidézem egy férfi történetét,
aki egy napos délutánon ingujjban
hagyta el a falut és soha nem tért vissza.
A hullámszó hőségben a kikötő falához sétálok
és leülök zsebre tett kézzel, visszanézek
a festett házakra, boltajtókra, keskeny tetőkre,
az ügyeiket intéző emberekre, szomszédokra, turistákra,
a csónakjaikat homárral teli kosarakkal megrakó sovány férfiakra,
a nőkre, akik a napsütés ellenére kabátban és kalapban
mennek a templomba, miközben be nem áll a szájuk.
Túl kicsinek tűnik minden, bár teljes egészek,
az otthon csendes gyötrelme és apró tartozékai,
a minden zajra felugató kutyák a sikátorokban,
és a rendezett, ágyásokkal zsúfolt kertek.
A tenger szürkéje és a távolabbi part felé fordulok:
a távolság, a végtelen hajózás gondolatához,
és azon tűnődöm, merre ment az a halk szavú férj,
hátrahagyva kulcsait, pénzét,
hóvakságban leélt életét. Különös, hogy azok, akik eltűnnek,
milyen súlytalanok és tisztának látszanak, mintha egy
angyal-közelben léte léptek volna át.
Az óra négyet üt. A part menti gáton
a falusi fiúk
derékig levetkőznek és alkalmi párokba verődve ugranak
a tükörsima vízbe;
lábukkal csapódnak be először, kicsiny, kemény testüket
labdává gömbölyítik és percekre eltűnnek a kékségben.
Nehéz nem arra gondolni, hogy ez a pillanat volt minden vágyuk,
a legjobbak maradnak lent legtovább, míg barátaik
aggódni nem kezdenek, akkor aztán felbuknak,
mint a kormoránok, pár méterre a beugrás helyétől,
helyreállítva alkujukat a levegővel, majd visszaúsznak,
hogy újra kezdjék. Saját kis játékuk a végtelenségig ismételtető,
kizárólagos, értelmetlen, teljesen rögtönzésszerű.
Egy darabig nézem őket, majd elindulok
bizonytalanra vált otthonom felé, félig már várva a napot,
amikor örökre bezárom az ajtómat és otthagynom
a hal és gabona szagát, néma félelmedet,
nehéz és könnyörtelen szerelmünket.

Gael Turnbull
Vannak szavak

egy kőre, ami körülbelül akkora, mint az öklöd
annyi vízre, ami épphogy ellep valamit
rövid sétákra, miket egy súlyos beteg megethet

egy sziklás-dombos földre, ami nagyrészt mégis
művelhető
a kis, háromszög alakú földdarabra, amelynek csak az
egyik oldalát lehet beszántani
az olyan földre, amelyen egymás után kétfajta
növényt termesztettek

egy barázda bal oldalára
a pár egyik felére
a holnap este utáni estére

amelyeket szójegyzékekbe szedtek
a külső szigeteken élő idős emberek
szavaiból, akik még mindig ki tudták fejezni magukat
egy olyan nyelven, amelyet már nagyszüleim sem értettek;

és leszármazottaink egy nap vajon
kíváncsiak lesznek-e, milyen szavaink vannak,
bár én nem találtam meg őket, példákkal
és kifejezésekkel, hogy megértessék a szövegkörnyezetet;

arra a figyelemre, amellyel az autópályán vezetni kell
arra a figyelemre, amellyel egy kanyargós vidéki úton lassan kell vezetni
arra, amikor az ember kocsival jár munkába és haza, ami talán túl gyakran megesik

az olyan földre, amelynek művelését jóváhagyták, mégis parlagon hever
az olyan földre, amely állami támogatást kap, ha parlagon hagyják
az olyan földre, amelyet átsoroltak és hirtelen megnőtt az értéke

az olyan időre, amelyet fillérekért megkapsz
a másik csatornán ugyanakkor futó programra
egy másolat másolatára

az apró részletek megfigyeléséből származó élvezetre
a szótárak böngészésének örömére
a szavak felfedezésének kalandjára?

Iain Crichton Smith

'Iolaire'

1918 szilveszter éjszakáján az Iolaire nevű hajó kifutott Kyle of Lochalsh kikötőjéből, hogy háromszáz férfit hazavigyen Lewisba a háborúból. Újév reggelén a hajó navigációs hiba miatt zátonyra futott Beasts of Holmnál, nem messze Stonowaytól, a sziget legnagyobb városától. Körülbelül kétszáz tengerész vesztette életét. A következő versben elképzeltem, mit mondhatott a gyülekezet előjárója, amikor szembesült a tragédiával.

A zöld végigsöpört rajtuk. Láttam,
amikor hazahozta őket az Újév. Olyan nap volt,
amelyen rejtély világította be a horizontot.
Úgy tűnt, mintha árbocokat látnék. Úgy tűnt, férfiak
nyüzsögnek körülöttük a vízben. Úgy tűnt, a part felé
harapózó tűz bevilágítja a vizet, amely vékony volt
és fehér. Úgy tűnt, megérintem fejembe húzott
kalapomat, amely lebegni látszott, és azután
a nap tengerészsapkás halakat világított meg,
és eltűnt hajók nevét. Követhetetlen hullámmzásban,
a víz sűrűjében úsztak hazafelé,
nekicsapódva szigetüknek. Igaz,
egy apró hiba okozhat ilyen halált.
Az a csillag nem hibás. Átragyogott
a bő zubbonyon, a csapkodó szárú kék
nadrágon, a fekete csizmán. A sirály
a hullámok hátán úszott. Az ember miért nem?
Tegnap éjjel fényeket gyújtottunk, asztalaink
roskadoztak az ételhalmok alatt. Azt akarták,
hogy a hajó Újévkor kössön ki, amely eltörli
a régit, annak minden hamis hangját, ügyetlen dallamait.
Rosszat tettünk?, kérdezem, merev testem
csak gyenge utáNZata a mulandó pazarlásnak,
hisz minden mozgásban volt, a hajlongó növények,
a zátonyra futott, felrobbanó hajó és a rovarként
szétterülő, hideg testek. Szilárdnak láttam
a templomodat. De ez nem az. A víz bezúdul
a szétváló deszkák közé, ahol én fájok
a kiguvadt szemek fölött. A kifordult, élettelen
fejek hang nélkül kongatnak a horizonton,
akár a halálharangok, s olyanok, mint a templomkertjeink
száraz ágásaiból még hiányzó különös, burjánzó növények.
Felnézek. Az ég világosodik, mint azelőtt;
megbánás nélküli borostyánszín, a kitörő széleken
növekszik a fájdalommas kék. Ismertelek, Isten,

nem játékos lényedben, hanem hegyek fekete
mennydörgéseként. Letérdelek
és megérintem ezt a néma szőke fejet. Kezemen égési seb.
Emberi jellege összezavar.
Sosem éreztem még ily kedvesnek az ilyen haját,
sosem láttam még ilyen igazi szemeket. Letérdelek előled.
Eláztat ez a víz. Keserű öröme futás közben szinte felhasít.
Máris lebegek fekete uniformisomban. Ezek a zöld, ártatlan
vizek most átölelnek. Nyugodt vagyok.

Robin Fulton

Múzeumok és utazások

Egy kiállítás: száz év Edinburgh életéből.
Kilépek, de hiába, ólomlábakon járok, akár egy
bűvár az óceán fenekén: egy lépés, egy lélegzet
a láthatatlan halottak súlyával szemben. Annyian
vannak, mégis tiszta a levegő. És nincs rám idejük,
jövőjük látványát eltakarják a hatalmas feliratok.

Egy utazás: amelyet nem akartam, mégis megtettem,
lecsukott szemmel – újra gyermek voltam, aki reméli,
hogy a tűszúrás nem fog fájni. Tavak és erdők, a tavak és az erdők
az önkívület súlytalan könnyedségével száguldanak el.
Annyi van belőlük. A múlt látványa számomra tiszta, de nehezen
olvasható, mint az éjszakai égbolt titkos sarkának rádiós térképe.

Múzeumok és utazások. Idegenekként találkozunk kontinenseket
átszelő hosszú ellipszisek után. Megosztjuk egymással
történelmünket. A jelen látványa tiszta, de a tájak
elsuhannak mellettünk. Annyi az emlék, próbálom
lassítani őket: „egyszerre csak egy!” Felhalmozódnak,
mint a megválaszolásra váró fontos levelek.

Turczi István fordításai

Peter Bland

Gauguin Aucklandben

Itt ragadtam a *Szabad-öbölben*.
(Tíz nap, míg a Papeetébe vivő hajó
propellerét megjavítják. Bálnáknak
ütköztünk.) A háziúr
őrült francia, állítja,
megtámadta ezt a helyet hajóival
több mint ötven éve. Nyűgös
vénember. Zongorázni
tanítja a gazdag lányokat.

Nem megyek haza, ordít,
szégyen... két nap után
megadtam magam! Mondom,
Párizsban ezzel nem törődnek.
Makacs, mint egy gyerek. Egy istennő
él a távolban, kinek méhe a nap.
Tíz napot késem ágyából. Odalent
fehér ruhás lányka gyilkolja Lisztet,
hozzá napernyővel ütik a taktust.

Schmidt kancellár Chequersben*

A kancellár virágot tép a falról.
Kamerák berregnek. Dermesztő hideg.
A kancellár kesztyűt visel.
Jobban fázik, mint a virág.
Arca kortalan, mint a fáraóké.
A kancellár megáll, virágot szagol.
Tán inkább szagol virágot, mint tárgyal
pénzről, háborúról zárt ajtók mögött.
Tán a szomorúság árnya suhant át
arcán, mikor továbbvezették,
még virágot szagolva, visszanézve
téli napfényre, virágtalan falra.

* Chequers: az Egyesült Királyság miniszterelnökének vidéki rezidenciája (a ford.)

Ma reggel így búcsúztam...

Ma reggel így búcsúztam: szeretlek,
mintha ismeretlen országba mennék
a sarki bolt helyett. Azt akartam,
biztos legyél benne,
a – mondjuk – 10 000 távollét során
nem változtam meg; ámbár
50 évi együttlét, 2 ország,
3 gyerek és számos utazás után,
mihez képest ez csak semmiség,
vélhated, nem kellett volna megállnom
ajtóm előtt megrettenve
a köztünk nyíló távolság, abszolút szépséged
s az ébredő magány miatt, mikor kattant a zár.

Dörgő Tibor fordításai

Peter Bland (1934) költő és színész Scarborough-ban született. Húszéves korában Új-Zélandra költözött, ahol ma is él. Más elismerések mellett 1977-ben megkapta a rangos Cholmondeley-díjat. A színpadon komikus szerepeket alakított, 1986-ban filmvígjáték főszerepéért kapott díjat.

Ray A. Young Bear

A szennyezett éjszakából

A hóviharban, favágáskor
a misztikus füttyös
vonta magára figyelmem.
Valaha hosszú házak álltak
itt. Egy falu.
A váratlan tavaszi áradások idején
úszók szereztek vissza a hitünk.
Lelkük itt marad.
A szennyezett éjszakából
távoli repülők fehérén izzó
hópelyhekként válnak
felém lebegő
szentjánosbogárrá.
A fémfogason lógó bőringben
az ágy fejlapja felett
nincsen ember; de ha valaki
a házon kívül áll, hallhatja
a komód és a dobozok
fáradhatatlan mozgatásának zaját.
Hisszük, hogy valaki viseli azt az inget
és átrendezi a súlyos bútorokat
bár valójában
semmi nem változott.
Nem úgy, mint a préri indián ingek,
melyek gellert kapva
tüzes szikraként
verték vissza az ólomgolyókat,
ez az ing az eszköz,
ez az ing *maga* a golyó.

Egy név megszemélyesítése

Geodéziai kupola formájú kunyhónk
elirányítja a szélfújta havat.

Fölöttünk, az ideiglenes
tetőablakon át, fejletlen sas
állítja meg zajos röptét,
hogy szemügyre vegye
erdei szentélyünk.

Könnyen szemügyre vehetően, a fényes
padlón pihentetjük szemünket.
Árnyékmozgású szárnyaival
később is emlékeztet minket jelenlétére:

Egy vadász arcképe
az első hóihar idején.

Fekete Sas Gyermeke.

Gyukics Gábor fordításai

Ray A. Young Bear (1950) a Meskwaki törzsből származó amerikai indián költő. Három verseskötete és két regénye jelent meg, témája általában a két kultúra közé szorult XX. és XXI. századi indián.

Viggo Mortensen
Ősközületek

1.

Vörös szemmel,
házimunka robotjában és
sérelmekkel terhesen
megfakult botjaikkal
a báránygerincben turkálnak
lábszárhúst tépegetnek
a hidegben
és
homokból csipegetnek eleséget.

Nincsenek kísértők,
sem tífából faragott gyümölcsöstálak.
Kínai csontporcelán-szilánkok
tűnnek fel néha
szétmállott sziklákon –
állhatatos tanúi
reményteli vasárnap estéknek:
hűségbe fagyva
tavaszra várnak.
Csak egy van, mi zöld
a surranó és kőcsendes
gyíkocská
örökké tartó léptek fia
rendetlen kezdetek jelei
a terméketlen folyóágy
láthatatlan ösvényein.

2.

nők monoton
mozgással
cipelnek
régí palával telt
rozsdás vödröket
alvajáró férjeknek,
oly kezekkel, mik
halak nyúzásáról álmodnak
ifjú és rugalmas
gerincük kizsigelése után.

3.

nincsenek gyerekek
csupán
újabb változatai
a majdnem létezőknek.
élethű másai
a melegség
ugyanúgy megnyilvánuló
hiányának
a mesterkéeltség
ugyanúgy megnyilvánuló
korlátozott lehetőségeinek
az életidő
ugyanúgy megnyilvánuló
merevségének.

szürke madarak
gyér rikoltása hallik
tikkadt homokkő partokról
amint a fény végül
elenyészik
és valahol fönt
a perzselt fenyők fölött
meghallod
a szél születését.

Csak kávé

elsöpörbb szerelmet akart –
mindenáron
mintha ahhoz kellett volna,
hogy alvásba álmodja magát.
keresztbe vetett lábbal
várta a női könnyeket. amikor
kibuggyantak végre,
megfogta a lány kezét, és úgy tett
mintha csak arra figyelne,
hogy ki haladt el
az asztaluk mellett.

Metszések

harangszót kísérő gondolatok
szűrődnek be a szomszédból
a visszhang átleng rajtam
nem annyira hallgatom
mint inkább csak észlelem
időnként
fehér fonott székemből szemlélve
kertészkedésem eredményeit,
az elvégzett gyomlálást.

egy megtévedt szőlőinda
kék virágot hajtott,
kettőt,
ott, ahol a citromfa gyökerét érinti.
ők szépségesek –
én gyanakszom
vajon meg akarnak téveszteni,
vagy esedeznek,
hogyan ne metsszem vissza a tőkét?
a virágokat megtartom,
és egy csészealjba helyezem őket
az ágyad mellé.

Idilli út északon

Szolgálatod letelte után a családtagjaid mindent elhordtak
a házadból, amit a barátaid még nem ajándékoztak és
rejtettek el, azt színelve, hogy nem tudnak az árvákról,
akiket az évek során befogadtál. Hótiszta szobákban
mohón kerülgettek ágytálakat és derékig érő kötszer-
halmokat, roskatag karjukra portyázva válogatás nélkül
az emlékeidet, amiket ír zsebkendőkbe burkolva rejtettél
el a vécéartály mögött és a különleges párnahuzat
hímzésében.

Benkő Ágnes fordításai

Viggo Mortensen 1958-ban született New Yorkban, dán származású. Sokféle művészeti ágban alkot, színészként a legismertebb (*A Gyűrűk Ura*, *Egy hölgy arcképe* stb.), verseket ír, fest, fotózik, zenél, több multimédiás könyvet és CD-t jelentetett már meg. Jelenleg Los Angelesben él.

A precizitások festőisége

Benedek Barna festőművész alkotásai

Az 1973-ban Budapesten született, majd Pécs városában festőművésszé érett Benedek Barna alkotásai kapcsán óvatosan kell megvonnunk a művészettörténeti következtetéseinket, esztétikai ítéleteinket. Óvatosságra az int, hogy a város által őrzött gyűjtemény révén a Pécs két emblematisz művészté vált Csontváry Kosztka Tivadar és Victor Vasarely közül meglepő módon nem Vasarely, hanem Csontváry adott erőteljesebb ösztönzéseket alkotónknak, holott a formai párhuzamok inkább, vagy kizárólagosan a magyar származású, Franciaországban kibontakozott életművű, absztrakt mester példaadó voltára utalnak. De a formai, a stilisztikai összevetés ezúttal, vagy ezúttal is tévutakra visz: a szellemiség, a program, a festői mondandó, az alkotói elhivatottság sokkal fontosabb a külsődleges azonosságoknál és megfeleléseknél. Fogadjuk el szíkar tényként: a festővé válás kezdeti szakaszában Benedek Barna a legmélyebb ösztönzéseket Csontváry piktúrájából merítette. A felkészülés pécsi periódusát vizsgálva a szakmai életrajz adhat további támpontokat, hogy mesterei alkotóelvéiből, művészetének szellemiségéből – a festészeti alapelemeket analizáló, a geometrikus jellegű kompozíciókat festő Lantos Ferenc, a színek kifejezési lehetőségeit műveivel elmélyülten kutató Keserő Ilona és a talányos festőiségekre, a festői érzékenységekre hangolt kompozíciók művésze, Tolvaly Ernő művészetéből és tanításaiból – mit kamatoztatott a fiatal, a Pécsi Tudományegyetem művészeti karán az ezredforduló előtti és utáni években tanulmányait végző művész. Amiként Benedek Barna nem vált Csontváry követőjévé, nem vált kitűnő mestereinek utánzójává, művészeti törekvéseinek közvetlen továbbvivőjévé sem: tanulmányait lezárva a modernista hagyomány szellemében alkotva az önálló festői megszólalás lehetőségeit kereste.

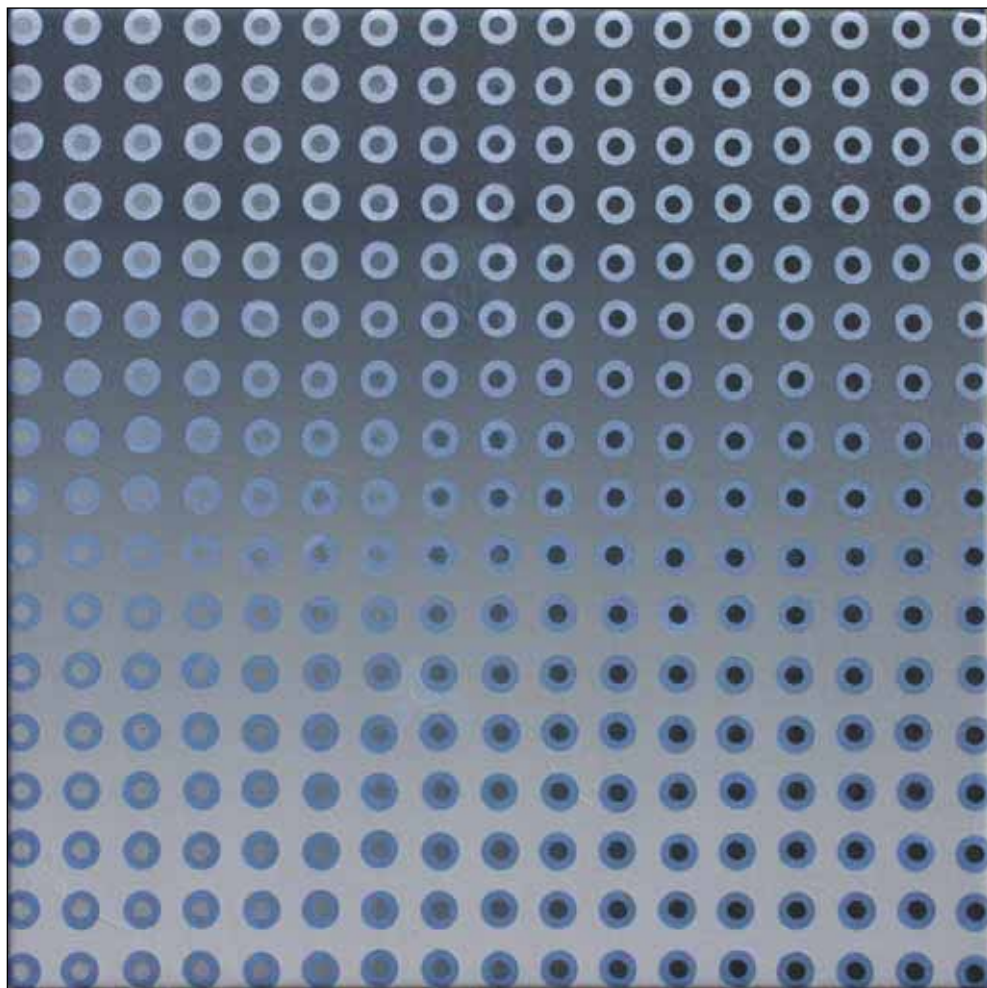
Benedek Barna a közelmúlt, a festői tanulmányok lezárása óta született, két-három éves alkotóperiódust felölelő képegyüttese egy karakteres alkotói profilú, határozott festői elvrendszer szellemében dolgozó és rendkívül következetesen építkező művészt reprezentál. Művészete a XX. századi avantgárd kezdeményezések által kimunkált, a látható valóságtól és leképezésétől már távolra rugaszkodott, egy új festői valóságot kreáló alkotómódszer szellemében artikulálódik: elvont nyelvezet, főként geometrikus jellegű motívumok megjelenítése, a festőelemek önértékeinek kiaknázása jellemzi művészetét. E piktúra sajátos módon integrálja, szintetizálja a strukturalista szellemiség, a geometrikus, a minimalista kezdeményezések novumait és az op art áramlata által kikristályosodott alapelemeket és értékeket: a művek mélyrétegeiben ott munkálnak a múlt századelő orosz avantgárdjának vívmányai, Moholy-Nagy László kezdeményezései, Mondrian és Klee piktúrájának tanulságai, és a közvetlen hatás hiánya ellenére természetesen azért megkerülhetetlen Vasarely és az op art irányzatát meghatározó művészek munkássága is. És a hagyományosan vászonra olajjal festett, a festéket hol ecsettel, hol hengerrel föl vitt és rögzített képeiben mindezeket túl jelen vannak a legújabb kor képalkotó

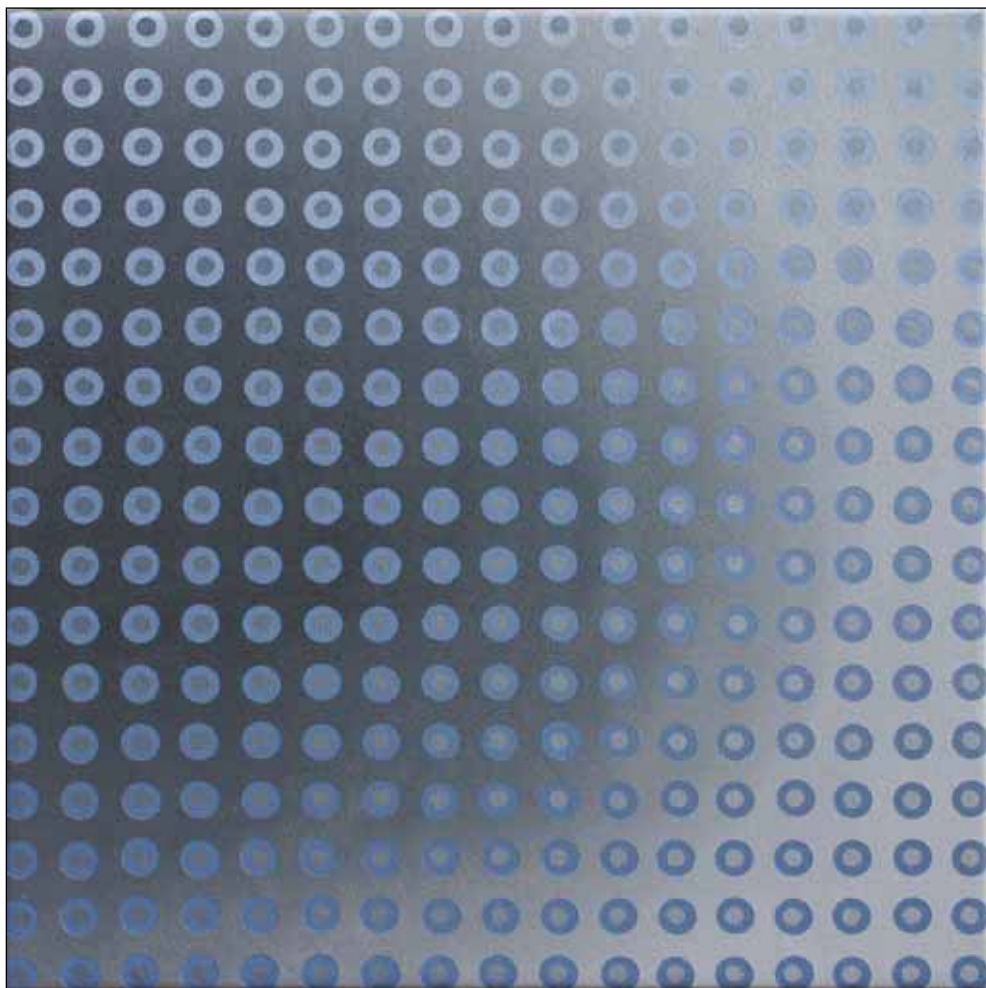
eljárásainak módszerei és technikái is: a számítógépes tervezés, a grafikai, a nyomdai technikák alkalmazása, esetenként a számítógépes nyomás, a print kompozícióba építése, a maszk-sablonok alkalmazása.

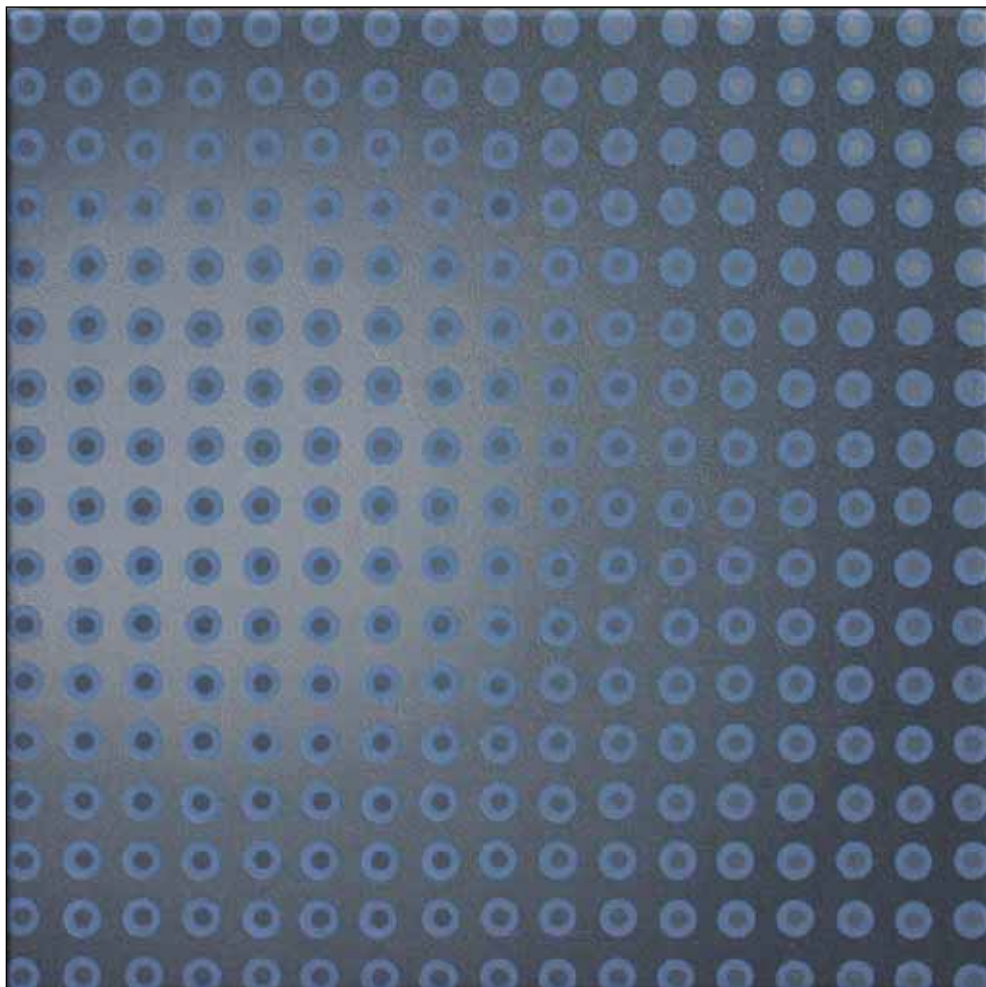
Benedek Barna kompozíciói világosan körvonalazott, pontosan megjelenített geometrikus alapelemekből felépítettek: körök, illetve korongok, négyzetek, téglalapok, paralelogrammák, sávok, csíkok egymás melletti, egymás alatti és fölötti, jobbra függőleges és vízszintes, esetenként ferde, de egymással rendszerint párhuzamosan futó motívumainak rendszere jelenik meg a vásznan. Ezekben a geometriai rendszerekben zajlanak le az elvont festői történések: a finom elmozdulások, a torzulások, az elmosódások, az elhomályosulások, a kivilágosodások, a sűrűsödések és a fellazulások. A tiszta, átlátható rend néhol felbomlik, megbillen, máskor meg sejtelmes közzé alakul: a síkok mintegy varázsütésre megfoghatatlan, pontosan behatárolatlan, végtelen mélységű teret tárnak a szemlélő elé. A képi történések nemcsak a festői megjelenítés ezen szférájában játszódnak le, hanem az optikai tartományokban is: a motívumok ismétlődő sorozata, a sávok és a csíkok egymásmellettiisége, a sötét és a világos árnyalatok váltakozása különös és izgalmas villódzásokat kelt, optikai rezgéseket, illuzionizmusokat indukál, és a festői közegeket olyan szín- és árnyalat-sugárzások, képi talányosságok itatják át, amelyek elbizonytalanítják a szemet. Szemlélőként megpróbáljuk tetten érni a változások előidézőit és a váltások pontos dimenzióit, de a dolgok valamiképpen foszlékonyakká, megfoghatatlanná válnak. És más a Benedek-táblakép, ha távolról szemléljük, más, ha közelebből vesszük szemügyre, és megint csak más, ha egészen közel hajolva tanulmányozzuk a vásznakat: a távoli nézőpont a nagyvonalú motívumrendszert tárja elénk, a közelebbi a variációk, az alakváltozások, a részletszépségek világát fedeztet fel, míg az egészen közeli vizsgálat a hallatlan sok részletből, finom áthatásból való felépülés festői gazdagságát jeleníti meg előttünk.

A visszafogott formarend visszafogott kolorittal, esetenként puritán egy színűséggel, monokrómiával társul, amely a feketék és a szürkék uralma alatt áll. Szikár, fegyelmezett világ ez, s a logikus gondolkodásra utal a rend, a szabályszerűség, a rendszerelvűségre utaló ismétlődés is. Minden precízen megjelenített: nincs pontatlanság, nincs felületes vagy odavetett kidolgozottság, nincs semmi esetlegesség. Ám a rend, a precizitás, az ismétlődés, a geometria nem csak a dekorativitást, a tetszetősséget élteti: a variatív jelleg játékos szellemiséget feltételez, míg a látszatszerűségek és illuzionizmusok álcájában vagy álcája alatt költői érzékenységek, dús érzelmek és szenvedélyek munkálnak. Elvont nyelvezetével, az elvonatkoztatások szférájába emelt és előadott festői történeteivel ugyanúgy festői korképet rajzol meg, mint egy természetelvű, posztimpresszionista vagy expresszív festő; Benedek Barna kompozíciói önmaguk festői szépségein túl a valósággal, a korjelenségekkel való gondolati és emocionális összevetés révén bontakoztatják ki művészeti jelentőségüket.

Wehner Tibor

SZTEREÓ V.
(HORVÁTH S. GÁBOR FELVÉTELE)

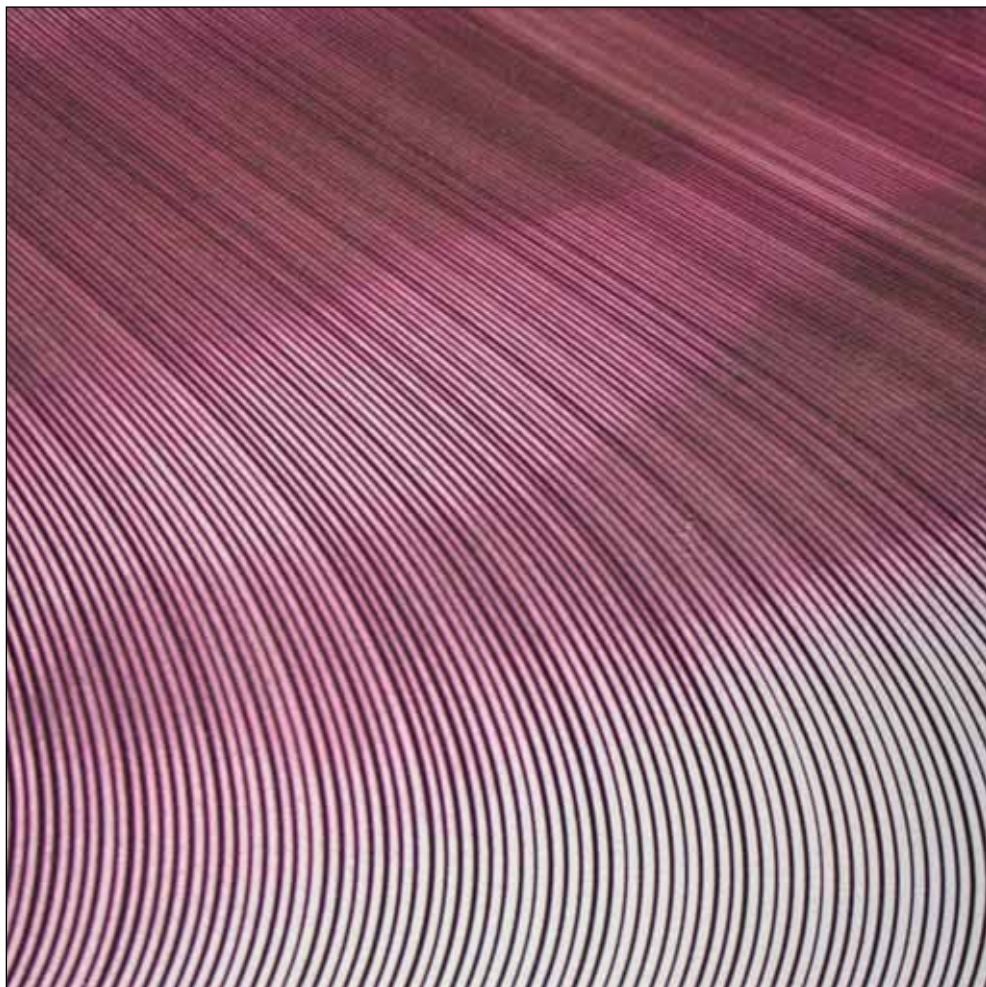
UPPER WAVE

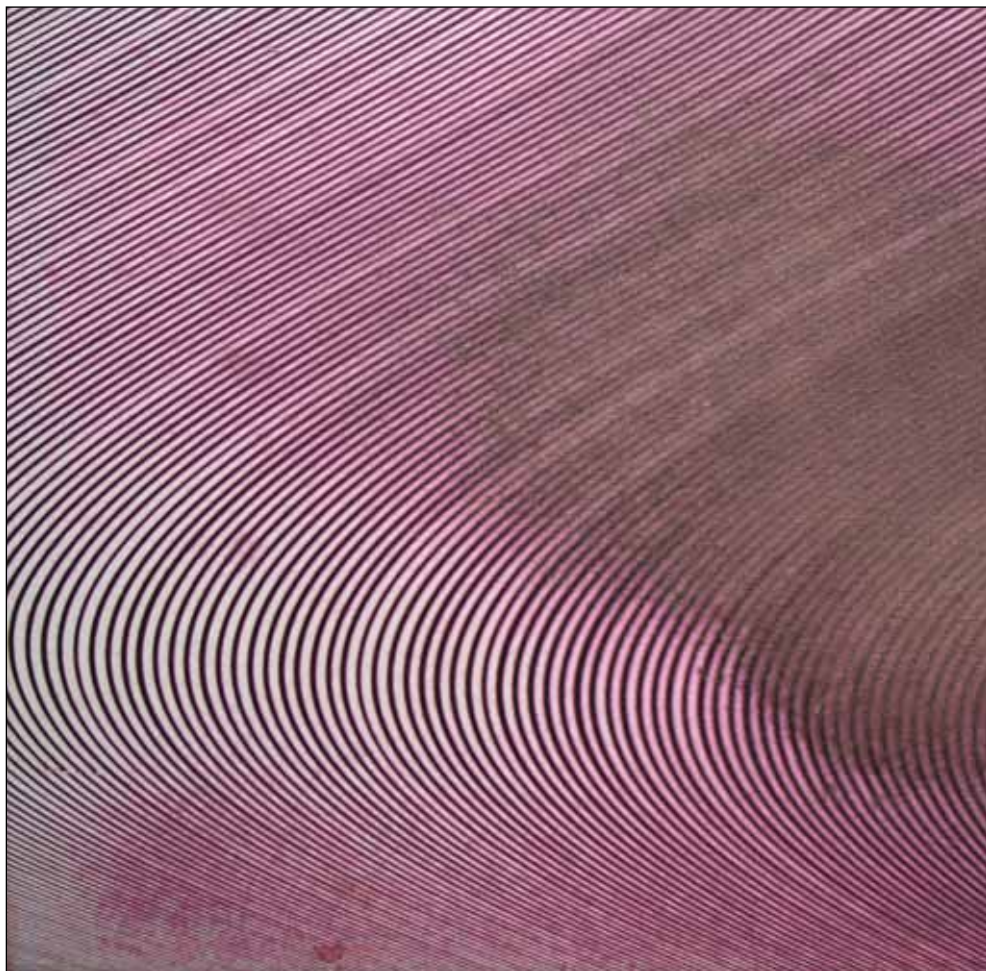

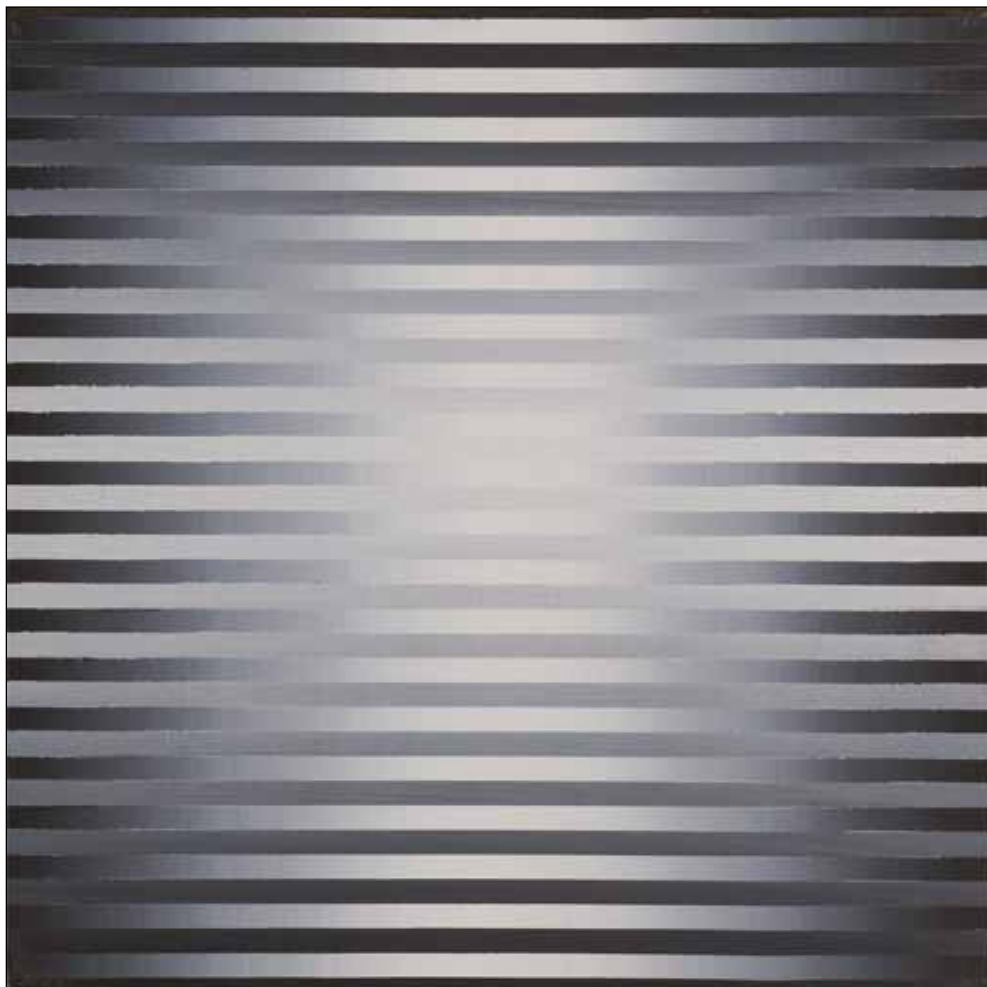
SZTEREÓ XI.

LOWER WAVE

Orhan Pamuk

Az Ártatlanság Múzeuma

(Regényrészlet)

1. Életem legboldogabb pillanata. Életem legboldogabb pillanata volt, de nem vettem észre. Minden másképp alakult volna, ha észreveszem, és meg tudom őrizni a boldogságot? Bizony, nem szalasztottam volna el, ha tudom, hogy most vagyok a legboldogabb. A csodálatos, arany pillanat mély nyugalommal töltötte el minden porcikámat. Talán egy percre sem tartott, de óráknak, éveknek tűnt. Akkor, 1975. május 6-án, hétfőn háromnegyed három felé megszabadultunk a bűntől és vétectől, bűnhődéstől és megbánástól, sőt mintha a világ is kiszabadult volna a gravitáció és az idő törvényei alól. Megcsókoltam Füsunnak a melegtől és a szeretkezéstől izzadt vállát, hátulról lágyan átöleltem, belé hatoltam, és gyöngéden beleharaptam a bal fülébe, mire fülbevalója egy hosszú pillanatra a levegőbe emelkedett, aztán magától aláhullt. Olyan boldogok voltunk, hogy a fülbevalót észre sem véve folytattuk a csókolózást.

Kinn az isztambuli tavaszok ege ragyogott. A hideg télben megszokott öltözéktől szabadulni képtelen isztambuliak már izzadtak az utcákon, ám a házak belsejében, a boltokban, a hárs- és gesztenyefák árnyékában még hűvös volt. Hasonló hűvösséget árasztott a penészszagú matrac is, amelyen boldog gyermekeként mindent feledve szeretkeztünk. A nyitott erkélyajtón tenger- és hársillatú tavaszi szél áradt befelé, meglebbentette a tüllfüggönyt, majd lassú ereszkedéssel a hátunkra fújta, megborzongatva meztelen testünket. A második emeleti lakás hátsó szobájából, az ágyból a hátsó kertre, a májusi melegben vadul káromkodva futballozó gyerekekre láttunk. Amikor rájöttünk, hogy mindazokat az illetlenségeket, amelyeket egymásnak kiabálnak, mi szóról szóra végrehajtottuk, egy pillanatra abbahagytuk a szeretkezést, és mosolyogva egymás szemébe néztünk. A boldogságunk olyan hatalmas és olyan mély volt, hogy miképpen a fülbevalóról, úgy az életnek a hátsó kertből nekünk tálalt tréfájáról is azonnal megfeledkeztünk.

Másnapi találkozásunkkor szólt Füsün, hogy elveszítette az egyik fülbevalóját. Az az igazság, hogy miután elment, megláttam a neve kezdőbetűjével díszített függőt a kék ágynemű között, de ahelyett, hogy valahová elraktam volna, valami furcsa ösztönösséggel, hogy el ne vesszen, a zakóm zsebébe dugtam.

– Itt van, szívem – nyúltam a szék hátára tett zakóm jobb zsebébe. – Á, nincs! – lepődtem meg, s valami tragédia vagy szerencsétlenség előérzete futott át rajtam, de aztán eszembe jutott, hogy reggel látván, milyen meleg van, másik zakót vettem fel.

– A másik zakóm zsebében maradt.

– Holnap hozd el, kérlek – mondta Füsün a szemembe nézve. – Nekem ez nagyon fontos.

– Persze hogy elhozom.

Füsün tizennyolc éves, távoli és szegény rokonom volt, akinek egy hónappal azelőttig szinte a létezéséről is megfeledkeztem, én pedig harmincévesen eljegyzésre, illetve házasságra készültem Sibellel, aki mindenki szerint tökéletesen illett hozzám.

2. A Champs-Élysées butik. Az egész életemet megváltoztató események és véletlenek egy hónappal korábban, 1975. április 27-én kezdődtek, amikor Sibellel megláttunk egy kirakatban egy Jenny Colon márkájú táskát. A hűvös tavaszi estét élvezve sétáltunk a Valikonaği úton. A közeljövőben készültünk az eljegyzésünket tartani, kicsit spiccesek és nagyon boldogok voltunk. A Foyer-ban, Nişantaşı új és elegáns éttermében vacsorázva hosszasan meséltünk szüleimnek eljegyzésünk előkészületeiről. Június közepén akartuk tartani, hogy Nurcihan, Sibel Dame de Sion-beli gimnáziumi osztálytársa és párizsi éveinek is társa jelen lehessen. Sibel már rég megrendelte eljegyzési ruháját Isztambul akkoriban legkeresettebb és legdrágább szabójánál, Selyem İsmetnél. Anyám és Sibel akkor este vitatkoztak először, mégpedig arról, hogy miképpen hímezzék rá a ruhára a gyöngyöket, amelyeket anyám ígért Sibellek. Leendő apósom pompás eljegyzési ünnepséget akart rendezni egyetlen leányának, s ez tetszett anyámnak. Apám is boldog volt, hogy a Sorbonne-on tanult Sibel lesz a menyje: akkoriban „a Sorbonne-on tanult”-nak nevezték az isztambuli polgárok minden lányt, aki bármit hallgatott Párizsban.

Vacsora után erős vállát szerelmesen átölelve hazafelé kísértem Sibelt.

– Ó, milyen szép táska! – kiáltott fel, miközben én éppen büszkén arra gondoltam, hogy milyen boldog és szerencsés vagyok. Bár a bor egy kissé a fejembe szállt, megjegyeztem magamnak a kirakatbeli táskát és az üzletet, s másnap délben odasiettem, hogy megvegyem a retikült. Igazság szerint nem tartoztam a nőknek folyton ajándékot vásároló, a virágküldésre mindig megfelelő ürügyet találó, természetüktől fogva kedves és udvarias szoknyabolond férfiak közé, talán csak szerettem volna olyanná válni. Akkorban a Şişli, Nişantaşı, Bebek és a többi hasonló negyed házaiban unatkozó nyugatimádó gazdag asszonyok nem „művészgalériá”-t, hanem „butik”-ot nyitottak; s az Elle- vagy a Vogue-féle külföldi folyóiratok alapján varratott „divatos” ruhákat, Párizsból és Milánóból bőröndökben, saját kezűleg hazahozott estélyiket, csempészett csecsebecskéket és kiegészítőket próbáltak eladni a hozzájuk hasonlóan unatkozó gazdag isztambuli háziasszonyoknak. A Champs-Élysées tulajdonosnője, Şenay Hanım – amikor évek múltán rátaláltam – elmondta, hogy akárcsak Füsün, anyai ágon ő is távoli rokonunk, és azt is sejtette, amikor minden régi, a Champs-Élysées butikra és Füsünre emléketető tárgyat egyetlen kérdés nélkül átadott nekem, hogy a mi történetünk néhány furcsa részletéről nemcsak neki volt tudomása, de sokkal több embernek, mint ahogy képzeltem volna.

Olyan hangon csendült meg a dupla harangnyelves, teve formájú bronzcsengettyű, amikor másnap fél egy felé beléptem a Champs-Élysées butik ajtaján, hogy még most is hevesebben ver tőle a szívem. A meleg tavaszi délidőben is hűvös és félhomályos volt a bolt. Először azt hittem, hogy nincs bent senki, aztán megláttam Füsünt. A déli napfény után szemem még nem szokta meg a bolt sötétjét, ám a szívem – akár a partra futó tajtékozó hullám – a torkomban dörömbölt.

– A kirakati bábus lévő táskát kérem – mondtam.

Nagyon szép, nagyon vonzó, gondoltam.

– A krémszínű Jenny Colont?

Találkoztam a pillantásunk. Azonnal tudtam, kicsoda.

– A kirakati bábus lévőt – suttoztam szinte álomban.

– Értem – mondta, és a kirakathoz ment, egy pillanat alatt kilépett egyik magas sarkú sárga cipőjéből, gondosan pirosra festett körmű lábával belépett a kirakatba, és a kirakati baba felé nyúlt. Először az üres cipőre néztem, aztán hosszú, szép lábaira. Már most, május előtt szép barnára volt sülve.

Csipkés, virágos sárga szoknyája hosszú lábai miatt még rövidebbnek látszott. Levette a táskát, bement vele a pult mögé, és mintha titkokat fedne fel, rendkívüli komolysággal nyitotta ki hosszú, ügyes ujjával és mutogatta végig a táska cipzáras rekeszt (összegyűrt krémszínű bibliapapír-galacsinok kerültek elő belőle), két kis zsebét (ezek üresek voltak) és egy titkos rekeszt, amelyben egy Jenny Colon feliratú kártya és a használati utasítás lapult. Találkoztam a pillantásunk.

– Szervusz, Füsün. Hogy megnőttél! Talán meg se ismeresz.

– Dehogynem, Kemal bátya, azonnal megismertem, de minthogy nem viselkedett ismerősként, nem akartam zavarogni.

Kis csend támadt. Az előbb mutogatott táskába néztem. Szépsége, az akkori viszonyok között túl rövidnek számító szoknyája vagy valami más zavarba ejtett, nem tudtam természetesen viselkedni.

– Hogy vagy, mit csinálsz?

– Egyetemi felvételig készülök. Mindennap itt vagyok a boltban. Sok emberrel ismerkedem meg így.

– Nagyszerű. Mibe kerül ez a táska?

– Ezeröttszáz líra – olvasta le összevont szemöldökkel a táska alján lévő kézzel írt céduláról. (Ez az összeg akkoriban egy fiatal hivatalnok hat hónapnyi fizetésének felelt meg.)

– De Şenay Hanım bizonyára az Ön kedvéért enged valamennyit. Hazament ebédelni. Ilyenkor szundít egy kicsit, úgyhogy nem tudok telefonálni neki. De ha estefelé benéz...

– Nem tesz semmit – mondtam, s egyetlen mozdulattal – amelyet majd titkos találkahelyünkön Füsün karikírozva többször is utánóz – farzsebemből előhúztam a tárcámat, és leszámoltam elé a ropogós bankjegyeket. Füsün nagy gonddal, de ügyetlenül becsomagolta a táskát egy papírba, majd belerakta egy nejlonzacskóba. Tudta, hogy a csöndben mézszínű hosszú karjait, gyors és kecses mozdulatait bámulom. Udvariasan megköszöntem, amikor átnyújtotta a csomagot.

– Tiszteltetem Nesibe nénit és édesapádat (Tarık bey neve hirtelen nem ugrott be) – mondtam.

Egy pillanatilag még álltam: árnyképem kilépett belőlem, és egy mennyei szépségű helyen átölelte és megcsókolta Füsunt. Gyorsan az ajtó felé indultam. Ostoba képzelődés, ráadásul Füsün nem is olyan szép... Megcsendült a csöngettyű, s valahol egy kanári is dalba kezdett. Kiléptem az utcára. Jólesett a meleg. Meg voltam elégedve az ajándékommal, és Sibelt nagyon szerettem. Elhatároztam, hogy elfelejtem a boltot és Füsunt.

3. Távoli rokonok. A vacsoránál mégis kiszaladt a számon – elmondtam anyámnak, hogy amikor egy táskát vásároltam Sibelnek, egy távoli rokonunkkal, Füsunnal találkoztam.

– Ó, igen, itt dolgozik Şenay üzletében Nesibe lánya, szegény! – mondta anyám. – Már ünnepekkor sem látogatnak meg minket. Az a szépségverseny rosszul sült el... Mindennap elmegyek az üzlet előtt, de eszembe se jut, hogy beköszönjek annak a szegény lánynak. Pedig kiskorában nagyon szerettem. Néha ő is eljött, amikor Nesibe itt varrt nálunk. A szekrényből elővettem neki játékokat, és ő csendesen játszott, amíg az anyja varrt. Nesibe anyja, a megboldogult Mihriver nénitek is kedves asszony volt.

– Hogy rokonaink ők nekünk?

Apám a televíziót nézte, így anyám részletesen elmesélhette, hogy az apja, aki egy évben született Atatürkkel, s egy évekkel később talált, az itt kiállított fényképek közül az elsőn látható módon a Köztársaság alapítójával együtt ugyanabba a Şemsi Efendi Elemi Iskolába járt, vagyis Ethem Kemal, a nagyapám sok évvel anyai nagyanyámmal való házasságkötése előtt, alig huszonhárom éves korában egy elhamarkodott házasságot kötött. A bosnyák származású szerencsétlen fiatalasszony (vagyis Füsün anyai nagyanyjának az anyja) a balkáni háború idején, Edirne kiürítésekor halt meg. Ethem Kemal nagyapámtól nem szült gyereket, de még előtte, anyám szavaival „gyermekkorában” hozzáadták egy sejkhez, akitől egy Mihriver nevű lánya született. Egy sor furcsa ember nevelte föl Mihriver nénit (Füsün nagyanyját). Anyám mindig is úgy mondta, hogy a családnak ehhez a távoli ágához tartozó asszonyokat nem rokonság, legfőljbbe sógorság, komaság fűzi hozzánk, és nem is engedte, hogy nagynéniknek tekintsük őt meg a lányát, Nesibét (Füsün anyját). Anyám (a neve Vecihe) az utóbbi évek szokásos ünnepi látogatásai alkalmával rendkívül távolságtartó, hűvös magatartásával megbántotta a Teşvikiye negyed egyik hátsó utcájában, szegénységben élő távoli rokonokat, ugyanis igen haragudott azért, hogy amikor Füsün még a nişantaşii lánygimnáziumba járt, alig tizenhat éves korában jelentkezett egy szépségversenyre, s Nesibe néni nem akadályozta meg, sőt, mint ahogy utóbb hallottuk, még bátorította is. Anyám az ezt követő pletykákból azt szűrte le, hogy a szégyellni való üggyel még büszkélkedik is, ezért hátat fordított az addig szeretettel gyámolított Nesibe néninek.

Holott Nesibe néni nagyon szerette és tisztelte a nála húsz évvel idősebb anyámat. Ebbe kétségtelenül az is belejátszott, hogy anyám támogatásának köszönhetően fiatal korában varrni járhatott a jobb negyedek házaihoz.

– Nagyon, nagyon szegények voltak – mondta anyám, majd mintha félne, hogy túloz, folytatta. – De nemcsak ők, fiam, Törökország is szegény volt akkoriban.

Anyám annak idején mint megbízható és ügyes varrónőt ajánlgatta a bárátnőinek, s évenként egyszer (néha kétszer is) meghívta hozzánk Nesibe nénit egy-egy esküvő alkalmából ruhát varrni.

Többnyire iskolában voltam, ezért nemigen láttam, amikor nálunk varrt. 1956 nyarának vége felé, amikor sürgős szükség volt egy esküvő miatt egy új ruhára, anyám a Suadiye negyedbeli nyaralónkba hívta Nesibét. Az emeleti hátsó szobában, ahonnan a pálmafa levelei közül a ladikokba vagy motorcsónakokba szállókra és a kikötőből a tengerbe ugráló gyerekekre lehetett látni,

ők ketten, a Nesibe isztambuli látképpel díszített varródobozából előkerülő ollók, gombostűk, centik, gyűszűk, kelmedarabok és csipkék között a melegre, a szúnyogokra és a sürgős munkára panaszkodva, akárha szerető nővér és hűg volnának, nevetgélve, tréfálkozva éjfélig ültek anyám Singer varrógépe mellett. Emlékszem, Behri, a szakács egész nap hordta a meleg, bársonyillatú szobácskába a limonádét, mert a húszéves, terhes Nesibe kíváncsi volt, s ahogy anyám a közös ebédeknél félig komolyan, félig tréfálva mondta a szakácsnak: „Bármit kér az állapotos asszony, azonnal hozod, különben csúnya gyereke fog születni!"; én pedig érdeklődéssel figyeltem Nesibe néni még alig gömbölyödő hasát. Azt hiszem, akkor vettem tudomást Füsün létezéséről, de akkor persze még senki sem tudhatta, hogy fiú vagy lány fog majd születni.

– Nesibe anélkül, hogy a férjének szólt volna, a lányát a koránál idősebbnek vallotta, és elindította egy szépségversenyen – emlékezett vissza anyám, még dühösebben, mint amikor a dolog történt. – Szerencsére nem nyert, és ezzel megmenekült a még nagyobb szégyentől. Ha kiderül, kizárják a gimnáziumból is... Így elvégezte a gimnáziumot, de nem hiszem, hogy valami értelmes dolgot tanulhatna. Már a szokásos ünnepi látogatásra sem jönnek. Azt se tudjuk, mi van velük... Mindenki tudja, milyenek azok a lányok, azok a nők, akik ebben az országban szépségversenyre jelentkeznek. Veled szemben hogy viselkedett?

Anyám arra célzott, hogy Füsün már több férfival is lefeküdt. Hasonló pletykát már akkor is hallottam nişantaşibeli szoknyabolond barátaitól, amikor Füsün fényképe megjelent a *Milliyet*-ben a válogatóból tovább kerültek között, de én nem akartam érdeklődést mutatni e szégyenteljes téma iránt.

– Vigyázz magadra! – törte meg anyám a csendet, sokatmondón emelve ujját. – Egy nem mindennapi, nagyon szép és nagyon kedves lánnyal készülsz eljegyzést kötni. Mutasd, milyen táskát vettél neki! Mümtaz! (Apám neve.) Nézd, Kemal ridikült vett Sibelnek!

– Tényleg? – kérdezte apám. Arcán annak őszinte öröme tükröződött, hogy tetszik neki a táska, és boldoggá teszi a fia és jegyese boldogsága, pedig le se vette a szemét a televízióról.

Tasnádi Edit fordítása

Orhan Pamuk (Isztambul, 1952) Nobel-díjas író, a török posztmodern irodalom vezető alakja; művei külföldön is megjelentek, több mint negyven nyelven. Több török és nemzetközi irodalmi díjat kapott.

Zoran Ferić

Fakócsagok

1.

A meredek sziklákról, ahonnan már látszott a tenger, néztük, hogyan esznek a dögkeselyűk. A nap már lemenőben volt, miközben ők véres csőreiket egy gombolyag gyapjába döfködték, mely gyapjú valamikor bárány volt, és vadul tépdesték ki belső részeit.

– Vedd ezt fel! – suttopta Toni. Halkan beszéltünk a fakó keselyűk miatt, melyek kis rajokban repültek ide, hogy felfalják a dögöt.

– Szar az egész élet – mondtam, miközben a videokamerát egy csontos keselyűre irányítottam. A keselyű valamit rágcsált, ami talán a bárány mája lehetett. – Megölitek a bárányokat, hogy megmentsétek a dögkeselyűket.

Toni nem mondott semmit. Ő biztos volt a dolgában. Biztos volt benne, hogy amit csinál, az jó, és hogy az egyensúly fenntartása a természetben megmenti a világot a káosztól. Ez segített neki kigyógyulnia az alkoholizmusból. Részt vett a delfinek örökbefogadásának kampányában is. Még engem is rábeszél, hogy fogadjak egyet örökbe.

– Hívhatod őt Moby Dicknek is, ha akarod – mondta.

Azóta negyedévenként jelentést kapok a delfin mozgásáról, párzásáról, szaporodásáról. Ezért havonta ötven márkát kell fizetnem.

Figyeltem, hogy gyűjt rá Toni egy cigarettára, majd teszi vissza a cigarettás dobozt farmeringé zsebébe. Így borostásan, lesülve a Marlboro-reklám pasására emlékeztetett, aki később tüdőrákot kapott.

– Franka is eljön! – mondtam végül.

Ez nyugtalanná tette. Franka harminchat éves volt és még szűz. Azt beszélték, hogy ott lent szinte görcsbe rándul, ha meglát egy farkat.

– Egy dolog bánt engem – mondta, miközben távcsövén keresztül a keselyűket figyelte. – Elképzelem, milyen borzasztó lenne, ha közlekedési balesetben meghalna, és szűzen kerülne a boncaszitalra. A kórboncnok pedig merő szórakozásból ujjával berepesztené azt a hártját, és még valami élceset is mondana. Csak hogy megnevettesse a gyakornokokat. Hát ezt nem tudnám elviselni.

– Hát akkor csinálj valamit – mondtam.

Franka már évek óta reménytelenül volt belé szerelmes. És néha, általában vasárnap délutánonként sírógörcsöt kapott.

Toni, miután csatlakozott a fakó keselyűket tanulmányozó és védő társasághoz, Cres szigetén bérelt egy tengerparti házat. Itt jöttünk össze minden nyáron egy hétre, és rendszeresen a sárga földig leittuk magunkat.

– Ő tulajdonképpen férjhez akar menni – mondta Toni, miközben a felvételhez készülődtünk. Ezt úgy mondta, mintha vádolná őt.

Frankát még a középiskolából ismertem. Kissé ferde vágású szeme miatt Kínainak hívták, de csak a háta mögött. Kizárólag csak reménytelen szerelmei voltak.

Azóta csaknem tizenkilenc év telt el, de neki soha egy normális kapcsolata sem volt. Miután Toni elvált manöken feleségétől, néha ő segédkezett neki a hányásnál. Így lettek barátok.

– Remélem, nem fog valamilyen hülyeséget csinálni – mondta. – Holnap jön hozzám egy kis csaj.

– Jót tenne neki, ha legalább egyszer megtapasztalná a dolgot – mondtam.

– Nem akarom őt szájalomból megkefélni!

– Nem kell szájalomból – mondtam. – Csináld akkor, amikor feláll.

A nap már szinte teljesen becsúszott a tengerbe, a dögkeselyűk már csak nyugtalan árnyaknak tűntek. Azután csupáncsak hallhattuk s érezhettük őket. Szárnyaik suhogásától a levegő egyes helyeken mintha összesűrűsödött, majd megint megritkult volna.

2.

Amikor visszamentünk, Mac rostonsültet készített. A hosszú, véres nyakdarabok sisteregve sütek az izzó rácson. Franka autója már ott parkolt az olajfa alatt, és a konyhából kihallatszott rekedtes nevetése.

– Željko vicceket mesél neki, ahogy hallom, már eleget ihatott – mondta Mac.

Toni fáradtan ereszkedett le a terasz kőpárkányára, mintha erőt gyűjtene a konyhába való belépéshez.

– Fero, sodorj nekünk egy jointot! – mondta.

Miközben sodortam, Franka kijött a teraszra. Bent égett a lámpa, és feje fölött a kör alakú fény olyan volt, mint egy glória. Erről viszont a szűzhártyája jutott az eszembe.

– Piszkos disznók vagytok! – mondta anyáskodva. – Mióta nem mosogattatok?

Szívott néhány slukkot, majd visszament a konyhába. Megint hallottuk, ahogyan nevet Željko viccein. Toni néhány hosszú szippantás után kijelentette:

– Ma este megkefélem!

– Na, erre kíváncsi vagyok – mondta Mac, miközben megforgatta a húst a rostélyon. – Bár nem tudom, hogy jó ötlet-e ez.

– Nagyon jó ötlet – mondtam.

Mac egy darab nyakhúst tett a kenyérre és beleharapott. A hús még nyers lehetett, mert nehezen rágta.

– És mit csinálsz vele holnap? – kérdezte. – Azt akarod, hogy belehaljon a bánatba?

– Nem fog belehalni – mondtam –, erős ő.

Hirtelen a konyhából köténnyel a dereka körül kiszaladt Željko, szeméből folyt a könny.

– Az istenit ennek a hagymának! – sziszegte.

Leült és megfogta a jointot. Hallgattuk, hogyan számol le Franka a konyhában a piszkos edényekkel.

– Žil – suttogta Mac –, Toni ma este megkeféli őt.

Željko furcsa grimaszt vágott, majd keresztet vetett. Hirtelen istenfélő lett. Felállt és arcán a grimasszal visszament a konyhába.

– Tudod, mi a különbség, Franka... – hallatszott bentről.

3.

Vacsora után Toni megfogta az újságot és ünnepélyesen bejelentette: – Megyek a klozetra! – Volt valami furcsa gyengédség ebben a mondatban. Željko a terasz meleg kövén feküdt és hangosan horkolt. Mi hárman bélást játszottunk.

Amikor rám került volna a sor, a Toni háza előtti üres telken megállt egy kombi.

– Ez meg ki? – kérdezte Franka. Vártunk. Azt hittem, hogy véletlenül Toni új szeretője jött egy nappal korábban. De senki sem jött ki. A kombiban kigyúlt a fény. Láttuk a benn lévő körvonalainak mozgását, majd a fény kihunyt.

– Mit bámulsz? – szólt Mac. – Játssz!

De a kocsiban furcsa dolgok történtek. Ismét felkapcsolták a lámpát, s rövid mozgolódás után a hátsó ajtón kimászott egy ember fehér tréningruhában, mely inkább pizsamára emlékeztetett. Pár méterre eltávolodott a járműtől és elkezdett vizelni. Tisztán hallatszott, ahogyan a vizelet sugara veri a leveleket. Visszafelé jövet láttuk, hogy sötét bőré és fekete bajusza van.

– Cigányok! – mondtam.

– Hívd ide őket, hadd jósoljanak nekünk – kérte Franka. Vidámnak tűnt a hangja.

Közben visszajött Toni, kezében egy üveg vörösborral. Ügyesen kinyitotta, és mindenkinek töltött a sötétvörös folyadékból. Már elég részeg volt, de ez nem látszott rajta.

– Megmostad a kezedet? – kérdeztem tőle.

– Igen – felelte. – A WC-kagylóban.

– Kik azok ott a kombiban? – kérdezte Franka.

Toni húzott egyet az üvegből, és a kerítés felé indult.

– Nem tudom. Minden nyáron idejönnek, és a ház előtt töltenek egy éjszakát. Amikor reggel felébredek, már nincsenek itt.

– De mit csinálnak itt? – kérdeztem.

– Várj, hadd találjam ki – szólt Mac. – Gyerekeket lopnak, és koldulásra kényszerítik őket. Néha kivájják a szemüket, hogy sajnálatot keltsenek irántuk az emberekben.

– Te beteg vagy – mondta Franka.

A kombiban megint fény támadt. Megmerevedtünk. A dolog egyre érdekesebb lett.

Most a hátsó ajtón egy kövér asszony jött ki. Világoszöld virágmintás ott-honkát viselt és ránk sem hederített. Egy rongydarabot tartott a kezében, melyet meggyújtott. Mohón szívta be a füstöt. Amikor a rongydarab elégett, megint visszahúzódott a kombiba, a fény kihunyt.

– A mindenit! – mondta Mac –, ő is megszívta magát!

– Én azt hiszem, hogy ő így lát a jövőbe – jelentette ki Franka. – Ide kellene hívni őket, hogy jósoljanak nekünk.

– Majd én megmondom nektek, hogy mit csinálnak! – Biztos voltam benne, hogy jól gondolom. – Itt megállnak, és gyereket csinálnak. Fiút akarnak, de minden évben leány sikeredik. Amikor meggyújtotta a rongyot, azt nézte, hogy fiú lesz vagy leány... Suad vagy Suada!

Láttam, hogy Toni átfogja Franka derekát, és a vállára hajtja a fejét. Mac is észrevette ezt a mozdulatot.

– Ezt én is szeretem – súgta. – Egy váll, ahol kisírhatom magam... és lejjebb a mellék.

Akkor a kombiban harmadszor is világosság támadt. Most a bajuszos férfi jött ki, és kezében valamilyen hosszúkas tárggyal felénk tartott.

– Ez most lehet, hogy meg fog ölni minket – mondta Toni –, és lehúzza rólunk a cipőt, hogy holnap eladja Lošinjban.

– Te most azt hiszed, hogy viccelsz – mondtam –, pedig tényleg van valami a kezében. Lehet, hogy mauser vagy skorpió?

A cigány már rálépett a teraszra vezető lépcsőre. Laza voltam, de mindenre elszánt. Az üres üveget megfogtam a nyakánál.

4.

Amikor felért hozzánk a teraszra, egy kis, alacsony ember állt előttünk. Fából faragott kócsag volt a kezében. Ezzel a cifra souvenirrel a nyári szezonban tele volt a tengerpart. Félénken szólalt meg: – Gazduram, ha lenne egy tablettád az asszony részére. Fáj a foga.

Aztán megtudtuk, hogy a meggyújtott pamutrongy füstje használ a fogfájásnál. De csak a felső fogak esetében, neki viszont a jobb alsó fáj.

Így a cigány férfi egy levél Bayer aszpirinért cserébe, otthagya a fából készült kócsagot.

– Most, hogy nézem ezt a madarat, kérdem én, miért mondják, hogy ez giccs? – szólalt Franka. – Egész jól néz ki.

– Azért, mert lehet, hogy ebben a pillanatban legalább kétszázezer ember néz egy ugyanilyen madarat – mondta Mac. – Gyárilag készítik, és kézműves tárgyként árulják.

– Engem nem a giccs aggaszt, hanem a nagylelkű cigány. Itt valami nincs rendben: mikor láttátok ti, hogy egy cigány nem kéreget, hanem cserébe ad valamit – mondtam teljes komolysággal.

– Ez a kócsag – viccelődött Toni – tulajdonképpen trójai faló. Ott bent van a cigány spermája, mely, majd ha elalszunk, megtermékenyít bennünket. És azután mindnyájan cigányokká válunk. Ők így szaporodnak.

Már elég részeg volt, mikor ezt mondta. Nézttem, hogyan tűnik el arca Franka hajában. Biztos a fülét keresi, hogy bedugja a nyelvét. Ő ettől elég kellemetlenül érezte magát. Felállt, megtámasztotta őt saját testével, és így, együtt tántorogva mentek be a szobába.

– Na, sodorj még egyet, aztán mi is ledőlünk! – mondta Mac.

Míg sodortam, megint hallottuk Franka rekedtes nevetését. De most valahogy másként szólt. Volt benne valami fenséges. Ez a nevetés, mint a halálraítélt kivégzés előtti utolsó cigarettájának füstje, a magasabb szférákba hatolt, mintha el akarná érni a csillagokat. Egy ideig még hallgattunk, a csillagjegyeket nézegetve az égen. A szobából kiszűrődő nevetés egyre halkabb lett.

– Figyelj! – rándult meg hirtelen Mac.

Elnyomtam a cigarettát.

– Hallod?

Szárnysuhogásokat hallottunk. Mintha a levegő egyes helyeken sűrűbbé, majd ritkábbá vált volna. Sokáig hallgattuk ezt a halk repülést. A szél hullámokban hozta felénk hol a babér illatát, hol az alvadt báránylvér bűzét.

– Ezek a cigányok! – mondtam. – Most felengedték őket, hogy repüljenek.

– Kiket?

– A fakócsagokat – mondtam. – Most repdesnek, reggel pedig visszatérnek fatestükbe, és megint giccses ajándékok lesznek Cres, Lošinj és Rab szigetének strandjain.

Még egy darabig hallgattuk ezt a suhanó repülést, s aztán csönd lett. Már a szobából sem hallatszott nevetés.

Radnics Magdolna fordítása

Zoran Ferić, horvát író, 1961-ben született Zágrábban. Prózai művei 1987-től jelennek meg különböző folyóiratokban. Könyvei Németországban és Ausztriában is ismertek. Novellái magyarul is megjelentek.

Niccolò Ammaniti

Fém

Igeeeen, még, ez az, meghalok, igeeeen, ne hagyd abba, jövök! AAAHHH!

Kikapcsolom a videót.

Leoltom a tévét.

Hús. Meredező farkak. Erekcio. Veriték. Lövellő magömlések.

Fejemben lármás, nyugtalanító varjúrajként kering a tömény szex.

Kikészítenek ezek a kazetták, kiszívják az erőmet.

Immár csak egy mindennapos bevezető szertartás, mielőtt maszturbálnék.

Először megnézem a kazettát, aztán kiverem.

A film csak előétel.

Önkielégítéseim mostanra lerázták a valóság béklyóját, elvonttá váltak, összetett metafizikai elvekből merítkeznek.

A jó és a rossz, az élet, az utód-nemzés, a DNS-sokszorosítás, a halál, Isten.

De ma valami világira van szükségem.

Egy test vonaglását akarom érezni az én testem alatt.

És nem marokba elélvezni.

Nem akarom, hogy a spermám a vécében végezze.

Rúgkapáló lábak közt szeretnék kimúlni.

Tétován járkálok a lakásban.

Csak azt tudom, hogy csillapítanom kell a kínzó vágyat, mely úgy körözik a koponyámban, mint a fogságtól felbőszült fenevad.

Lezuhanyzom.

A víz végigfolyik a testemen, csillogó csíkokban csorog, és ez ahelyett, hogy megnyugtana, még inkább felizgat.

Vén, frusztrált pávián, az vagyok.

A zuhany alatt velem együtt nők is vannak, csókolgatnak, fogdosnak, jól kidomborítják mindenüket, mint a legklasszikusabb pornófilmekben. Nők, hatalmas, sötét és örületesen duzzadó mellekkel.

Túltengő emlékek. Húslabdák. Szilikonnal teli léggömbök. Elég.

Felöltözöm.

Fölmarkolok egy köteg bankjegyet.

Leoltok minden lámpát.

Kimegyek az utcára.

Hideg van.

Bepattanok a FIAT Cromámba, és elindulok.

Száguldok, mint az őrült, a Rómát lyuggató aluljárókon át. Dugóba keveredek, a városfal mentén lustán, unottan hömpölyög a kocsisor.

Nyomom a dudát, és eljutok a Pratihoz.

Cola di Rienzo út.

Trastevere.

Ismét rám tör a szexéhség. Hála istennek, most kordában tudom tartani a szeretkezés utáni vágyakozást. Ha rosszul sülsz el, könnyen veszélyessé válok.

Rátérek az Olimpiai sugárútra, tolom neki 150-nel. Versenyzek egy metáلكék Golf GTI-vel, az örök rivállissal. Egy 128 lóerős gyorsítással ronggyá verem, megsemmisítem, lenullázom.

Jobbra fordulok, és csikorgó gumikkal megérkezem az Olimpiai Faluhoz.

Este kilenc óra, a húsvásár már jó ideje tart. Másik tízezer autó mögött

lépésben behajtok a fákkal szegélyezett nagyparkolóba.

Az utasterekben összezsúfolódva fiatal bikák kiáltoznak, buzdítják, bök-dösik egymást, úgy röhögnek, hogy kicsordul a könnyük. Üvölt a zene. Más kocsikban a magányos, nálam gátlásosabb férfiak leengedik az ablakot.

Kérdeznek, érdeklődnek, alkudoznak.

Na meg itt vannak a kibaszott báb-mészakodók, akik nem képesek megvenni azt, amire szükségük van.

Csak bámulni tudtok, rohadékok.

A brazil fiúk oldalt ácsorognak, meztelenek, sudarak, arcátlanok. Különös, csoda szép teremtmények. Nevetgélnek, összevesznek, rá se hederítnek a hidegre.

Bundák.

Csillogó bugyik.

Tűsarkak.

Egy szalmasárga hajú transzvesztita hajol be a kocsim ablakán. Egy óriás. Hatalmas kezei egykoron mást csinálhattak.

Úgy néz, mintha bennem talált volna meg mindent, amit kerest.

– Szép esténk van – mondja.

– Szép esténk van – mondom.

– Hogy hívnak, barna herceg?

– Mario.

– Szia, Mario.

– És te ki vagy?

– Margot.

– Akarsz szórakozni? – kérdezi.

– Mennyi?

– Neked kevés!

– Mennyi?

– Szájjal hetven, a többi száz.

– Rabló vagy, Margot! – nevetek.

– De velem akkorát élvezel, hogy belepusztulsz.

Allok a sorban, nem tudok dönteni, mit tegyek.

Báb-mészakodom. Elindulok.

A transzvesztiták hajba kaptak valami, a retiküljeikkel csépelik egymást, köpködnek, üvöltöznek, lökdösődnek.

Vesztett kutyák.

Az egyik kihívóan mutogatja a mellkasán duzzadó két csodás gömböt.

Mindig ugyanaz a história.

Az a vége, hogy összevesznek.

Felbukkan egy járőr-kocsi.

Kék fénysávok a sötétben.

A rendőrök próbálják szétválasztani őket, de közben nevetnek, hagyják, hogy kitombolják magukat, hogy óbégassanak.

Megyek tovább.

Áthajtok egy széles, a helyi forgalomtól nyüzsgő úton, és behajtok a kis utcák útvesztőjébe, ahol a néger kurvák strichelnek.

Egyet sem látok, aki tetszene.

Ocsmányak.

Csúnyák, igénytelenek, rongyosak. A brazil fiúk legalább kihívóak, izgalmasak.

Nem akarok se transzvesztitával, se néger lánnyal összegabalyodni.

Mit akarok?

Egy fiatal, fehér lányt szeretnék. Rutintalan, de tapasztalt. Magas és alacsony. Kacért és félénket.

Távolodom.

Robogok tovább.

Nyomom a kocsinak a széles, külvárosi utakon. 120. 140. 160.

Nem akarok kielégületlenül hazatérni.

Megyek még egy kicsit.

A magnóból Donatella Rettore legújabb sikere, a *Különösen éjszaka* szól.

Azt hiszem, kinézek a Róma-L'Aquila autópályára.

Ott emberesen kihúzathatom a kocsit. Aztán megállok egy autogrillnél, és eszem egy sajtos-sonkás szendvicset.

Készülök rákanyarodni a körgyűrűre, amikor az út szemközti oldalán meglátok egy lotyót.

Mit keres ez a luvnya a Casilina tizenkettes kilométerénél?

U kanyar.

A gumik csikorgása az aszfalton.

Melléérek.

Azonnal bepörget.

Úgy húszéves lehet. Rövid, fekete haj. Magas, karcsú. Testhez álló, bíborszín blúza alatt parádés mellek. Látom a kidomborodó mellbimbókat. Duzzadó, sötétlila rúzzsal átkent ajkak. Apró orr. Fekete miniszoknyát meg sötétvörös harisnyát visel. És fekete bőrcsizmát.

Lehúzzom az ablakot.

A lány körülnéz, mintha ellenőrizne valamit, majd kelletlen léptekkel közelebb jön. Keze a farmerkabátja zsebében. Rágózik.

– Őrjítő vagy. Mennyit kérsz? – kérdezem, miközben lehalkítom a magnót.

– Nem tudom – habozik. – Keveset.

Kissé vontatottan beszél.

– Mennyi az a kevés?

– Te mit gondolsz, mennyibe kerülhet, hogy megkefélj?

Közben nekidől a kocsiablaknak. Idegesnek tűnik, és fáradtnak is.

– Hát, nem is tudom.

Készületlenül talált a dolog. Nekem három gurigát simán megér. Megszólalok: – Százötvenezer líra a te tarifád.

Gondolkodik egy csöppet. Az ég-re emeli a szemét, összeráncolja a homlokát, fejben számolgat, majd azt mondja: – Rendben. Szálljak be?

– Persze. Szállj be, gyere.

Beül.

Egyesbe kapcsolok, és elindulok.

– Szép kocsi!

– Köszönöm. Hová megyünk?

– Tovább egyenesen.

Megyünk egy darabig. Nincs nagy forgalom. Egyre ritkulnak a házak, eltűnik a város, nyomorúságos, elhanyagolt vidék veszi át a helyét, szaniter-, csempe- és alumíniumnyílászáró-gyárak hatalmas raktárépületeivel.

– Kicserélhetem a zenét? – kérdi.

Laura Pausini legfrissebb dala szól, a San Remó-i fesztiválról.

Farmerkabátja egyik zsebéből előhúzz egy kazettát.

Berakja a magnóba.

Kemény rock. Metál.

– Mi ez?

– Sepultura!

– Nagyon állat, tényleg.

Fél kézzel benyúlok a combjai közé, úgy tesz, mintha észre sem venné.

Nem nyitja szét a lábát.

Kétoldalt jó kis földes területeket látok, ahol leparkolhatnánk.

– Megállunk? – kérdem kis idő múlva, nincs már kedvem tovább vezetni.

– Figyelj, háromszáz méter múlva van egy út jobbra, kanyarodj le.

– Hová viszel?

– Haza hozzám.

– Haza hozzád?!

A faszba, megfogtam az isten lábát! Azt hittem, hogy a kocsiban fogjuk csinálni, ehelyett ágyon, tető alatt kettýinthetem meg.

Klassz!

Lefordulok jobbra.

Egy borzalmas, kátyúkkal és sáros pocsolyákkal teli úton haladunk.

Tiszta kosz lesz a kocsi, és féltem a felfüggesztéseket is.

Elhagyunk pár rozoga viskót és egy gazos foci pályát.

– Mindjárt ott vagyunk – mondja előrenézve, a rágóval a szájában.

Megteszünk még öt-hatszáz métert egy kietlen mezőn keresztül, és

megállunk egy régi, dűledező ház előtt.

Két szint.

Cseréptető.

Repedések.

Vakolat alig.

Gyenge fény a felső szintről.

– Na végre, megjöttünk – mondja, és visszaveszi a kazettáját.

Beüzemelem a riasztót.

Kiveszem a rádiót.

Kiszállunk.

– Nem fogják ellopni az autóm? – kérdezem körülnézve.

– Nyugodt lehetsz.

Követem.

Bazi jó segge van.

Előveszi a kulcsát, és kinyitja a vaskapu lakatját.

Bemegyünk a házba.

Lámpát kapcsol, rideg, élettelen neonfény gyúl.

Nappali.

Tévé.

Kanapék és fotelek, még védőfóliában.

Egy kerek asztal. A közepén csipkés kis terítő, rajta egy lábas, benne száraz virág.

Meszelt falak.

Szomorú bohócokat ábrázoló olajfestmények.

– Vetkőzz! – szól rám.

– Nincs valami nagy meleg.

– Fölmegyek befűteni.

– Itt csináljuk?

– Igen, a kanapén.

– Oké.

Eltűnik a fölfelé vezető lépcsőn.

Nem látok fűtőtesteket.

Sebaj.

A hideg ellenére kanos vagyok.

Már fáj a farkam.

Leveszem a kabátot.

Leveszem a cipőt.

Csak az alsógatya és az ing marad.

Nem jön.

Aztán végre megjelenik.

Még mindig rágózik.

Leveszi a dzsekijét.

Leveszi a miniszoknyát.

Bugyi.

Harisnya.

Magammal húzom a kanapéra.

Rám borul.

Szorítom.

Fölemelem a karját.

Felhúzom a blúzát.

Leveszem a bugyiját.

Hagyja.

„Jólesik, mi? Beindultál?” – mondom magamban, nem azért, mintha ezt látnám rajta, inkább, mert felizgat ilyen dolgokat mondani.

Letolom az alsónadrágom, és kézbe veszem óriási farkamat.

Belesüpped a kanapé nejlónjába, és én már rajta is vagyok.

Fátyolos szemekkel néz.

Megkeresem a pináját.

Beledugom pár ujjam.

– Jaaaaaaajjj! – üvöltök.

Rettenetes, pokoli erős fájdalom a fülemnél.

Tűz.

Kinyitom a szemem.

Valaki elkapta a fületem, és úgy csavargatja, mint egy vizes rongyot.

– Mit művelsz te itt? – ordít egy zord hang a hátam mögül.

A gazdája meztelenül lerángat a kanapéről, és földhöz vág.

Hideg a kőpadló.

Próbálok felállni.

Szájba rúg.

Érzem, ahogy a cipője talpa darabokat horzsol le az ínyemből.

Egy tagbaszakadt alak rugdal. Ősz haj. Disznóorr. Marhaszem. Vadállati vigyora megmutatja sírkőszerű fogait. Retkes atlétatrikó van rajta. Meg ormótlan, szakadt, szürke flanelnadrág. Mészfoltokkal.

A kezében egy hosszú, recés ke-
nyérvágókés.

Honnan került elő?

Mit akar tőlem?

– Mit csinálsz? – kérdi.

– Ki... én? – felelem, miközben
próbálok feltápáskodni.

Egyetlen rúgással visszaküld a
földre.

– Te!

– Én?

– Igen, te!

– Fizetek. Fizetek.

– Jaj, apa, hagyd, ne bántsd –
mondja a lány, és felhúzza a bugiját.

Távrolról szemlél, mint egy irgal-
mas madonna.

Félek.

Halálfélelmem van, nem tudom
levenni a szemem a rusnya nagy bő-
kőről a melák kezében.

Most feltrancsíroznak, mint egy
disznót. Apa és lánya együtt. Aztán
becsomagolják csurom vér testrészei-
met a kibaszott foteleiket borító át-
látszó műanyagba. Azért tették rájuk,
hogy ne koszolódjanak össze.

Mindig így csinálják.

Tudom.

Pocsékul vagyok.

– Mit akartál a lányomtól, szar-
csimbók?

– Semmit, esküszöm.

– Hogyhogy semmit, miért mász-
tál rá, mint egy állat?

Nem tudom, mi a faszt válaszol-
jak.

Elsírom magam.

Érzem a számban a vér és a könny
émelyítő ízét.

– Mit akartál vele csinálni?

Miért ismételtetgeti ezt a kérdést?

A napnál is világosabb, mit akar-
tam csinálni. Basszus.

– Hé, szarcsimbók, méltóztatnál
válaszolni?

Mellkason rúg.

Üvöltök.

A lány csak ül nyugodtan, és rágja
azt a nyavalyás gumiját.

– Szóval?

– ...Én csak... én csak... én csak
szeretkezni akartam vele. Kifizettem
volna, az utolsó líráig. Esküszöm.

– Jól van. Pontosan ezt akartam
hallani. Most pedig állj fel.

Felhúz.

Leültet a kanapéra a lánya mellé,
aki időközben elővett egy walkmant
az egyik fiókból, és fülhallgatóval a
fülében végignyúlt az ágyon. A zene
ütemére rázza a térdét.

– Mutasd.

Az atya odalép hozzám, felhúzza
az ajkamat, és gondoskodón belenéz
a számba.

– Ne aggódj. Ebcsont beforr.

– Mit akarsz tőlem? A pénzemet?
A kocsimat? – szepegem.

– Neeem, egyiket sem. Nem ér-
dekelnek a javaid. Azt akarom, hogy
folytasd, amit Priscillával csináltál. Azt
akarom, hogy közösj. Hogy páro-
sodj. De nem Priscillával, hanem a
húgával, Pierával. Meglátod, tetszeni
fog – mondja simulékony hangon.
Szinte kedves.

– Milyen ez a Piera? – kérdezem
csüggedten.

– Csinos, és nagyon be van ger-
jedve. Eljött az utódnemzés ideje.
Gyere.

Újra elkapja égő, feldagadt füle-
met, és húzni kezd.

– Hová viszel? Hová viszel?

Végigvonszol a nappalin, el az
ebédlőasztal mellett, el a bárszekerény
mellett, egy ajtó elé.

Kinyitja.

Az ajtón túl a sötétség.

Egy fekete, fénytelen világ.

– Gyerünk, befelé, Piera már vár.

A földre vetem magam.

Négykézláb menekülök.

Belekapaszzkodom a bárszekrénybe, irgalomért esedezem. Egy cseppnyi emberségért.

Megint rugdal.

– Ne légy udvariatlan, csődöröm! – mondja, és rohadó fogait kivillantva felkacag.

Megragad a hajamnál fogva.

Fölemel a földről.

Megpörget a levegőben, és taszít gál az ajtó felé.

Megvetem a lábam de erősebb nálam.

Ellenállok, de hiába.

Elhajít.

– Neeeeeeee! Neeeeeeee! Neeeeeeee! Neeeeeeee! Neeeeeeee! – üvöltök, miközben repülök a sötétben.

Becsukódik az ajtó.

liiiiii Bang.

Zuhanok lefelé, egyre lejjebb.

A betonlépcsőkön landolok, esetlenül, puffanva.

Beütöm a fejem.

Vörös villámok, lila gombák villannak fel a pupilláim mélyén.

Beütöm a hátam.

Így maradok egy darabig, a földön fekve, hallom a testem fájdalomkiáltásait.

Próbálok megmozdulni, de nem megy.

Felülök.

Fölmászok egy, kettő, három lépcsőfokot az ajtó felé, mint egy megtaposott pók.

Az ajtó kívülről bereteszelve.

Ököllel ütni kezdem.

– Nyissátok ki! Nyissátok ki! Engedjete ki! Rohadékok!

Nem nyitják ki.

Nem nyitják ki.

Nem nyitják ki.

Fázom.

Csak az ing van rajtam.

Megint dörömbölök.

Nyirkos a levegő.

Furcsa bűz terjeng, avas rothadás-szag.

Ocsmány halálszag.

– Könyörgök, nyissátok ki! Isten nevében, nyissátok ki! Vigyétek a kocsimat, csak nyissátok ki. Könyörüljete rajtam, kérlek, kérlek titeket, kérlek... – ismételve egyre halkabban.

Nagyon sokáig ott maradok.

Aztán úgy döntök, lemegyek.

Egy alig megvilágított pince.

A földön csak föld.

A pince legmélyén az alacsony mennyezet alatt egy ágy meg egy tévé. Egy kisszekrény. Gyér fény. A tévé bekapcsolva. Valaki fekszik az ágyon, és a tévét nézi.

A vasárnapi varietét nézi. Hallatszik a szőke műsorvezetőnő hangja.

– Bocsánat... Elnézést... – mondom, próbálom magamra irányítani a figyelmét.

Amennyire tudom, eltakarom a fütykösömet.

– Ki az? Jöjjön közelebb. – Egy női hang.

– Mariónak hívnak. Nem akarom zavarni. Látom, a vasárnapi varietét nézi.

– Jöjjön közelebb.

– Mennék, de nincs rajtam nadrág.

– Ne szégyenlősködjön. Mintha otthon volna.

Lépegetek, kezem a farkam előtt.

Egy gyönyörű lány.

Fitos orr. Enyhén kiálló arccsont. Szemei helyén két kis hegyi tó. Szőke haja feltűzve. Hatalmas, pihe-puha ajkak.

Csodalény.

– Mario Recchi, örvendek.

Kezet nyújtok. Mozdulatlan marad a nyakáig érő takaró alatt.

– Örvendek, Piera Nardi... *Azért jött?*

– Miért is?

– Hogy gyereket csináljon nekem. Apám mondta, hogy fog keresni valakit... Maga az?

– Persze. Persze. Én vagyok. Az apja engem kért meg erre a szíves-ségre...

Próbálok meggyőző hangon beszélni.

– Nézze, van velem egy kis gond... Biztosan akarja? Nem szeretném, hogy aztán megbánja. Meg igazából én még sosem csináltam...

– Semmi gond. Tényleg. Egyszerű, hagyatkozzon csak rám...

Odalépek hozzá, és megcsókolom, mire ő lehunyja a szemét.

Milyen bájos!

Leveszem róla a takarót.

Át্যাég!

Fémes csillogás vakít el. A karjai és a lábai helyén fémprotézisek vannak. Jókorá króm-vanádium fogaskerekek. Hosszú, szénszálas rudak. Mikrochipek.

Egy terminátor. Egy cyborg.

– De hiszen ez mind német technológia. Azok meg – mondom a vádlijai helyén lévő lengéscsillapítókra mutatva – a Porschékhoz valók, én is ilyet rakattam a Cromámra. Nagyon jól szuperál. De hogyan...?

– Amikor tízéves voltam, imádtam az autók közt rohángálni, egyiktől a másikig. Egy nap aztán két autó egyszerre kanyarodott, az egyik jobbra, a másik balra, két párhuzamos utcába akartak befordulni, és én közéjük szorultam... Most sosem jöhetek ki innen. Szégyellnek. Rozsdásodom?

– Dehogy. Ne is szaporítsuk a szót... lépünk a tettek mezejére – mondom.

Ráfekszem. Piera fémes öleléssel magához szorít. Dugni kezdem.

Zsenge szűz.

Miközben csináljuk, hallom a fogaskerekek moráját, a kormány szervó bűgását, a golyóscsapágyak zaját.

Csináljuk minden pózban.

Talicska. Daru. Markoló. Fogorvosi szék.

Egy óra elteltével hullafáradt vagyok.

Heverünk egymás mellett, nézzük a vasárnapi varietét.

– Jó volt? – kérdezem meglegedetten.

– Nagyon, tényleg... Egy ponton valami furcsát éreztem...

– Normális. Ez a gyönyör.

Előveszem az ingem zsebéből a cigarettát.

– Kérsz egy szálát?

– Persze. De még sosem dohányoztam.

Elmagyarázom neki, hogy kell le-tüdőzni és kifűjni a füstöt. Azonnal megtanulja.

Szép látvány, ahogy acélkarmaival szorítja a cigarettát.

– Bocs, kíváncsiskodhatok egy kicsit? Miért akarsz annyira gyereket?

– Mindig egyedül vagyok. Apám és a nővérem ritkán jönnek le. Folyton csak tévézek. Ezért szeretnék gyereket, egy kis lurkót, akit nevelhetek meg szeretgethetek. Tudod, hogy van ez...

– Figyelj, Piera, van a számodra egy ajánlatom, gyere velem. Boldogok lehetnénk... Nekem baromira tetszel, én bejövök neked?

– Nagyon.

Csókolózunk.

– Akkor induljunk... – mondom.

– Rendben.

Piera feláll, mereven, mint egy bábfigura. Ráterítem az ingem. Én egy lepedőbe burkolózom.

Precízen lépeget, majd fölmeleg a lépcsőn.

– Gyerünk! Törd be az ajtót, Piera!

Piera nekifeszül a protéziseivel az ajtónak, és könnyedén ledönti. Követem.

Az apa meg a lány ott ülnek az asztalnál a nappaliban.

Pesztós tésztát esznek.

– Uram, bocsásson meg... Megőrülök Piera lányáért. Szeretném feleségül venni...

A rohadék föláll, rám veti magát, és miközben próbál megfojtani, azt mondja: – Hogy a faszbba merészeled... Csak most ismerted meg. Megöllek!

Nem bírok megszólalni, sem levegőt venni. Szerencsére Piera kinyújtja gépkarját, és letépi rólam. Ráhajítja az egyik kanapéra.

– Bocsáss meg, apa. De Mario és én szeretjük egymást...

A nővére egész idő alatt nem mozgott. Eszi a tésztát, mintha mi sem történt volna.

Elindulunk kifelé, kéz a kézben. De alig érünk ki, Piera vijjogni kezd.

– Ez apám műve! Riasztót szerettem rád! – mondja sírva.

– Ne aggódj! Ez egy Cobra. Gyerkejték – felelem.

Fogom a távirányítót, és elnémítom.

– Menjünk. Vár ránk a világ – mondom végül, és megszorítom acélkezét.

Matolcsi Balázs fordítása

Niccolò Ammaniti az új olasz írónemzedék egyik legismertebb és legelismertebb tagja. Legnagyobb sikereit a 2002-ben megjelent *En nem félek* című regényével, melyből Olaszországban több mint egymillió példányt adtak el, valamint a 2007-ben kiadott, és még abban az évben a legrangosabb olasz irodalmi díjat, a Premio Stregát elnyerő, *Ahogy Isten parancsolja* című művével aratta. Mindkét könyvből nagy sikerű film is készült, az Oscar-díjas Gabriele Salvatores rendezésében.

Cesare Pavese

Akár a föld, oly sötét,
akár a föld. Évszakok,
álmok apró darabja,
mely a hold fényében
oly réginek tűnik immár,
mint az a kéz: anyád keze,
a gyertyatartó csonkján.

1945. október 27.

Té, mint a föld, olyan vagy,
ősi és kimondhatatlan.
Té nem vársz semmit,
legfeljebb a szót, mely
úgy érik a mélyben,
mint faágak közt a gyümölcs.
Szél közelít... Halott és
száraz minden, mi benned
szárnyra kap, és elrepül:
rég mozdulatok, szavak.
Té remegsz a nyárban.

1945. október 29.

Mint a domb, olyan vagy te is,
és mint a köves ösvény,
játék a nádasokban,
és ismered a szőlőst,
mely minden éjjel hallgat.
Té nem mondasz szavakat.

Van egy föld, ami hallgat,
és nem a te földed.
Régóta csend honol
virágain és dombjain.
Folyókkal, mezőkkel teli.
És csend ül rajta,
szakadatlan... Sötét ajak,
sötét szem: a szőlő te vagy.

Föld vagy, mi vár, hallgatag.
Nem ejt ki szavakat.
Napok múltak el a
vörösén izzó ég alatt.
Felhőkkel játszottál.
Gonosz a föld –
te mindezt jól tudod.
Te vagy a szőlő.

Rád talál újra a felhő,
visszatérnek a nádasok,
mint a hold távoli árnya.

És újra szólni tudsz majd,
ha véget ér a rövidke játék,
mit holdas éjjel játszhatunk.
A lázas ifjúság után,
édes lesz újra a csend.
Föld vagy, és szőlőligetek.
Izzó csendben ég
majdan a vidék:
máglyád meggyújtja az estét.

1945. október 30–31.

Faragott kő az arcod,
kemény föld a véred,
a tenger felől jössz.
Mindent befogadsz, átszűrsz,
majd kilöksz magadból,
akár a tenger. Szívedben
csend van: néma,
szenvedő szavak. Sötét vagy,
neked a hajnal hallgatag.

És mint a föld hangjai –
olyan vagy – vödör
csobbanása a kútban,
a tűz éneke,
egy alma koppanása;
lemondó, halk szavak
suttogása a küszöbön.
A gyermek kiáltása – dolgok,
mik sosem múlnak el.
Te ez maradsz. Sötét vagy.

A föld dobbanásától
elzárt pince vagy...
Ahová egyszer, mezítláb,
leмент a gyermek,
és nem feledi, soha.
A sötét szoba vagy,
feledhetetlen,
mint a régi udvar,
ahol szép volt a hajnal.

1945. november 5.

Nagy Ágnes Noémi fordításai

Cesare Pavese (1908–1950) a modern olasz irodalom világszerte ismert klasszikusa.

Francis Edeline (1930) belga költő, a liège-i „μ” csoport tagja, a Journal des poètes munkatársa.

Françoise Hàn (1928) francia költő, tucatnyi kötete jelent meg a Jacques Brémond kiadónál.

Jacques Réda (1929) a M. Deguy, D. Roche nevével fémjelzett klasszikus-modern nemzedékhez tartozó francia költő.

Jacques Roubaud (1932) a mai francia költők vezéregyénisége. A trubadúrok és a szonettek nemzetközileg elismert szakértője. Az OULIPO csoport tagja. Több regénye is megjelent.

Marin Sorescu (1936–1997) román költő, drámaíró. Szinte minden irodalmi műfajban jelentőset alkotott. Herder-díjas. Színdarabjai a világ számos színházában gyakran sikerrel szerepelnek.

Gheorghe Grigurcu román költő és kritikus. 1936-ban született.

Aglaja Veteranyi (1962–2002) magyar–román házasságból született romániai német költő, író.

Ioan Buteanu 1969-ben született Kolozsváron. Eddig három kötete jelent meg, valamint egy kétnyelvű válogatás *Álmoktól összezavarva* címmel (Kriterion kiadó, Kolozsvár, 2005).

Francis Edeline

Köszáló békák

Lovagolva a szél hasán
A szellem hiábavaló legelőin
Eltüntetjük ezt a kevéske időt
Izzadságunk salakja
Hiába szűrődik
Lehetőségeink szitáján
Csak rongy marad és szőrcsuha
A papra aki táplálni akar minket
Gerendáival pojácáival
Templomkertjével és áltárgyaival

Françoise Hàn

Részlet Egy piros levélből

a metszeten egy álló
alak látható

valószínű az aki
a történelem előtti korból
megyen másfelé

aki eltávolodott a törzstől

akinek révén a Föld
többé nem lapos

aki kikezdi a horizontot
mint karcolótű kikezdi a rezet

aki egy vájatból kibontja
a teljes űrt

Jacques Réda
N. kék kosztümben

Gyere

az ajtónak támaszkodom, melynek üvege
Remegve lángol a rézsútos estében; azzal a tiszta
Lendülettel, kék kosztümben, mely felülmúlja
Az unikornis-szökellést, fecske-nyilallást;

várlak

A sötét forgatag taraján, amely egyre magasabbra
Emeli karjaidat,

a csendet és időt ringatókat.

Lépj végre meztelenül az örvény szélére és fedd fel
A megrendülés gyökereinek gyökereit.

Jacques Roubaud
Részlet az ε kötetből

I.3.I3

legjobb lenne fényt cserélni két szétváló
homokszem szemében élni egyetlen zöld padnak lenni főként
a pusztaságban a központi tavasz mindig reggel öt órakor jön

legjobb lenne ha létezne egyáltalán valami legjobb a mindig azonos
pusztaság elmélyítéséért (galambtojásig kicsinyített struccként
vagy a színek végtelenségéig nyújtott vízcseppjeként)

legjobb lenne tehát határozottan mozdulatlanul akkor rögzíteni
a követ amikor belemártja az acélt a vízbe (egy száj nyílik
és a zűrzavarig remeg)

legjobb lenne ha lehetne örült tökéletesen időznünk az időben megvetni
lábunkat egy ponton mint a fehér só-émlékezetbe kövült
Lót

Papp Tibor fordításai

Marin Sorescu

Mily lapszus

Cromwell valakit lefejezett.
Vagy az ő fejét vágták le?
Mily lapszus
A fejsze élén!

Gheorghe Grigurcu

Fabula fabulája

Egy hegy lohol
a burgonya után
egy folyó üldöz
egy lombot
egy helikopter követ
egy hangyát
egy fabula puskával
vadászik a tanulságra

Aglaja Veteranyi

Rokonok

Helénának hívják. A ház patkánya is Heléna.
Nappal Heléna-patkány szabadon mászkálhat
az egész lakásban. De este vissza kell vonul-
nia a kalitkába, a pincébe. Heléna férje utálja
a patkányokat és a pusztta látására elkezd vaka-
rózni.
A rokonok vidéken baromfit és nyulat tenyész-
tenek. És mindegyik neve Heléna.

Szlafkay Attila fordításai

Ioan Buteanu

A szél a lapok között

Közepe táján
a könyvben már semmi sem történt,
csupán összegyűlt néhány
olvasatlan hír,
összeragadt lapok,
a tisztázatlanul elhalt
szívem.

Egy angyal,
mely úgy néz ki, mint anya,
harcol velem.
Mellkasomból
képtelen válaszolni neki
szívem, a
tisztázatlanul elhalt:
egy tetűtojás,
egy gyöngyház tojás,
sokat csodált
kincsem,
remekem,

halott,
tisztázatlanul.

Az angyal, akit dorgálok, mint anyámat,
öklével töri szét
csillogó kincsem,
egy kisebb
serkét,
mely most, és végre, fáj.
Egy kisebb
madár,
a hidegtől ájultan,
könnyekbe gyantásodva.
Valami
előre láthatatlan,
láthatatlan, olvashatatlan,
szökdécsel, mint a tetű,
mint a betű.
Majd, később, hancúrozni kezd
a szél a lapok között.

Király Farkas fordítása

Annie Saumont

Nana

Folyvást csak tűnődöm. Miért zártak be ide? Nem rossz hely ez. Jó itt, a szekrényben akad harapnivaló. A parányi ablaküvegen át nézem a platánfát, ahogy hajladozik a heves szélben. Csak nem képzelik, hogy félek a széltől? Végére is Bretagne-ban nőttem föl, láthattam fújni és hullámokat borzolni. Igaz, nem volt olyan makacs, mint ezen a tájékon. Gyakran megesett, hogy alábbhagyott, hirtelen lecsillapodott.

Utoljára egy homokos parton sétáltam. A kék ruhámat viseltem. Szürke homok, szürke tenger fehér habbal. Egyedül voltam. Ne hazudj! Volt ott egy leány. Testes volt, vörös-fehér rövidnadrágba préselte magát. Amolyan szűk, testhez állóba. Lába, lábfeje pucér volt. Fejét vászonsapka fődte, a szélvihar miatt hordják errefelé. Állszíjjal, hogy ne essen le. Rám mosolygott.

Nem félek. Nézzék, nem remegek. Nézzék, a kezem nem végez nevetséges mozdulatokat. Sohasem érzem, hogy remegne. A körmeimet nem rágtam le. Képzeltetik – de végére is kicsodák maguk? Arra utasítottak, ne szóljak senkinek, nincs körülöttem semmi, csak beton, no meg egy asztal székkal és keskeny ágygal.

Nina jön majd. Vagyis amint megtalálják. Keresik. Nem értem, milyen Nináról van szó, de úgy gondolom, jobb, ha megvárom, mielőtt nekilátok az élelmiszerkészleteknek. Van halpástétom meg friss zöld, vagyis saláta egy nagy műanyagedényben. Kenyér öt gabonából. Két alma. Joghurtok. Persze lehet, hogy már lejárt a szavatossági idejük.

Ezeknek az embereknek a modora nem háborított föl. Isten háta mögötti vidékeken az embernek uralkodnia kell magán, ha teszteknek, próbáknak vetik alá. Megkérdeztem: Nina? Ő – az egyenruhás férfi – azt felelte, hogy Nina előbb vizsgálatok tárgya lesz. Azt állítottam – ő ismét bezárta már az ajtót –, hogy sohasem találkoztam Ninával.

Félek vajon?

Igen, erőt vettem rajtam a nyugtalanság, amikor megkondultak a harangok. A lélekharang? Nem ismerem a szabályokat, a bevett szokásokat. A gondolat fölmerült bennem – Nina. A temetéséhez kondultak meg. Nem féltem igazán. Ninát nem ismerem.

Valami járványra hivatkoztak, ami az egész vidékre kiterjedt. Azokat, akik úgy tűnt, megkapták, el kellett szigetelni. Lappangás ideig-óráig. Majd lepiszegték. Hamarosan jobban lesz. Vagy alattomosan tört magára, szívroham, kegyetlen halál. Ne mondja nekem, hogy mind egy szálig meghaltak. Ne mondja, magához beszélek, magához, akit sohasem láttam, de aki faképnél hagyhatna, ne mondja, hogy maga is meghalt.

Tegyük föl! Mondjuk, találkoztam Ninával e hosszú utazás során. Tegyük föl, ugyanarra a repülőgépre szállt föl, mint én, tegyük föl, hogy mielőtt az ellenőrző pultok elé járultunk, mindketten a légkondicionált teremben tartózkodtunk, a segítségre szoruló külföldiek irodájában, és vártuk, hogy a gép átmenjen az ellenőrzéseken, amit egy új fölszállás megkövetel. Engem elsőként szólítottak, nem hallottam a nevét. Tegyük föl, hogy mindketten ugyanak a bájos utaskísérőnek a társaságában haladtunk el a vámosok előtt. Nina ily módon behatolt az életembe anélkül, hogy kívántam volna.

Talán az a természetes leány volt Nina a homokos parton; nyugodt volt, nevetett a bajusza alatt – igen, akadt neki egy kicsi – túlon túl rövid nadrágba és gyűrött rövid ujjú trikóba bújva. Vagy talán az volt ő, aki kedvesen így szólt, amikor visszatértem a pályaudvarra, hogy milyen kutyaidő van, jöjjön, igyunk egy kávét! Azt feleltem, nem köszönöm. Félttem. Másnap a hatóság elé kerültem, félttem.

A következő napokban átéltem az aggodalmat. Közömbösen bántak velem. A járvány kitört, és engem karanténba kellett zárni. E falak közé vezettek. Akkor megtudtam – ezt nem lehetett vitatni –, hogy mostantól fogva egyetlen megmásíthatlan igényem az lesz, hogy egyedül legyek a földön. Hogy többé sohase érjek emberekhez. Nem hiányozna nekem még a homokos part sem, és Nina sem, aki a homokos parton halad. Mint valami álomban.

Bezártak ebbe a szűkös szobába. Néha bejönnek. Ellátnak ennivalóval. Dolgokat raknak rendbe a szekrényben. Egy percre kikísérnek, elkísérnek az illemhelyre. Elvéve elejtenek egy-egy szót, fárasztanak. A magány az én választásom. Még akad két-három erdei gyümölcsös joghurtos üveg a hűtőtálcán.

A bűnügyi megbízott úgy döntött, őrizetbe vetet egy asszonyt, aki feltételezések szerint felelős egy Nina G. nevű húszéves leány – esetleg véletlen – haláláért. A vádlott mindeddig azt állítja, semmit sem tud az áldozatról. Azt várják, jelentkezzenek a vízbefojtás tanúi, de semmi esély nincs arra, hogy megfontolatlan túrázók kinn maradtak volna a viharok legerősebbikében, amely a múlt héten dühöngött a paekariki parton.

Thomas Bernhard

A hangimitátor

A hangimitátor, aki tegnap este a sebészeti társaság vendégeként lépett föl, a Pallavicini Kastélyban tartott előadás után közölte, hajlandó eljönni velünk a Kopaszhegyre, a Bécsi Erdőbe, hogy ott bemutassa művészetét a minden művészt tárt kapukkal fogadó házban, és természetesen nem igényel tiszteletdíjat. Megkértük a hangimitátort, aki az angliabeli Oxfordból származott, de a bajorországi Lanshutban járt iskolában, és eredetileg puskaművesként dolgozott Berchtesgadenben, a Kopaszhegyen ne azt ismételje meg, amit a sebészeti társaságban adott elő, hanem teljesen más dolgot adjon elő, más hangokat utánozzon, mint a Pallavicini Palotában, s ezt ő megígérte nekünk, akiket lázba hozott a Pallavicini Kastélyban előadott műsora. A hangimitátor valóban teljesen más, többé-kevésbé ismert hangokat utánozott előttünk a Kopaszhegyen, mint a sebészeti társaság előtt. Kívánságokat is közölhattünk, amit a hangimitátor a legnagyobb készséggel teljesített. Ám amikor fölvetettük, a végén tulajdon hangját utánozza, így felelt, azt nem tudja.

Pisa és Velence

Pisa és Velence polgármesterei megállapodtak, hirtelen megbotránkoztatják városaik lakosait, akiket évszázadokon át Pisa és Velence ugyanúgy lenyűgözött. Azt határozták el nevezetesen, hogy egy éjszaka leforgása alatt titokban a pisai tornyot Velencébe, a velencei Campanilét pedig Pisába szálllíttatják, és fölállítatják. Szándékukat azonban nem tudták eltitkolni, és pontosan azon az éjszakán, amelyen a pisai tornyot Velencébe és a velencei Campanilét Pisába akarták szállíttatni, bevitték őket a bolondok házába, természetesen a pisai polgármestert a pisai bolondok házába, a velencei polgármestert a velencei bolondok házába. Az olasz hatóságok teljes mértékben bizalmasan tudták kezelni dolgukat.

Eduardo Galeano

A lázálom joga

Már születőben van az új évezred. Nem mintha túlságosan komolyan kellene venni a dolgot: végtére is a keresztény időszámítás szerinti 2001. év a muzulmánok 1379., a maják 5114. és a zsidók 5762. esztendeje. Az új évezred egy január 1-jén születik meg. A római birodalom szenátorai döntöttek így, az ő szeszélyüknek köszönhető ez. Egy szép nap úgy határozta, szakítanak azzal a hagyománnyal, hogy a tavasz kezdetén ünneplik az új évet. A keresztény korszak időszámítása is egyfajta szeszélyből ered: egy szép napon a római pápa úgy határozott, keltezi Jézus születését, noha senki sem tudja, mikor született.

Az idő fűtyül a határokra, amiket kitalálunk számára, hogy bemesélhessük magunknak, engedelmeskedik nekünk, ám az egész világ ünnepli ezt a határt és fél tőle.

Felhívás a röptetésre

Évezred megy, évezred jön, az alkalom kedvez arra, hogy a lángoló ige szónoikai beszédek tartanak az emberiség sorsáról, és Isten haragjának szóvivői beharangozzák a világ végét és a teljes pusztulást, miközben az idő csendben folytatja útját a végtelenség és a titok mezsgyéjén.

Az igazat megvallva, nincs aki ellenálljon: egy ilyen időpontban, bármily önkényes is, bárki kísértést érez, hogy föltegye magának a kérdést, milyen lesz az elkövetkező idő, de hát honnan tudhatná az ember, milyen lesz. Egyetlen dologban vagyunk biztosak: a huszonegyedik században, ha még itt vagyunk, valamennyien a múlt század emberei leszünk, és ami még rosszabb, az elmúlt évezred emberei leszünk.

Bár nem tudjuk kitalálni az időt, ami beköszönt majd, de legalább jogunk van elképzelni, mit szeretnénk, milyen legyen. Az Egyesült Nemzetek 1948-ban és 1976-ban meghirdették az emberi jogok terjedelmes lajstromait, ám az emberiség óriási többségének nincs egyéb joga, mint látni, hallani és hallgatni. Mi történik, ha elkezdjük gyakorolni az álmodás soha meg nem hirdetett jogát? Mi történik, ha lázálomba ringatjuk magunkat egy kis időre? Szemünket a gyalázon túlra szegezzük, hogy kigondoljunk egy másik lehetséges világot:

- a levegő megtisztul minden méregtől, amely nem az emberi félelmekből és az emberi szenvedélyekből ered;
- az utcákon az autókat szétlapítják a kutyák;
- az embereket nem vezeti az autó, nem programozza be a komputer és nem vásárolja őket a szupermarket és a televízió sem nézi őket;
- a televízió nem lesz a család legfontosabb tagja, és úgy kezelik majd mint a vasalót vagy a mosógépet;

- az emberek azért dolgoznak majd, hogy éljenek, ahelyett hogy azért él-
nének, hogy dolgozzanak;
- a büntető törvénykönyvekbe belefoglalják az ostobaság bűnét, amit azok
követnek el, akik azért élnek, hogy birtokoljanak vagy szerezzenek, ahe-
lyett hogy egyszerűen csak élnének, miként a madár énekel anélkül, hogy
tudná, hogy énekel, és miként a gyermek játszik anélkül, hogy tudná,
hogy játszik;
- semmilyen országban sem azokat a fiúkat vetik börtönbe, akik meg-
tagadják a katonai szolgálat teljesítését, hanem azokat, akik teljesíteni
akarják azt;
- a közgazdászok nem nevezik életszínvonalnak a fogyasztás szintjét és
nem nevezik életminőségnek a dolgok mennyiségét;
- a szakácsok nem hiszik azt, hogy a languszták el vannak ragadtatva, ha
élve forralják fel őket;
- a történészek nem hiszik azt, hogy az országok el vannak ragadtatva, ha
megszállják őket;
- a politikusok nem hiszik azt, hogy a szegények el vannak ragadtatva, ha
ígéreteket ehetnek;
- az ünnepélyesség nem fogja továbbra is azt hinni, hogy az egyetlen erény,
és senki nem vesz majd komolyan senkit, aki nem tud gúnyt űzni önma-
gából;
- a halál és pénz elveszti varázslatos hatalmát, és a gazember sem elhalá-
lozás, sem szerencse folytán nem változik át erényes lovaggá;
- senkit sem tekintenek sem hősnak sem ostobának azért, mert azt teszi,
amit helyesnek vél ahelyett, hogy azt tenné, ami megfelel neki;
- a világ nem a szegények, hanem a szegénység ellen visel háborút, és a
hadiipar nem tehet mást, mint hogy csődöt jelent be;
- az étel nem áru lesz, és a közlekedés sem lesz üzlet, mivel az étel és a
közlekedés emberi jogok;
- senki sem hal éhen, mert senki sem hal meg gyomorrontásban;
- az utcagyerekeket nem kezelik szemétként, mert nem lesznek utcagyere-
rekek;
- a gazdag gyermekeket nem kezelik úgy, mintha pénz lennének, mert
nem lesznek gazdag gyermekek;
- az oktatás nem lesz azok kiváltsága, akik meg tudják fizetni;
- a rendőrség nem lesz azoknak az átka, akik nem tudják megvásárolni;
- az igazság és a szabadság, amelyek elválasztva élésre ítélt szíami ikrek,
egyesülni fognak, és jól összetapadnak háttal a hátnak;
- egy fekete nő Brazília elnök asszonya, egy mások fekete nő pedig az
Egyesült Államok elnök asszonya lesz; egy indián nő Guatemalát kormá-
nyozza, egy másik Perut;
- Argentínában a Plaza de Mayo örült női a szellemi épség példáját alkotják,
mert megtagadják a felejtést a kötelező emlékezet-kiesés időszakaiban;
- az Anyaszentegyház kijavítja Mózes tábláinak hibáit, és a hatodik paran-
csolat előírja majd a testnek való hódolást;
- az Egyház más parancsot is hoz majd, amit Istenre hagyott: – Szeretni
fogod a természetet, amelynek részét alkotod;

- ismét erdősítik a világ sivatagait és a lélek sivatagait;
- a reményüket veszítettek ismét reménykedni fognak, az elveszetteket pedig megtalálják, mert ők azok, akik reményüket veszítették, amiért annyit reméltek, és akik elvesztek, amiért annyit keresgéltek;
- honfitársai és kortársai leszünk mindenkinek, aki akarja az igazságot és a szépséget, ott született, ahol született, és élt ahogyan élt anélkül, hogy egy kicsit is bevigye a térkép vagy az idő határait;
- a tökéletesség az istenek unalmas kiváltsága marad; ám ebben a balszerencsés és kibaszott világban minden éjszaka úgy élnek majd, mintha az utolsó lenne és minden nap mintha az első lenne.

Arató János fordításai

Annie Saumont francia író 1927-ben született Párizsban, és jelenleg is ott él. Műfordító is, többek között J.-D. Salinger ültette át.

Thomas Bernhard (1931–1989) osztrák író, drámaíró; műveiben elsősorban az osztrák vidéket, polgárságot választotta témájául, melyet ironikusan, többnyire sötétén ábrázolt. Főhősei javarészt olyan különcök, akik hiába próbálják megismerni és megérteni a világot, kísérletük kudarcba fullad.

Eduardo Galeano 1940-ben született Montevideóban, Uruguay fővárosában. Buenos Airesben a Crisis című folyóiratot alapította és szerkesztette. Argentínában és Spanyolországban élt száműzetésben, majd 1986 elején visszatért Uruguayba.

Julia Franck

Délibába

(Regényrészlet)

Súlyos felhők csüngtek a sekély öböl fölött, hajókürtök túlköltek, egymás szavába vágva. Fönt a városban aranyló fénnel sütött ki a nap, hosszú árnyékokat vetve. Épp csak beköszöntött a reggel.

– Gombászni megyünk – jelentette be Helene ezen a szabad vasárnapján, amit ismételt kérésre kapott csak meg a gyerekre való tekintettel, és összepakolta a kosarát. A mainál kedvezőbb napot nem is választhatott volna, tegnap még esett és éjszaka telihold volt. Vasárnaponként ugyan a fél város az erdőbe indult, de Helene jól ismerte a környéket, ő majd megtalálja az elhagyatott tisztásokat. Egy törülköző, két kés, egy újság, hisz a gombáknak nem szabad egymáshoz ütdödniük, összedörzsölödniük a kosárban.

Vonattal mentek ki Messenthinbe, és hamar maguk mögött hagyták a zsúptetős, favázas házacskákat. Helene tudta az utat az erdőbe. Sűrűn sorakoztak egymás mellett a lucfenyők, majd bükkök és tölgyek furakodtak a helyükre. A levegő hűvös volt. A közeledő őszi illata érződött, gombák és nedves föld szaga. Sima és itt-ott már megbarnult bükkfalevelek, száraz kicsi tölgyek. Helene ment elől, gyors léptekkel haladt, jól ismerte az erdőt és a tisztásokat. Éhes volt, ami nem éppen a legideálisabb a gombászáshoz. Pillantása a bozótot, az aljnövényzetet kutatta, ez itt túl sötét, az ott túl száraz, mélyebbre kellett hatolniuk, oda, ahol még méhek ülnek a fatörzseken, hogy felmelegedjenek – lassan mozdulnak, a hajnal hűvöse megdermesztette őket.

– Anya, várj meg, túl gyorsan mész. – Peter már legalább húsz-harminc lépésnyire lemaradt mögötte. Helene egy pillanatra hátrafordult, fiatal a fiú, fürgé lábú, most ne álmodozzon. Folytatta az útját, letört faágakon gázolt át, gallyak roppantak a lába alatt. A taplógombát nem szerette, nőjön csak tovább a korhadat fatuskóin, ment tovább, ízletes vargányát keresett és barna tinórut. Fény tört át a fák között, kissé távolabb zöld füvet pillantott meg, egy aprócska rét sovány, finom zöldjét, ott lesznek, ott kell lenniük, ott találni fog egyet, kettőt, az egész tisztást le akarta tarolni. Futásnak eredt és már alig hallotta Petert, aki messze mögötte botladozott kiabálva. Ott egy! Húsos, petyhüdt kalapja volt, barna, hát nem kimondottan az, ami egy ilyen reggelen várható lett volna. Talán nem esett egész éjjel és nem volt telihold? Hisz a késői harmat cseppjei még most is ott ültek némelyik fűszálon. Egyetlen eshetőség maradt csupán, valaki már járt itt előtte és kifosztotta az ő erdejét, letarolta az ő tisztását. Helene megállt, kifulladásra nézett körül. Az az ág ott, nem frissen törték le?

– Várj meg – kiáltotta Peter, aki még akkor sem érte el a tisztást, amikor Helene sarkon fordult és továbbindult a bozótosban. Nem várta meg, csak lassabban lépkedett. Kutyaugatást hallott, távolról jött, aztán éles sípszót, majd még egyet. Csak nem vadászik az erdész vasárnap? Vadnyúl róka gombával, eszébe jutott a finom nyúl paprikás, amit egyszer régen Wilhelmnek készített.

Kéne egy puska. Rókaomba, vagy inkább tinóru, vargánya. A földet fürkészte, egészen kiguvadt a szeme, majd' kiugrott a helyéről. Egy légyölő galóca, feszes kalapú, üde és duzzadó, képeskönyvbe való. Ment tovább, Peter mindig valahol mögötte. Elérték a síneket. Orrfacsaró bűzt hozott feléjük a szél. Dögszagot, vizelet és ürülék szagát. Nem messze tőlük marhaszállító szerelvény vesztegelt a nyílt pályán. A rozsdás vagonok teljesen le voltak zárva. Helene elindult a sínek mentén, Peter utána. Aztán a távolban észrevett egy rendőrt. Alighanem leállhatott a mozdony, a marhák megsínylelték a hosszú szállítást. Kutyaugatás hangzott fel, és Helene csak annyit mondott: – Gyere.

Elindultak vissza az erdőbe. Meg kell kerülniük a marhavagonokat, jó nagy ívben, hogy ne kelljen beszívniuk a szagot és ne fussanak bele a kutyákba.

– Miért rohansz így, anya?

Peter talán nem érezte a bűzt? Helene öklendezett, a száján át lélegzett, legszívesebben nem is vett volna levegőt, csak rohant, ágak recscentek, törtek, az arcába csaptak, védelmezőn a szeme elé emelte a karját, korhadtt gallyak roppantak a lába alatt, izsamós lett a talaj, Helene megcsúszott, egy gomba, alighanem csak egy kesernyész tinóru, de ő nem akart megtorpanni, nem akart lehajolni, semmiképp sem szabad megállni, csak tovább, a bűzzel szembe. Mindjárt jobb lesz, amint északnyugati irányban megkerülték a vagonokat, a szagot délkelet felé vitte a tenger felől fújó szél. Ismét éles sípszó hasított a fülébe. Talán elszabadult néhány marha? Talán tehenekre vadásztak vasárnaponként az erdőben, kicsi malacokra? Helenének korgott a gyomra az éhségtől, krumpligombócokra gondolt vargányával. Bükkmakkok repültek odébb, ahogy rájuk lépett. Csak nem lehajolni, bármilyen szépek is, a sörtés kalapok, a sima makkok, dióra emlékeztetett az ízük, ha megpirította őket az ember, majd megmutatja Peternek, csak nem most.

Sikerült, nyilvánvalóan megelőzték a vagonokat, nagy ívben megkerülték őket, a bűzt már nem lehetett érezni. Erdei csönd, rovarok zümmögése. Egy harkály.

– Anya, ott egy mókus.

Helene a keze fejével megtörölte gyöngyöző homlokát.

Egy kidőlt bükkfa vastag és hosszú törzse állta el az útját, a kérge még ezüstösen csillogott. A letört ágak sebhelyei körül piros-fekete foltokkal tarkított lapos hátú bogarak nyüzsögtek, párosával összeragadva, kicsi Huzivonik. Legalább ezt elolvashatta volna az ő Peterének – ha már *A hideg szívet* nem, attól túlságosan rettegett –, Doktor Dolittle kalandjait, csak lenne ideje az olvasásra, Peternek biztosan tetszene, de hát lesz még idő rá, nyilván lesz, hisz annyi idejük van még, majd egyszer, csak annyi kell hozzá, hogy korábban szabaduljon el a kórházból, hogy még nyitva legyen a könyvtár és persze hogy meglegyen náluk a könyv, és akkor kikölcsönözheti. Micsoda fatörzs, az ilyet meg kell mászni. Letette a kosarát, és két kézzel rátámaszkodott a kidőlt fára, vigyázva, nehogy agyonnyomjon akár egyetlen bogarat is, a törzs meg sem mozdult.

– Anya, várj meg!

Helene kitapogatott egy alkalmas, sima felületet, mindkét tenyerével ránehezedett a fatörzsrre, és átlendítette az egyik lábát. A fatörzs olyan vastag volt, és mivel ferdén dőlt a földre, magasan is, hogy Helene lovagló ülésben

rajta maradt. És most hogyan tovább? Valami reccsent. A fatörzs nem lehetett. A reccsenés egészen közélről hallatszott. A bűz megint itt volt, összeszorult a torka, öklendeznie kellett, nyelt egyet és nem akart levegőt venni, egyetlen apró lélegzetet sem. Ez a szag, nem dögszag, inkább trágyaszag, förtelmes trágyaszag. Hogy lehetséges ez, hisz már maguk mögött hagyták a marhavagonokat, a hátuk mögött vannak, egészen biztosan. Egy halk tüsszentés. Helene megfordult. A fatörzs alatt, a gödörben, amit az égnek meredő gyökerek hagytak maguk után, ember kuporgott. Helene kinyitotta a száját, de nem tudott sikoltani. Olyan mélyen ült benne a rémület, hogy egyetlen hang sem jött ki a torkán. Az ember lapított, begörbített hátát gallyak borították, a feje nem látszott, belefúrta a földbe, nyilván mert azt remélte, így eltűnhet, azt remélte, így nem veszik észre. Olyan erősen reszketett, hogy rezgett a száraz avar és a gallyak, amelyeket a hátára szórt. Megint reccsent valami. Nyilvánvalóan nehezeze esett nem moccanni, hogy semmi ne érjen hozzá, és ő se érjen semmihez.

– Anya? – Peter alig tíz méterre volt már csak. Hamiskás mosoly terült szét az arcán. – El akartál bűjni? – Már nem kellett kiabálnia, olyan közel volt. Helene lecsúszott a fatörzsről a földre, Peter elé szaladt, megfogta a kezét és húzni kezdte maga után.

– Segíthetek neked, anya, ha nem tudsz átmászni a fatörzsen, segítek, képes vagyok rá, meglátod. – Peter vissza akart menni a kidőlt fához, nem akart másmerre menni, meg akarta mutatni az anyjának, hogy kell megmászni egy ilyen fatörzset. De anyja csak loholt tovább, tántoríthatatlanul tette egyik lábát a másik elé, maga után húzva a fiát.

– Engedj el, anya, ez fáj!

Helene nem engedte el, csak rohant, botladozott, pókhálók tapadtak az arcára, szaladt, maga elé tartva a kosarat, mintha így le tudná szedni a pókhálókat, a fák kissé ritkábban álltak, páfrányok és fűfélék nőttek magasra, itt szellő se rezzent, de nem szabad megpihenni, csak el innen. A marha nem marha volt, hanem ember, alighanem emberek voltak a vagonokba zsúfolva, ők rothadtak, ők bűzlöttek. Foglyok, ki más kucorogna egy szál ruhában reszketve az avar alatt? Egy szökevény. Valószínűleg az egyik transzportból, amelyek Pölitzebe mentek, gondoskodva az utánpótlásról. Amióta kitört a háború, nem lehetett elegendő üzemanyagot előállítani, elegendő munkást találni, foglyot kizsákmányolni, kényszermunkára fogni. Még nők is dolgoztak a gyárakban, ezt suttogták egymás közt a nővérek a szájuk elé tartott kézzel, addig robotoltak, míg már nem tudtak munkába állni, se enni, se inni, és egy nap levegőt sem kellett venniük többé. És ha látta volna a szökevény arcát, ha felemelte volna a fejét, és ő belenézett volna rémült, fekete szemébe? Martha szeme volt az, amit most maga előtt látott. Martha rémült szeme. Helene látta Marthát a marhavagonban, látta, ahogy Martha meztelen talpa megcsúszik az ürüleken, ahogy kapaszkodót keres, az összezsúfolt emberek nyöszörgése, az ember nyögése, reszketése, az avar a hátán és a tüsszentés. Lövés dördült.

– Egy vadász – kiáltotta Peter ujjongva.

Kutyaugatás hangzott a távolból, még egy lövés.

– Várj, anya. – Peter meg akart állni, hogy körülnézzen, hogy kiderítse, melyik irányból jöttek a lövések. De Helene nem várt, Peter keze kicsúszott az övéből, ő rohant tovább, megbotlott, elesett, kidőlt fatörzsekbe kapaszkodott,

ágakba és gallyakba, és rendíthetetlenül tette egyik lábát a másik elé, csak futott. Vadnyúl rókagombával, egészen egyszerű. Nyuszi ül a fűben, és nyuszi, nyuszi ül az árokban. Az árokban. Hogy volt képes valaha is nyulat enni?

Sokáig futottak az erdőn át, míg Peter végül Helene után kiáltott, hogy nem bírja tovább, és megállt. Helene azonban nem hagyta, hogy feltartóztassák, csak ment tovább, fáradhatatlanul.

– Tudod, hol vagyunk? – Peter kiabált utána.

Helene nem tudta, nem válaszolhatott a kérdésre, egész idő alatt csak arra figyelt, hogy a nap jobbra vessen árnyékot, amikor sugarai áthatolnak a lombkoronán. A nap vetett árnyékot vagy a fák? Helene nem volt biztos benne. Egyszerű kérdés, mégis megválaszolhatatlan. Talán az éhség volt az, ami hajtott, űzte, hogy vadul kalapált a szíve és csorgott róla a víz. Igen, éhes volt. A kosarában nem lapult még egyetlenegy gomba sem, eddig csak rohant, és még azt sem tudta, merre. Ügyelni akart rá, hogy nyugati irányba tartson és maga mögött hagyja a marhavagonokat. Talán sikerült is. Menni kell tovább, valahol a távolban egy világos foltot látott, talán egy tisztás, egy irtás, egy út, mindegy, bármi legyen is az.

Egy kéz nyúlt az övé után, Peter utolérte, erős volt a keze, kicsi és száraz. Hogy lehet ennyi erő egy kisfiú kezében? Helene ki akarta szabadítani magát, de Peter erősen szorította, fogta a kezét.

Előre, egyik láb és kettő és három, azon vette észre magát, hogy számolja a lépéseit, menekülni akart, csak el innen, minél hamarabb. Peter görcsösen kapaszkodott belé, a kabátja után kapott, Helene megrázta a karját, hevesen és addig rázta, amíg a fiú végül kénytelen volt elengedni. Helene ment elől, Peter utána. Gyorsabban járt, mint a kisfiú. A ritkuló erdő délibábnak bizonyult, nem ritkult itt semmi, inkább sűrűbb lett az erdő, az aljnövényzet, a fák koronái fölött felhők ültek. Azaz inkább úsztak odafent a felhők, sőt száguldottak a szárazföld belseje felé. Hány óra lehet vajon? Késő délelőtt, dél, kora délután? Korgó gyomrából ítélve késő lehetett, két óra, talán három is, a nap állása szerint. – Anya! – Pirított gomba kakukkfűvel, egyszerűen csak vajon megfuttatva sóval, borssal, friss petrezselyemmel, pár csepp citrommal, gomba párolva, sütvé, főzve. Nyersen, az elsőt nyersen akarta megenni, itt és most. Összefutott a nyál a szájában, tovább futott botladozva, fejvesztve. Levelek és ágak, tüskék és bogyók, szeder talán, de hol vannak már a gombák? – Anya! – Elmaradtak a bükkfák, telepített erdő következett, már csak lucfenyők és alacsonyabb, egyre alacsonyabb fenyők, földig lógtak az ágak, tűlevelek ropogtak, az erdei talaj besüppedt. Egy aprócska tisztás, puha mohapárnák emelkedtek ki a tűlevelek közül. Egy légyölő galóca, és még egy, mérges őrszemek. És ekkor meglátta. Szépen ívelt kalapja volt, sötét és fényes. A csigák már belekóstoltak picit, egy-két aprócska vájat tanúskodott erről. Helene letérdelt, térde puha mohába nyomódott, a kalapka fölé hajolt, és megszagolta. Avar, gomba, erdőillat áradt mindenfelől, és őszi ételek illata. Helene lehajtotta fejét a mohára, és alulról is szemügyre vette a gombát, csöves termőrétege még fehér volt. Kemény, pompás példány. – Anya! – A kiáltás mintha nagyon távolról jött volna. Helene megfordult. És ott voltak, sorfalat álltak egy mélyedésben, egyik gomba a másik mellett, a múlt éjszaka ifjoncai, Helene négykézláb mászott a fenyőágak alatt, kezével tört utat magának, gallyakat hajtott félre, kúszott, majd leheveredett az

erdei talajra. Micsoda illat! – Anya! – Helene kinyújtotta a kezét, letört egy gombát és egészben a szájába tömte, a porhanyós, mégis feszes hús szinte elolvadt a nyelvén, micsoda élvezet. – Merre vagy? – Peter hangja elcsuklott, félt, nem láthatta őt, és azt hitte, magára hagyta. – Merre vagy! – Megint megbicsaklott a hangja. Helene a tisztáson hagyta a kosarát. A második gomba még zsengebb volt, ropogósabb, frissebb, világos tönkje majdhogynem vastagabb volt, mint barna kalapja. – Anya! – Peter a könnyeivel küszködött, az ágakon keresztül Helene látta pipaszár lábait, ahogy botladozott a tisztáson, majd megállt a kosaránál, lehajolt és újra fölegyenesedett. Két kezével tölcserő formált a szája elé. – Anya!

Nem volt visszhang, odafönt a fák csúcsánál zúgott a szél, a legfelső ágakat tépázta, le akart jutni a földre. A kislány elkiáltotta magát minden irányba. – Anya!

Milyen könnyű is volt csöndben maradni. A legegyszerűbb dolog a világon, se reszketés, se reccsenés, csak csönd.

A kislány leült a földre és sírva fakadt. Ez nem volt vicces. Ha most néhány méterre tőle előjönne a fák közül, tudná, hogy eddig figyelte őt és szántsándékkal bújt el. Mi okból, miért? Helene szégyellte magát és csöndben maradt, a kislány sírt. Hangtalanul lélegzett, mi sem volt egyszerűbb. Se tüsszentés, se árulkodó jel. Hangyák csiklandozták, a csípője már égett, a parányi bestiák bejutottak a ruhája alá és csíptek. Egy finom lábú vörös pók, nem nagyobb, mint egy gombostűfej, mászott a kezén. A kislány felállt, még egyszer körülmélt minden irányba, majd felemelte a kosarat és elindult délnyugat felé. Meg kell hagyni, nem volt buta, pontosan arra vezetett az út a faluba, a város felé. Helene egyik gombát a másik után tömte a szájába, milyen édes is az egyedüllet, a rágás, a nyugalom.

Amikor már nem hallotta a kislány lépteit az avarban, előbújt a rejtekekből. Túlével és fakéreg ragadt rövid kabátjára. Leporolta a szoknyáját. Valami megzörrent, madár szárnyalt az ég felé. Helene elindult, lucfenyők és fiatal tölgyek között, arra ment, amerre a kislányt látta eltűnni. – Peter – kiáltotta, és alighogy kimondta a nevét, a kislány már válaszolt, vékony hangon, megkönnyebbülten, boldogan, nevetve a türelmetlenségtől, kiabálva. – Itt vagyok, anya, itt vagyok.

Almássy Ágnes fordítása

Julia Franck 1970-ben született Berlinben. Délibába című regényéért 2007-ben megkapta a Német Könyvdíjat (Deutscher Buchpreis), a német nyelvű irodalom egyik legrangosabb elismerését. Azóta a könyvet több mint 25 nyelvre fordították le. Regény a két világháborúról, reményről, magányról és szerelemről – és a felismerésről, hogy minden elveszhet. Szokatlan családragény, kitűnő korrajz és egy lenyűgöző asszony, Helene története.

A csupasz lábú farkas

(Számi mese)¹

Volt egyszer egy derék ifjú, aki sosem ivott pálinkát és sosem pazarolt el semmit, de nagyon szerencsétlen volt, s ha időnként keresett is valamit, nem lehetett tudni, hová lett.

Egyszer elindult egy folyóhoz horgászni. Ahogy mendegélt, szembejött vele egy öregember, és azt kérdezte: „Hová mész?” A fiú elmesélte, hogy merre tart. Akkor az öreg így szólt: „Adok neked egy horgot, de bármit is fogsz vele, ne nézd meg, amíg három dolgot ki nem fogtál.” Az öreg azt is megmondta neki, hogy hol horgásszon, és hozzátette: „Amit fogsz, azt darabold fel apróra, és dobd vissza ugyanabba a lékbe!” A fiú elment a lékhez, és horgászni kezdett. Amint ott horgászott, egyszer csak valami a horgára akadt, de ő nem nézte meg, amíg három dolgot ki nem fogott. Amikor aztán megnézte, egy-egy csontot látott egy emberi koponyából, egy karból és egy lábból. Feldarabolta őket apróra, s visszadobta ugyanabba a lékbe, amelyikből kifogta őket. Ahogy tovább horgászott, egy lány akadt a horogra, és olyan szép volt, hogy minden egyes csontja ragyogott a bőre alatt. A fiú elvette feleségül.

A lány zsebkendőket szőtt, amiket a férje eladott a városban, így éldegéltek. Amikor a király fia felfigyelt arra, hogy milyen szép és ügyes a fiú felesége, saját feleségének akarta, s a fiú életére tört. A király hívatta a fiút: „Hozzál nekem egy olyan farkast, amelyiknek nincsen szőr a lábán!” A fiú elszomorodott, és bánatosan tért haza a feleségéhez. A felesége azt kérdezte tőle: „Miért vagy ilyen szomorú?” A fiú azt felelte: „A király megparancsolta, hogy szerezzek egy olyan farkast, amelyiknek nincsen szőr a lábán.” Azt mondta a felesége: „Menj el ahhoz a lékhez, amelyikből engem kihúztál, ott találsz majd egy ilyen farkast.”

A fiú útnak indult két férfival. A léknél meg is találta a csupasz lábú farkast. Azt mondja a farkas: „Nem kártyázunk?” Akkor aztán elkezdtek játszani, és a farkas nyert. Azt mondja a farkas a feleségének: „Tégy fel egy kost a fazékba!” Akkor a farkas felesége megragadta az egyik ifjút, és megfőzte. A farkas megkínálta a másik két férfit is, de azok nem ettek.

Akkor ismét szólt a farkas: „Játsszunk tovább!” Azok ketten nem akartak, de így szólt a farkas: „Ha nem akartok, akkor megeszlek titeket.” Játszaniuk kellett hát, a farkas megint nyert, és azt mondta a feleségének: „Tégy fel egy kost a fazékba!” Akkor a farkas felesége fogta a másik férfit, és megfőzte. Miután a farkas és a felesége ettek, azt mondja a farkas a fiúnak: „Na most mi ketten fogunk játszani.” A fiúnak játszania kellett, és vesztett. Akkor így szólt a farkas a feleségéhez: „Tégy fel megint egy kost a fazékba!” Akkor a fiú elsírta magát, a farkas felesége pedig fenni kezdte a kését. A fiú fogta a zsebkendőjét és elkezdte letörölni a könnyeit, de akkor a farkas meglátta a lánya nevét a kendőn, és azt mondta a feleségének: „Végül is nem ölheted meg a vejünket!” Akkor

¹ A Napkút Kiadó Világsszirmok sorozatának év végére várható (számi) kötetéből

a farkas megkérdezte a fiút, hogy mi járatban van, a fiú pedig elmesélte neki. Akkor a farkas azt mondta a fiúnak: „Miért nem mondtad meg előbb, hogy ki vagy és hová tartasz? Akkor nem öltem volna meg a tiéidet.” Aztán arra kérte a fiút, hogy üljön fel a hátára, és elszaladt vele a királyi udvarba. Amikor odaértek, a fiú felesége már a királyfié volt. A farkas beugrott az ablakon, s úgy hátba vágta a királyt, hogy az felrepült a levegőbe, majd amikor visszaesett a földre, darabokra szakadt. A farkas másokat is meg akart ütni, de az emberek kiabálni kezdtek: „A fiú lesz a királyunk!” Erre a farkas megtorpant, a fiú király lett, és boldogan élt még sokáig a feleségével.

A fenti számi (lapp) mese Just Knud Qvigstad (1853–1957) híres norvég tudós hatalmas gyűjtéséből származik. Az itt szereplő mesét a számi Isak Persen Saba (1875–1921) jegyezte le Qvigstadnak 1891-ben.

Stig Claesson

Magányosan Budapesten

Vakító márciusi fényben, a naptól, a kék égtől és a hömpölygő Dunától elbűvölve sétáltam egyszer Budapesten, túlságosan vékony öltözékben, s arra kényszerültem, hogy betérjek valami meleg helyre. Választásom egy híres, régi fürdőszálló nagy éttermére esett. Ott üldögéltem aztán, egy pohár borral melegengetve magam.

Felséges bor volt, mondaná, gondolom, egy borszakértő. Legalábbis száraz. Az első pohártól szomjas lettem, a másodiktól pedig még szomjasabb. A harmadiktól kezdtem átmelegedni, majd hirtelen úrrá lett rajtam a magány.

Na mármost a magány olyan érzés, amely ellen tenni lehet. Különösen, ha az ember délután három körül egy szálloda éttermében ül, amikor az majdnem üres, mivel akkor érkezik a többi magányos ember.

Ha egy érdekesnek tűnő illető megy el mellettünk, megszólíthatjuk: Iszik egy pohár bort?

Vagy: – Meghívhatom valamire?

Pofonegyszerű.

Szóval ott üldögéltem a harmadik pohár borommal. Belépett egy ránézésre keménykötésű férfi, fején furcsa sapkával, amelyen tollak voltak. Fekete huszáregyenruhát viselt fekete gombokkal, meg ami kell.

– Jó napot, huszár! – mondtam. – Magányos külföldi vagyok, szívesen meghívom egy kis borra. Ma van a születésnapom.

Az utolsó mondatot azért tettem hozzá, mert igazán ki akartam hangsúlyozni magányomat.

Az asztalom az étterem közepén helyezkedett el. Én úgy ültem, hogy kilás-
sak az ablakon, a huszár pedig velem szemben foglalt helyet. Azért emelem ki
mindezt, hogy tudják: a bejáratnak háttal ültem.

A huszár kedves volt, és amikor leült, azt mondta: – Örömmel.

Akkor aztán rendeltem egy üveg bort a legdrágább fajtából. Én ugyanolyan
tisztelettel viseltetek a magyar huszárok iránt, mint egy átlag magyar. Van va-
lami grandiózus a nagy bajuszú és tollas kalapos huszárokban.

Barátságos arcától lenyűgözve felálltam, feleltem a poharam, és han-
gosan, hogy a pincérek meghallják, azt kiáltottam: – Bort minden nagyszerű
magyar huszárnak!

Mögöttem a pincér poharakkal és üvegekkel kezdett rohangálni, de ez en-
gem nem igazán érdekelt. Annál inkább érdekelt, miért volt díszruha a huszá-
ron, s meg is kérdeztem tőle.

Akkor ő mögém mutatott, mire én megfordultam. Ott állt körülbelül ötven
huszár ugyanolyan egyenruhában, s itták a drága bort, amit én rendeltem.

Az egészségemre ittak.

Kiderült, hogy a huszár, akit először meghívtam, a huszárok énekkarának
vezetője volt, és épp gyakorolni készültek az esti fellépésükre a szálló éttermé-
ben.

Eszembe jutott a számla, amit kapni fogok, és ettől kissé gondterheltnak
tűnhettem talán.

Felesleges volt az aggodalmam. A kórus énekelt nekem, s meg mernék rá
esküdni, hogy az *Ack Värmland du skönát*² énekelték.

Könnyes szemmel írtam rá a nevem és a szobaszámom a számlára. Nem
érdekelt, mennyibe fog kerülni.

A magány drága dolog.

Stig Claesson (1928–2008) svéd író, festő- és rajzművész. Számos irodalmi díjat nyert. Nevéhez több mint félszáz kötet
fűződik (magyarul csak kettő jelent meg), amelyeket gyak-
ran saját maga illusztrált. Festményei megtalálhatók egye-
bek közt a Svéd Nemzeti Múzeumban, illetve a Göteborgi
Művészeti Múzeumban.

² Ack Värmland, du sköna: svéd hazafias dal

Nyina Obrezkova

Egyszer valamikor
elkerülhetetlen lesz –
kitárom majd
házam ajtaját.
S kitárom majd,
kitárom –
elkerülhetetlen lesz –
kitárom ajtóm az élet előtt...

Vannak férfiak,
Akiknek gyermeket szülsz,
S vannak,
Akiknek verset írsz.

Ha akarod –
leszek a csónakod...
Együtt úszunk messze-messze.
Ha akarod –
szél leszek...
Kapj el engem!
Ha akarod –
csillag leszek...
Hozz le engem...

Valahogy,
ha tudsz,
bocsáss meg nekem...
Én még csak
tanulok
szeretni...

Vigyél át, csónakom, át a túlsó partra.
 Hallod – szólít egy ismerős hang.
 Hallod – sírva hív egy ismerős hang –
 vigyél át, csónakom, át a túlsó partra.

Át is vitt a csónakom a túlsó partra.
 Keresem, szólítom az ismerős hangot.
 Keresem, sírva hívom az ismerős hangot –
 de csak a visszhang válaszol a túlsó partról...

Az imént elrepültem –
 te hajítottál el, akár egy követ.
 Félrenyeltem –
 de nem fulladtam meg.
 Az imént eláztatta
 szárnyam
 a könnyáradat...
 Elnehezült.
 Megszárad majd?
 Talán...
 Nem tudom.

Tillinger Gábor fordításai

Nyina Obrezkova (1965) komi-zürjén költőnő. A Komi Állami Folklórszínház dramaturgjaként, de iskolai orosz nyelv- és irodalomtanárként is dolgozott. 1999-től 2002-ig az Art nevű komi kulturális folyóirat egyik szerkesztője volt, 2005 óta a Sziktivkári Egyetem Bölcsészettudományi Kara Komi Folklór és Irodalom Tanszékének oktatója. Eddig három önálló kötete jelent meg.

Vlagyimir Cibin
Szuzdáli harangok

Hajnalonta hosszan,
újra meg újra
utcai csöndet feldúlva,
most is, mint egykor,
ugyanúgy szólnak
a szuzdáli harangok.
Melyik századból,
milyen háborúról,
miféle bajról
zúgnak idáig,
félelmetesen s nyugtalanul
hírelve, hogy vész jön?
Előbb mindig – a mindenütt zengő –
kisharang csendült,
majd a Nagyharang kondult,
hordták a lombok
házról házra a hangjuk.
S zúgni kezdett Szuzdál
súlyos rézharangoktól,
csengtek a tetők, dalolt a lég,
s még a sasok
szárnya is felsuhogott.
Hajnalonta hosszan félreverték zúgtak
sztyeppei barbár ellenség láttán,
zúgtak mind erősebben,
fülsiketítőn
a rézharangok,
s mindjük hangjától megremegett
Szuzdál aranykupolástól.
Most már az lenne szörnyű,
ha baljós órán
elhallgatnának.

Nagyharang,
üss hát még hangosabban,
szaggasd le minden lombról a csöndet,
s hadd siketüljek meg
hangodtól én is,
mint ama hajdani harangozó!

Hajnalonta hosszan
úszik a szuzdáli harangszó,
nem lebeg,
oda úszik, ahol
tavasztól őszig,
mint a harangok,
zengnek a nyírfák.

Sztella Morotszkaja

Postscriptum

Sok volt, túl sok volt a kotyvalék pia Isztambulban,
Ázsia partjainál macskajaj gyötört iszonyúan,
Néztük a sok szálló kaptárt, ott, hol a Boszporusz van,
– Eurázsia lenge híd volt, tenyérre simultan –
S rágtuk a here nélküli bárány jonhát kínunkban.
Majd „keleti expresszen” szeretkeztünk összebújtan,
S töltött kagylót ettünk később, mit töröktől alkudtam...
Aztán egy kertben valahol, szivárványló tollúan
Sétáló pávát nézegettünk – nem háremet, untan,
S láttam a piacon hány cukrozott s mandulás nyúl van,
S az égből hirtelen víz zúdult ránk, ott, Isztambulban.

P. S. Halkést leltem, mikor retikülöm aljára nyúltam.

Cseh Károly fordításai

Vlagyimir Cibir 1932-ben született, az orosz valóság és a paraszti világ „kései Jeszenyinje”. Most közölt verse az *Izbi* (Kunyhók, Moszkva, 1971) című kötetben található eredetiben.

Sztella Morotszkaja 1962-ben született. Az orosz fővárosban él, a Moszkvai Írószövetség tagja. Lírája lényege a női lelkivilág és a szerelem, verseit illetően méltatói a „legerotikusabb orosz poetesszá”-nak tartják.

Christian Morgenstern

Naplemente

Felhő-függönyök
alsó szegélyinél
bíbor golyóbisként
függ alá a Nap.
Lassan húzza a függönyt
a súlyos aranygömb
a föld fele, amíg
redői meg nem
érintik a szürkés tenger
vörös tájtékjait.

Majd legördül
a roppant brokát,
s mélykék bársony alól
lobbannak a színek,
égnek széltében
az égnek, izzanak
a mennyen is át,
párafüzerek indáznak
halovány rőten
megszórva parányi
ezüstös csillagokkal.

E villódzás szívéből
nézem a látványt,
mint egy gonddal kihímzett
nyugvó Szfinxet.
Akárha horgonynehezék
süllyed gyújtóbomba-Nap.

Agyonázott, súlyos kendő
bomlik ki a dagályban.
Megaápad és
elmosódik mind a szín.

S rögvest ragyogásba kezdne
víz tükörén a menny, de
még előbb egészen
kékesfeketére sötétül
mélyben a selyme.

Conrad Ferdinand Meyer

A Canal Grandéra

Már sűrű esteli árnyak
Takarják a Canal Grandét,
Mint megannyi halk titok – száll
A koromszín gondolaraj.

Két palota közt ömöl még
Egyszer szét az alkonyi Nap,
Izzó sávja vakítón meg-
Megcsillan a gondolákon.

Bíborvörös káprázathoz
Fényesedik a nevetés,
Kihívóan moccan a test,
Édes vétket ígér a szem.

Csak e résnyi fény az éjből
Enged élni szenvedéllyel,
Elnyel mindent odébb az árny
Érthetetlen locskolásba.

Quintus Horatius Flaccus

Diánához

Szűz vadászlány, bérc-berek őrizője,
Hold-szemed leskel le a hármass útra,
És Te óvod csak, ha vajúdva asszony
Kéri: segítsed,

Vedd, e hajlékom legyező fenyőfát –
Minden évvégen, megígérem azt, hogy
Kan-malackáknak gyökeredre ontom
Én ki a vérét.

Georg Trakl

Télen

A havas szántó föld vakít.
Föl roppant magány nő a mennybe. Lent
A halastónál csóka kereng,
S erdő veti ki vadászait.

Komor faághegy hallgatag ing.
Kunyhóból hunyorog ki a tűz.
Távol csak egy szánkó csengettyűz,
S lassan Hold szítál hamuszínt.

Vérnyoma végén lerogy a vad.
Hollószárnyak fodrozzák a vértócsát.
Reszket a sápadott nyurga nád.
Fagyos berek. Léptek. Füstszalag.

Marie von Ebner-Eschenbach

Szent Péter és a Kékharisnya

Menny kapuján leány koppant,
Szent Péter szól: 'Ki van ottan?'
Szeppent lányka: „Egy Harisnya.”
A szent szép szóval buzdítja:
'Mutatkozz be hogy' illenék!
Mily Harisnya?!' „Bocsánat: kék.”
Dörgve állja el az ajtót:
'Ritka erre a te fajtád.
Ilyen szabad szellemű, mint te,
Ördögnél is pimaszabb szinte,
távozz! Ő tud valószínűleg
Rólad, s meglesz Urunk nélküled.'
„De én nélküle: nem! Ezt jól tudom.
Bocsáss be, ó, s tovább ez uton!”
Belekap Péter leplibe,
nem röst térdepelni se.
„Erős Szikla, el ne taszíts,
hadd lássak az Arcába is,
hisz úgy kerestem, s mert Örök az.”

'Lányom, kerested, szent igaz,
de nem úgy, ahogy megíratott,
idegen itt földi alakod.'
Fölpillant rá a fehérnép:
„Életemet bár ismernéd,
tudnád, boldog óráimban
elmondhattam, Isten itt van.”
Posztónálló hökken: 'Hogyan?!'
„Ott volt, ahol otthon voltam,
(ez ím hivatásom éppen)
a szívemben. Csodásképpen
körülve a Legfönségesebb,
fénnel szőtt szövétneket,
miből mindig maradt szikrányi
világ újra reátalálni.
Isten – oltáron vagy pedig
szívemben – szebben hol rejtezik?
Dönts felőle, a te dolgod.
Pokol vár vagy boldog leszek, boldog?”
Zavarba jött a mennynek őre
s hallgatott hosszan eltűnődve,
mert jól felel, hogyha kérdik,
és amíg szól csak, fogja végig
Szent Péter a glóriáját:
'Beszéld meg odabent – jer hát!'

Németh István Péter fordításai

Christian Morgenstern (1871–1914) német költő, író, műfordító. Az eredetileg saját és barátai szórakoztatására írott abszurd groteszkjei tették világhírűvé.

Conrad Ferdinand Meyer (1825–1898) svájci költő, író, különösen történeti témájú novelláiról, regényeiről és költeményeiről nevezetes. Gottfried Keller és Jeremias Gotthelf mellett a XIX. század egyik legjelentősebb németajkú svájci szerzője.

Quintus Horatius Flaccus (Kr. e. 65–Kr. e. 8.) római költő. Hatása a világirodalomra felmérhetetlen, olvasták és ismerték halálától egészen napjainkig.

Georg Trakl (1887–1914) osztrák költő, író. A kábítószer és az alkohol rabja volt. Életében csak egy kötetét adták ki.

Marie von Ebner-Eschenbach (1830–1916) osztrák író, Ferdinand von Saarral együtt ő tekinthető a XIX. századi német nyelvű irodalom egyik legjelentősebb képviselőjének.

Macuo Basó *haikui*

Régi kunyhómat
új lakó díszíti fel
babák ünnepén.

Nyári hegytetőn
fapapucshoz könyörgök
s útnak indulok.

Beültették már
mindenütt a rizsföldet –
árnyat adó fűz!

Rizst ültető kéz
ó, egykoron Sinobu
kelméket festett.

Ó, Kaszadzsimma
hol vagy esős időben,
cupogó sárban?

Nőszírom kékje –
bekötözöm sarumat
cipőfűződdel.

Májusi eső
sem győz le téged: fénylő
színarany szoba!

Arcpirosító
pamacsvirág – épp, mint egy
szemfestő ecset.

Napsugár tüzét
tengernek ajánlod fel
Mogami folyó!

Ó, Kiszagata!
esőben ázó bús Szeisi,
alvó virágszál.

Bódít a zsenge
rizs illata, vándorlok –
jobbra: nyílt tenger.

Ó, mily kedves név:
Kisfenyő! S szélfúttá sás,
kis hagvirág.

Lám a mai nap
törölni kell szavaim –
kalapomon dér.

Udvarat söpörtem;
kilépek a templomból:
fűzfalevél hull!

Holdfény szikrázik
Jugjónak tisztelegve
áldott homokon.

Ó, magányosság!
Szuma öble feledtet
sivár őszi part.

Hullámok között
elvegyülnek kis kagylók,
s hagi szirmai.

Kéthéjas kagyló
kettős öblét elhagyjuk
én, s társam, az ősz.

Buccso tankája

Ötlábnyi magas
és ötlábnyi széles kis
fűkunyhót is bűn
készíteni itt, hol oly
ritkán esik az eső.

Szaigjó tankája

Egész éjszaka
csapkodtak a hullámok:
tombolt a vihar!
Fentről hold ragyogta be
a siokosi fenyőt.

Vihar Judit fordításai

Macuo Basó az egyik legkiemelkedőbb és legnépszerűbb japán költő. 350 évvel ezelőtt, 1644-ben született és 1694-ben, 300 éve halt meg. Az ismert és kedvelt japán műfajt, a haikut vitte tökélyre, amely nemcsak Japánban vált népszerűvé, hanem az egész világon is.

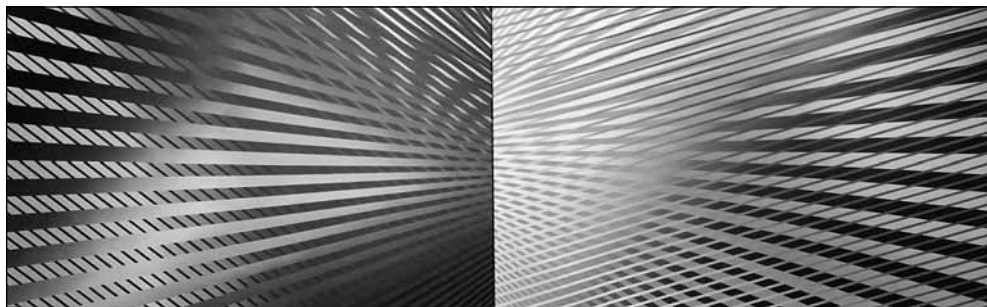
Buccso (1643?–1715) zen szerzetes, akivel Basó együtt tanult.

Szaigjó (1118–1190) híres japán költő és zen szerzetes a kései Heian és a koral Kamakura korszakban.

Jiddis közmondások

- Jobb egy tyúk a kézben, mint egy sas az égben.
- Aki a húst nem ismeri, annak a csont is megteszi.
- Jóllakott ember nem hisz az éhesnek.
- Nem szegény a szegénység, de nem is nagy dicsőség.
- A fürdőben mindenki egyenlő.
- Fiatal fára minden kecske felkap.
- Alacsony kerítést hamar átugorják.
- Ha a szerencse hozzád szegődik, még az ökröd is megellik.
- Isten azért teremtette az embert, mert szereti a mesét.
- Saját púpját senki se látja.
- Ki az igazi slemil? Aki hanyatt esik és az orrát horzsolja fel.
- Isten becsületes adós, csak nagyon lassan törleszt.
- Isten a szegényt szereti, a gazdagot segíti.
- Ha a gazdag fel tudna fogadni valakit, aki meghal helyette, aranyélete lenne a szegénynek.
- A szerelem vak, az irigység túl sokat lát.
- A bolond mond, amit tud. A bölcs tudja, mit mond.
- Az élet a legnagyobb üzlet. Ingyen kapjuk.
- Jónak nem kell ajánlólevél, rossznak meg úgysem segít.
- Ha csak a szakáll számítana, a kecske is prédikálhatna.
- Ne köpj bele a kútba. Iszol még belőle.

Halasi Zoltán fordítása

KONTRA-REKONTRA / DIPTICHON
(HORVÁTH S. GÁBOR FELVÉTELE)

Veres Panni

A műfordítás nyelvi kérdéseiről

József Attila versei John Bátki fordításában

A műfordítás nyelvi kérdéseinek száma végtelen, számtalan kérdés fölmerül. Ezek egy részét szeretném most fölillantani műfordítók, irodalomtudósok valóságainak, észrevételeinek segítségével. Ez után József Attila-versek fordításából ragadok ki érdekes részleteket.

Ahogy Karátson Endre és Neményi Ninon (1985) írja az Edgar Allan Poe *A holló* c. költeményének magyar változatairól szóló tanulmányban, a műfordításban „két kulturális közeg szembesül, s ha a fordítás nem egyidejű nagyjából az eredetivel, két kor is a maga ízlésével” (57.). Mészöly Dezső (2003) valószínűleg ezért érezhette úgy, hogy „örökbe fogadott verseihez” mellékletet is csatolna, hogy az olvasót háttértudással lássa el, illetve talán azért is, hogy *motiválja*, ismerőssé tegye számára azt a közeget, amelyben az adott szerző az adott művet írta. Ezt terjedelmi okokból nem tehette meg, de így is rövid kommentárokkal látta el műfordításait. Bevezette, beágyazta a szöveget és kíváncsivá tette az olvasót, l. például a *Canterbury mesék* felvezető kommentárját (253.) vagy Erzsébet osztrák császárné, magyar királyné portréját: az utóbbi esetben kifejezetten nagyobb kontextusban akarta láttatni Sissyt, ezért is kapták a versek és hozzájuk fűzött megjegyzések, anekdoták az *Arcképvázlat egy költőnőről* címet. Erzsébet Mészöly Dezső által rajzolt portréjából külön érdemes kiemelni a következő sort: „Erzsébet sem akart ágyban, párnák közt halni meg”. Ami számomra igazán érdekes ebben, az az, hogy Erzsébet talán nem is ismerte Petőfi *Egy gondolat bánt engemet* c. versét, Mészöly Dezső azonban nagyon is eleven képet festett róla Petőfinek ezzel a sorával, minden magyar olvasó sokkal jobban el tudja képzelni ezek után az uralkodófeleséget. Villont is kontextusba helyezi: szemelvényeket közöl elődeitől, kortársaitól, sejtethető olvasmányából (pl. Catullus, Ovidius). Ezzel még inkább elhelyezi Villont az irodalmi kánonban.

Gyakran halljuk azt egy-egy szöveg (illetve kisebb nyelvi egységek) kapcsán, hogy *lefordíthatatlan*. Többszörre mégis „lefordítódnak” a lefordítani kívánt művek, kérdés, hogy mennyire sikerült a műfordítás irodalomesztétikai, irodalomtörténeti hitelesség szempontjából (l. Lukács István előadását, *A lefordíthatatlan lefordíthatóságáról*¹). Mészöly elragadtatva ír a műfordítói szakmáról, melyet mély szenvedéllyel űzött. Főként napos oldaláról ír: a műfordító felfedezővé válik, egy-egy sikerrel befejezett munkája után győztes konkviztádornak érzi magát; ő maga pedig szerepet *játszik*: maga lesz Villon, Shakespeare, Heine vagy Goethe. „Én sohasem éreztem úgy, hogy valami gályapadhoz láncolva

¹ Az előadás elhangzott a Modern Filológiai Társaság éves konferenciáján 2009. június 24-én az ELTE BTK Gólyavárban.

követem a megkívánt ritmust. Sportvezős örömeivel húztam a lapátot” – írja (7–8.). Azt is boldogan panaszozza, hogy mesebeli pelikánként saját vérével táplálta minden magzatját. Kosztolányi úgy vélte, a fordítónak is jelentős költőnek kell lennie, Mészöly talán ezért is lubickolt annyira a műfordításokban.

Szólunk már arról, hogy fordítás esetén az időbeli eltolódás is távolságot jelent. Korábban viták alakultak ki arról, újra kell-e fordítani a *Hamletet* és más Shakespeare-drámákat. A drámák talán eleve különleges helyzetben vannak, hiszen két befogadási forma is tartozik hozzájuk: a nézés és az olvasás. A színházi világban fogalmazódott meg az a vágy, hogy legyenek új, frissebb, modernebb, könnyebben érthető Shakespeare-fordítások. Érdekes Somlyó György (1984) fejtegetése: „A fordításoknak felezési idejük van, akár a radioaktív anyagoknak, ha az idő nem is fejezhető ki olyan matematikai pontossággal... Valóságos és lényegbeli paradoxona a fordításnak, hogy születése pillanatában mindig modernebb hangvétellű az eredetinel; nyelve közelebb áll az aktuális élőbeszédhez vagy az élő irodalmi és színpadi nyelvhez” (1143.). Ugyanakkor „rejtélyes módon romlandóbb az eredetinel” (1142.). Somlyó amellett foglal állást, hogy Arany szavai, kifejezései (például *vérnősző barom*) jól visszaadják Shakespeare költői és drámai erejét, és hogy felesleges helyettük mást keresni, mert bár a köznyelvben nem él a *vérnősző* szó, de színpadi helyzetben, drámai környezetben a nézők megértik. A műfordítás őriz, megőrzi „valami pótolhatatlant... a klasszikus mű klasszikus voltát” (1144.). Szokolay Károly (1983) amellett érvel, hogy a Shakespeare-drámákat nem újrafordítani kell, hanem inkább a régi fordítások hibáit kell kijavítani.

A *vérnősző barom*hoz visszatérve: a Népszabadság újságírója, Molnár Gál Péter (2001) külön cikket szentelt ennek a szintagmának. Már a cikk elején sejteni lehet, hogy fájlalni fogja a *vérnősző barom* eltűnését Nádasdy Ádám új fordításából. Nádasdy fordításában a következő szerepel: „A vérfertőző, szemérmetlen állat!” Molnár úgy véli, nemzedéke még mindig „aranyul” hall. Cikkében méltatja Nádasdy Ádám kvalitásait, ám ehhez az egy kifejezéshez kiváltképp kötődik. Ennek oka az is, hogy Molnár számára meghatározó színészi alakítás tartozik hozzá. Úgy érzi, Juhász József alakítása egyértelművé tette a *vérnősző* jelentését, egyszerűen *vérnőszős* volt: „Hogy mit jelent a »vérnősző barom«, az természetesen kiolvasható a Shakespeare-kiadások jegyzetei közül. De sosem kellett kikeresnem kamasz koromban, mert a Nemzeti *Hamlet*jében Juhász József játszotta Claudiust. Dúlt, vérmes férfiúként olyannak hatott, akinek kövér ujjai vörösborban pancsoltak, hacsak nem kiontott életek elfolyó véréből piroslottak”; „a nézőtérről dúvadnak festett”. Láthatjuk, a pusztá fordításon kívül is mennyi tényező szerepet játszhat a megértésben.

Érintettük eddig a háttértudás bevonását, a fordítások esetleges elavulását. Mindezt azonban egy irányból: valamely idegen nyelvről magyarra. Most József Attila-versek fordítását vizsgáljuk meg közelebbről.

John Bátki, aki *Winter Nights* címen közöl válogatást József Attila-versekből, nemcsak József Attilát, hanem Krúdyt, Szép Ernőt, Ottlikot, Mándyt és Lengyel Pétert is fordított. A kötet előszavában József Attilát William Blake-kel, Emily Dickinsonnal, Walt Whitmannel rokonítja és Jack Kerouac első regényéből (*The Town and the City*) választott címet a kötetnek. Internetes olvasói

hozzászólásokból, szerkesztői ajánlókból nyilvánvaló, mennyire fontos, hogy a befogadók *kötni* tudják valamilyen tradícióhoz, valamilyen általuk ismert *költői hanghoz, nyelvi hagyományhoz* József Attilát: Anthony Trendl, a HungarianBookstore.com szerkesztője Sylvia Plath költőnőt, illetve ugyancsak Walt Whitmant említi, valamint más művészeti ágakból is választ világszerte ismert „megfelelőt” József Attilának: Vincent Van Gogh és Kurt Cobain neve kerül elő. A szerkesztő a történelmi, eszmei kontextust is röviden bemutatja. A magyar nyelv sokat emlegetett elszigeteltségét épp a fordítás hivatott föloldani, de a költő irodalmi és kulturális kánonba való elhelyezése fontos lehet abból a szempontból, hogy sémákat, forráskönyveket idéz föl a befogadóban.

Most konkrét versekből fogok idézni és az eredetit a fordítással összevetni. Előre kell bocsátanom egyrészt azt, hogy az összevetésben lesznek szubjektív elemek, asszociációk; másrészt pedig, hogy azon kívül, hogy nem tudjuk, mit gondolt József Attila, amikor a verseket írta, azt sem tudjuk, mit gondolt John Bátki, amikor a verseket fordította. Lehetetlen pontosan rekonstruálni többek között például azt, hogy mikor és mennyire befolyásolta Bátkit a verselés, az az igény, hogy megtartsa az ütemet, a rímeket stb. Az, hogy egy-egy szó, szintagma, mondat visszaadása jelentősen eltér a magyar szövegtől, visszavezethető arra, hogy az eredeti formát akarta megtartani, de más oka is lehetett rá. A megfigyeléseket versenként és kronologikusan tárgyaljuk.

Tiszta szívvel/With a pure heart. Már a cím is valahogy sokkolóan *mássá* válik, holott a visszaadás pontos: mivel a magyar agglutináló nyelv, az angol viszont nem, lehetetlen a *heart* végére biggyeszteni egy *-vel*-nek megfelelő ragozt. Viszont mintha erejét vesztené a cím azzal, hogy egy funkcionális szó kerül előre. Aztán az első két sor: *I am fatherless, motherless, / godless and countryless*: Bátki fosztóképzőt használ, holott József Attila nem azt írta, hogy *apátlan* vagy *anyátlan*. A visszafordítás azonban méltatlan kicsinyeskedés lenne, ahogy Karátson és Neményi megjegyzi (56.), érdekes azonban megjegyezni, hogy *ha* visszafordítanánk, akkor az „apátlan-anyátlan” is fölmerülne. Örület, mire képesek a nyelvek, milyen gazdagság lakozik bennük! Óvatosan azt is megjegyzem, talán azért választotta Bátki a fosztóképzős megoldást például az *I have no father, no mother* helyett, mert ez az utóbbi forma erősen emlékeztetne a *Hair* c. musical egyik leghíresebb dalának szövegére (*Ain't got no home, Ain't got no shoes...*). Érdekes az is, hogy aztán a harmadik sor: *have no cradle, no funeral shroud* már az „elvárt” formát követi, talán azért, mert ritkábban előforduló szavakról van szó, tehát kevesebb asszociáció tapad hozzájuk.

Még három észrevételt szeretnék tenni a *Tiszta szívvel* angol fordításával kapcsolatban: a harmadik versszak utolsó sorában elmarad a tárgy: *ha kell, embert is ölök*: szól az eredeti, Bátkinál viszont csupaszabb a sor: *If I must, I'll even shoot*. Kit, mit? Kevesebb az agresszió így, kisebb a sokk. Figyelemre méltó még a *must* segédige használata: nyelvkönyvi alapvetések szerint a *must* inkább belső, a *have to* inkább külső kényszert közvetít. Bátki a *must* mellett döntött. Tudatos és nyomatékosítást eredményező döntés az is, hogy a vers végén még egyszer szerepel a *pure* melléknév, holott az eredetiben a *tiszta* nem jelenik meg (*and death-bringing grass will start / growing from my beautiful, pure heart*).

Altató/Lullaby. A legszembeeszkőbb különbség, hogy a refrén más: az *Aludj el szépen*, kis Balázs a fordításban: *goodnight little one, sleep tight*. Azaz a kis Balázs hiányzik, így kissé elveszik a személyesség, hiszen tulajdonnév helyett csak *little one* szerepel, egy névtelen csöppség. Balázs valószínűleg azért nem maradhatott a versben, mert ez a keresztnév nem létezik angolul, más lett volna a helyzet mondjuk a Péter-rel. Az pedig talán durva beavatkozás lett volna, ha egy angol keresztnévet (mondjuk *Johnny*) illeszt be John Bátki.

Apróbb különbségek a betoldások: *Your clothes are asleep on the chair, / your jacket is dosing, the tear* – ruhák nincsenek az eredetiben, csak egy kabát: *Alszik a széken a kabát, / szunnyadozik a szakadás*. Csakígy csekély különbség, hogy *ladybug*, azaz „katicabogár” és nem egy szimpla bogár csatlakozik az aludni térőkhöz. Jelentősebb, hogy az első strófa elején elmarad a második megszemélyesítés: *Lehunytja kék szemét az ég, / lehunytja sok szemét a ház*, ugyanez (?), hiszen ez is kérdés): *Now the sky shuts its blue eyes, / in our house, out goes the lights*. Ami még érdekes, hogy az utolsó versszakban foglalkozásnevek helyett inkább „munkaköri leírás” szerepel: *You'll be a fireman, you'll drive a jeep! / You'll tame wild beasts in the night*. Azaz katona és juhász helyett *you'll drive a jeep* (ha csak ennyiből állna egy katona feladata, jó is lenne) és *You'll tame wild beasts in the night*.

Rejtelmek/Mysteries. A rejtelmek az eredetiben csak zengenek, a fordításban viszont „hívják” a költőt: *Mysteries are calling me*. A személyes névmások betoldása más hangsúlyt ad a soroknak. Általános és ismert jellemzője a magyar nyelvnek, hogy az igei személyragokban megjelenik az alany, nem kell külön kitenni. Az angolban viszont jellemzően nem marad el, a fordítónak ezzel is meg kell küzdenie, l. például: *elpirulsz, ha megérted* a fordításban: *you'll blush when you'll understand*. Az utolsó strófa első sora is érdekes: itt nagyon is hangsúlyos az alany a magyarban: *Én is írom énekem*:. Épp ezért furcsa egy kissé, hogy a fordító betoldott: *So I'm writing you a song*:. Érzésem szerint az eredetiben az *én-en* van a hangsúly, az *én-en* és az *énekem-en*. Számomra nem egyértelmű a magyar szövegből, hogy az *ének* azonos-e magával a verssel, Bátki fordítása pedig azt sugallja, hogy igen. Még egy fontos különbség: *Szól a szem és szól a szív, / folyamodnak teérted*, az angol szöveg ennél tovább megy: *Singing eyes and singing heart / go all out to win your hand. To win your hand*: ez már az esküvő képzetét idézi, holott ez az eredetiben nincs benne.

Születésnapomra/Birthday Poem. A rímek külön misét is megérnének, most azonban csak párat emelünk ki közülük. Ha a *Születésnapomra* c. vers fordítását vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy sok rímet tartalmilag is sikerült félig-meddig megőrizni, például: *fura / ura* Bátkinál: *by a mean / dean*; vagy: *a hont / kivont*, a fordításban: *he'd defend / the homeland*. Ezek a példák is azt mutatják azonban, hogy szinte lehetetlen ilyen rövid és ilyen szellemes sorokat egy az egyben visszaadni. A *mean* talán nem is magából a versből adódott, hanem abból, hogy Bátki vagy a publikum mit gondol ma Horger Antalról (persze ezt sem tudhatjuk): a *mean* jelentése lehet többek között: „középszerű”, „galád”, „szűkmarkú”. Megoldhatatlan-e a *taní-tani* visszaadása, mely a magyar

népesség jelentős részének fülében örökké visszacseng? A *teach* valóban egy szótagú, de az *instruct* ígét már lehetne szótagolni: ehelyett az ige Bátkinál már az első sorban megjelenik, a második két sor pedig ismétlés – az első két sor azonban remekül, szerencsésen rímel: *I shall instruct my whole nation, / not only the high-school population, / you'll see, you'll see.*

Úgy tűnik, a (vers)fordítást nem lehet tartalmi változtatás nélkül megúszni, a fordítás talán egyfajta folyamatos harc is a szöveggel, ami nem engedi magát egy az egyben átültetni. Kinek ádagabb, kinek örömtelibb a harc. Kivételes teljesítmény, ha sem a forma, sem a tartalom nem szenved csorbát. John Bátki fordításai messze állnak az elavulástól, és örömmel tölthet el minket, hogy egyik legnagyobb költőnk versei közül ilyen sok és fontos mű elérhető a mai lingua francán. Az pedig egy háttéranyagot tartalmazó melléklettel is lehetetlen, hogy idegen ajkú olvasókban ugyanazok a sémák és forogatókönyvek aktíválódnak, mint egy magyar befogadóban.

John Bátki: *Winter Night. Selected Poems of Attila József.* Corvina, Bp.: 1997.
József Attila összes versei. Osiris Kiadó, Bp.: 1997.

Irodalom

Anthony Trendl, *Editorial Review.* www.amazon.com/...

Attila-Jozsef/.../0932440789 (2009. július. 8.)

Ébli Gábor: *Ismétlések és variációk – John Bátki szöveggyűjteménye.* artmagazin, 2007/5. www.pipacs.hu/2b/sajto127.html (2009. július. 8.)

Karátson Endre–Neményi Ninon: *Milyen mű a fordítás? (Edgar Allan Poe A holló c. költeményének magyar változatairól)* Helikon 1985/1. 56–75.

Mészöly Dezső: *Örökbe fogadott versek.* editio plurilingua, Bp.: 2003.

Molnár Gál Péter: *Vérnősző barom.* Népszabadság Online. 2001. július 14. www.nol.hu/archivum/archiv-24292 (2009. július. 8.)

Somlyó György: *Újra kell-e fordítani a Hamletet?* Kortárs 1984. július. 1140–1147.

Szegedy-Maszák Mihály: *Irodalmi kánonok.* Csokonai Kiadó, Debrecen: 1998.

Szokolay Károly: *Újra kell-e fordítani Arany Shakespeare-fordításait?* Filológiai Közöny 1983/3–4. 438–440.

(Országgh László: *Angol–magyar nagyszótár.* Akadémiai Kiadó, Bp.: 1992.)

Intézményesült a szépség huligánja

Szobrot kapott, iskolát és könyvtárat neveztek el
Ladányi Mihályról

Mi sem állt távolabb Ladányi Mihály (1934–1986) életművétől és személyiségétől, mint a szoborba öntés. Mégis, Csemőben iskolát neveztek el róla, Dévaványán pedig könyvtárat. Utóbbi helyszínen a szobrot sem úszhatta meg.

Szobrot állított Ladányi Mihály kétszeres József Attila-díjas költőnek szülővárosa, a Békés megyei Dévaványa. A gyűjtést helyi alapítvány szervezte, amelynek vezetője Novák Imre alpolgármester. A terv megvalósításához az önkormányzat 1,1 millió forinttal járult hozzá, de szépen gyűltek a magánszemélyektől, szervezetektől érkező felajánlások is.

A műalkotást Győrfi Sándor karcagi szobrász készítette. A látványtervet – annak rendje és módja szerint – a lektorátus hagyta jóvá, amelyhez az önkormányzat anyagi támogatásért is folyamodott. Győrfi Sándor műve kőtalapzaton áll, a mell-szobor anyaga bronz. Az emlékszobrot a költő nevét viselő könyvtárral szemben állították fel 2009. április 11-én, a költészet napján, amely alkalomra országos szavalóversenyt hirdettek. A műalkotás körül parkot alakítottak ki és szépitették a környezetet, így a költségek elérték a 3 millió forintot.

Ladányi Mihály a szocializmus évtizedeinek egyik legnépszerűbb költője volt, kötetei rendre elkeltek, író-olvasó találkozóira eljöttek rajongói. Életműve mára ugyan kissé elfelejtődött, legalábbis a „trendi” irodalomkritikusok részéről, de az irodalombarátok változatlanul számon tartják. A népi-nemzeti tábor Leninről és Che Guevaráról írott verseit nem tudja feledni, a politikai értelemben balliberális kötődésűek pedig sajátosan értelmezett belső ellenzékségére nem képesek fátylat borítani. És hát egykor hallatlan népszerűsége is féltékenységre adhat okot, szálla a „posztmodern” hangadók szemében. Leginkább talán az önmagukat mind-

Győrfi Sándor Ladányi-szobra
Dévaványa főterén áll

Felirat a Ladányi Mihály Könyvtár bejáratánál

A Ladányi Mihály Könyvtár Dévaványán
(a szerző felvételei)

máig marxistáknak vallók műhelyei tűzték zászlaikra a szépség huligánja nevét – ők viszont éppen a hazafias kérdések iránt is érzékeny alkotó jelentőségét igyekeznek elhallgatni. A dilemmákat talán éppen Ladányi oldhatta volna fel, ám önpusztító életmódja miatt nem élhette meg a rendszerváltást, a különben csak félig-meddig megvalósított önfeltárást idejét.

Ladányi Mihályról nem állíthatjuk, hogy a Kádár-rendszer kegyeltje lett volna. Hol a baloldaliságot kérte számon az itt-ott romantikusan radikális-anarchista, máskor ország- és jövőféltő hangütéssel, hol vagabundként, botrányhósként utasította el a fennállót. Lázadó alkata társadalomból való kivonulással párosult, csemői magányában homoki csigérrel ásta alá amúgy is ingatag egészségét. Az írószövetség többször tette indexre főleg extrém magatartása miatt, kiváltképp italos közszereplései okoztak riadalmat, márpedig gyakran a hivatalosságok fülébe jutott, hogy Ladányi melyik irodalmi esten lépett fel kapatosan. Egy ízben például orosz pacsulival locsolta be az írószövetség ruhatárában talált nagykabátokat – elképzelhetjük a hatást, amikor tulajdonosaik felöltötték azokat.

A szűkebb pátria kiállása most azért is dicsérendő, mert a hetvenes-nyolcvanas években a Körösök vidékéről szintén száműzték a költőt, s a változást nem érthette meg. Hogy Kossuth-díjat még posztumusz sem kapott, az a magyar társadalom mindenkorai vezetésének mulasztása, hiszen nála kevésbé hatásos művészek ládafiájában már ott díszleg az elismerés. A Magyar Nemzet (amelynek 1957-ben munkatársa volt) magazinja írta meg úgy két évvel ezelőtt, hogy anno felterjesztették a kitüntetésre, de Aczél György segédei nem találták alkalmasnak rá. Ladányi mérgében fejszével darabolta fel a rózsaszín vagy lila csecsemőkádat...

Az utókor nem hálás, ha a Ladányi-életműről van szó. Népi kezdeményezések ugyan akadnak, hiszen például Csemőben általános iskolát neveztek el róla, s most a szülőváros (annak idején falu) is szépen kiállt a szoborállítással. A 22 éve halott költő vitriolos-szarkasztikus, s csak imitt-amott elégikus stílusának mibenléte okán ma sem ígérkezik jól gyúrható anyagnak, de inséges időkben már magát a gesztust is értékelnünk kell.

Hetedhét irodalom

„Ez nagyon fontos: elemeire kell szedni a verset, újra összerakni, hogy az a bizonyos átültetése a vers lényének, lényegének megtörténhessen. Minden ízt értenem kell, már amennyire lehet, mert mondom, hogy egy idegen nyelv szavainak az asszociációs szétágazásait, háttérét én nem ismerem, mint ahogy egy idegen költő sem ismeri a magyar nyelv asszociációs köreit.” (Lator László)

„A költészet – és ezt most ne kelljen meghatározni, úgyse lehet –, szemben a mindig egyedi verssel, általános, egyetemes, tehát fordítható. Függsz a verstől, de nem véglegesen, teljesen kiszolgáltatva a nyelvnek, kultúrának. A költészet azonos az emberrel, a kozmosszal, a léttel. Amit elveszíthetünk az eredeti más nyelven való földidézésével, lényegében visszanyerhetjük a költészet közvetítésével.” (Tornai József)

„Voltaire-t és Rousseau-t egyaránt csodálta, akiknek műveivel tele volt a könyvtára és akiket nem olvasott és meg sem értett volna. Gyakran beszélt IV. Henrikéről, akit csak úgy per béarninak nevezett, és a »tyúkról a fazékban«, amelyet a jó uralkodó akart megeztetni a gyermekeivel vásárláponként.” (Gustave Flaubert – Romhányi Török Gábor fordítása)

„Mert törekednem ugyebár »ugyanarra« kell, de közben tudomásul kell vennem azt is, hogy a legnagyobb eredmény is csak »majdnem« ugyanaz lesz. Az igazán jó fordító talán arról is megismerszik, hogy ez a tudomásulvétel nem csupán a veszteség, hanem egyúttal a kreatív lehetőségek felismerésével is párosul benne; ez utóbbiakkal viszont esze ágában sincs visszaélni.” (Barna Imre)

„Alapvetem az, hogy a fordítás akkor jó, ha beleszól a kortárs irodalmi folyamatokba, vagyis ha a régiségből adódó valós vagy tulajdonított bölcsessége hatást vált ki, inspirál, szövegeket gerjeszt.” (Cseh Zoltán)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

Folyóiratunk megjelenését
a Nemzeti Civil Alapprogram
támogatja.